

V SR Sloveniji kar 154 izobraževalnih ustanov

Kdaj pa kdaj pridejo v javnost podatki, ki z neomajno logiko številke spregovore o neracionalno organiziranem strokovnem šolstvu. V naši republiki n. p. obstaja kar 154 izobraževalnih ustanov vseh vrst, v katerih se dijaki in učenci usposabljaajo za 11 poklicev kovinske stroke. Od tega kar na 24 krajih n. pr. izobražujejo bodoče orodjarje. Ob taki razdrobljenosti ne postane vprašljivo samo znanje mladih strokovnjakov, ki očitno nimajo pri rokah tistih pripomočkov, kot bi jih imeli v sodobno opremljenih izobraževalnih centrih, in ki jih ne vzgajajo najboljši strokovnjaki določenih strok, ampak je sedanjí način izobraževanja tudi občutno predrag. Dobra polovica navedenih 154 izobraževalnih ustanov namreč daje na leto manj kot po deset diplomantov.

Delavska enotnost — 12. XII. 1970.

Specifičnost

Zvezni sekretar za finance Janko Smole je pred kratkim dejal: »V svetu si podjetja prizadevajo, da bi dokazala družbi in bankam, da poslujejo rentabilno, kar je tam to pogoj za dodeljevanje kreditov ali naložbe sredstev. Pri nas je praksa drugačna: podjetje, ki dokaže, da posluje z izgubo, ima možnost, da dobi premostitvene bančne kredite, sanacijske kredite skupnih rezerv, kredite — tudi brez obveznosti vračila — družbenopolitičnih skupnosti itd. Spričo takšne specifičnosti naše prakse ni nič čudnega, če imamo tudi specifično kar precej podjetij, ki poslujejo z izgubo.

Delo — 12. XII. 1970

Rekord

Hotelsko podjetje v Cavtatu je imelo v letošnjih desetih mesecih 140 % več gostov kot vse leto 1969. V drugih krajih dubrovaške obale je promet sicer enak lanskemu.

Sam hotel »Albatros« je dosegel absoluten jugoslovanski rekord v izkoriščanju kapacitet: v desetih letošnjih mesecih je bil stoodstotno zaseden 230 dni.

Finančni brutto — dohodek hotelskega podjetja od januarja do oktobra je znašal nad 30 milijonov dinarjev, kar je v primerjavi z istim obdobjem lani 189 % več.

Večino gostov dobiva podjetje v sodelovanju z agencijo »Jugoturs« (agencija »Generalexporta«), ki z obveznostjo nadomestila jamči napolnitev 80 % kapacitet 150 dni v letu.

Ekonomska politika — 14. XII. 1970.

10.000 prostih delovnih mest

Po prvih podatkih ankete, ki jo izvaja republiški zavod za zaposlovanje v sodelovanju z občinskimi zavodi, je v Hrvaški trenutno prostih okoli 7000 delovnih mest za kvalificirane in visoko kvalificirane delavce. Ker pa vsi podatki še niso urejeni, računajo, da bo skupno nad 10.000 prostih delovnih mest.

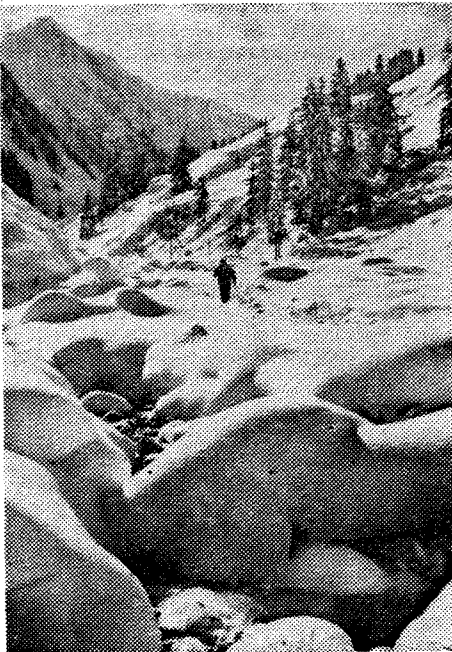
Vjestnik — 17. XII. 1970.

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE
Ljubljana, Titova—Likozarjeva—
Tomšičeva
BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine
- Izdeluje enobarvne in večbarvne klišeje v najmodernejši tehniki
- V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk, lakirnica in plastificirnica
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- zabavni tehnik »TEDENSKA TRIBUNA«
- ilustrirano revijo »TOVARIS«
- štirinajstodnevnik »NAŠI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tehnik »ZVITOREPEC«

»TV-15« izhaja vsak teden — Izdaja ga Zavod Borec v Ljubljani, Beethovnova 10, kot glasilo Zveze združenj borcev NOV Slovenije in Zveze rezervnih vojaških stavešnikov Slovenije. GLAVNI urednik France ŠUSTERŠIČ, odgovorni urednik Črt ŠINKOVEC — Tisk in klišeji ČGP »Delo« Ljubljana, Titova cesta 35 — Letna naročnina 32 dinarjev, za inozemstvo 60 dinarjev — Posamezna številka v kolportazi 0,80 para. Naročnino pošiljajte na naslov: Uprava »TV-15«, Ljubljana, Beethovnova 10, poštni predal 598/XI ali na tekoči račun 501-8-29 pri SDK Ljubljana — Telefonske številke: glavni in odgovorni urednik 21-901, tajništvo in novinarji 22-313, uprava 22-607 — Rokopisov ne vračamo.



Vsem članom ZZB NOV in ZRVS Slovenije, vsem naročnikom in bralcem »TV 15« želimo obilo sreče, uspehov in zadovoljstva v novem letu 1971

Republiški odbor ZZB NOV Slovenije
Republiški odbor ZRVS Slovenije
Zavod Borec — Uredništvo in uprava »TV 15«

NAJPREJ PREBERITE TO, DRAGI NAROČNIKI IN BRALCI!

Pred vami je prva številka novega letnika »TV 15«. Najbrž vas je malce presenetila, ker smo ji dali novo obleko. Upoštevali smo predvsem želje, izražene v odgovorih na našo anketo: da bi bilo branje bolj razločno, da bi odpravili drobni tisk, objavljali več fotografij itd. Tako vidite, da je današnja številka tiskana na nekoliko boljšem papirju, da so črke nekoliko večje in da je drobni tisk skoraj izginil. Ker pa večje črke zavzamejo več prostora, smo ga nekaj pridobili na ta način, da smo preuredili strani na štiri stolpce (prej jih je bilo pet). Napravili smo tudi novo glavo, ki je sodobnejša od prejšnje in se ujema s celotno tehnično ureditvijo.

Upamo, da se z »novo obleko« strinjate, ne vemo pa, če se boste takoj strinjali z novico, da smo po sklepu založniškega sveta zavoda Borec povečali naročnino za deset dinarjev. Tako znaša nova naročnina 32 dinarjev. Ta podražitev — če izvajamo boljši papir — ni v nobeni zvezi z »novo obleko«. Spričo letošnjega nenormalnega porasta cen smo o tem razpravljali že poleti, vendar pa smo do konca leta ostali pri starem, ker je dodatno povečevanje naročnine zoprna zadeva. Zato pa nam bo ob koncu leta manjkalo v blagajni 8 do 10 milijonov starih dinarjev...

Torej vidite, da smo kljub razmeroma visoki nakladi lista — 47.000 izvodov — v hudi finančni zagati. Pomoč, ki jo dobivamo od družbe, nam je pičlo odmerjena. Za leto 1970 smo prejeli le 11 milijonov dinarjev. Nemara tudi za leto 1971 ne bomo dobili več, ker so stabilizacijski ukrepi prizadeli tudi to malho.

Ce hočemo, da list redno izhaja v običajnem obsegu, si moramo pomagati z oglasi. Zavedamo se, da marsikomu izmed vas niso simpatični, kar je razvidno tudi iz odgovorov na anketo. Toda kaj hočemo, to je za zdaj edina možnost, da pokrijemo stroške izhajanja lista. Če ne bi objavljali oglasov, bi morali povečati naročnino najmanj za 100 odstotkov, s čimer bi prizadeli zlasti naročnike z nizkimi dohodki. Sicer pa si tudi drugi listi pomagajo na ta način na »zeleno vejo«, čeprav so najbrž v ugodnejšem položaju kot »TV 15«, saj so skoraj vsi na začetku leta 1970 povečali naročnino neprimerljivo bolj občutno kot mi. Priznati morate, da je naš tednik tudi pri sedanjí naročnini še zmeraj najcenejši v Sloveniji!

Nadaljevanje na 3. str.

DA BI V NOVEM LETU DOBRO POPRIJELI!

Voščilo »srečno novo leto« sodi prav gotovo že med zelo stare navade. Toda pri tem gre zvečine za osebna medsebojna izražanja želja. Pri poklicnem, pa tudi pri družbenopolitičnem delu si ob novem letu mimo tega voščimo tudi »obilo uspehov«. Zato prehajamo tudi v organizacijah ZZB NOV Slovenije v novo 1971 leto z iskreno željo, da bi v njem dosegli najlepše uspehe.

Kje in kako pa naj pride do izraza to naše voščilo?

Občinski odbori ZZB NOV Slovenije so že v letu 1970 opravili svoje skupščine. In ker se po določilih našega statuta sklicujejo skupščine le vsako drugo leto, v letu 1971 ne bo letnih skupščin ZZB po občinah. Izjema so le tiste občinske organizacije, ki lani niso izvedle svojih skupščin. Enak je položaj tudi v združenjih borcev in vojaških vojnih invalidov. V večini letih so izvedli skupščine že v letu 1970, nekatera združenja pa so to nalogo prenesla na leto 1971.

Po navadi odbori organizacij začnejo že v začetku leta misliti na letni obračun. Zato ob pripravljanju poročila pretresajo vse opravljeno delo, pretehtajo uspehe pa tudi napake in skušajo še, kolikor se le da, dohiteti zamujeno.

Lahko trdimo, da ima večina občinskih odborov ZZB, pa tudi mnogo združenj svoje programe dela, sprejete na temelju sklepov svoje prejšnje skupščine. V letih imajo nakazano vse delo, ki so ga dolžni opraviti, ker so sami tako sklenili. Obstajajo pa tudi sklepi in resolucije VI. kongresa ZZB NOV Jugoslavije in sklepi III. skupščine Zveze združenj borcev NOV Slovenije. V teh niso zajete le smernice,

marveč je nakazano tudi delo med dvema kongresoma oziroma skupščinama.

Med naloge, nakazane tako v sklepih VI. kongresa kakor tudi v sklepih III. skupščine sodi predvsem sodelovanje organizacij in članstva pri splošni ljudski obrambi, dalje v družbenopolitični dejavnosti in organizacijskih zadevah, pri negovanju revolucionarnih tradicij, pri urejanju socialno ekonomskih zadev udeležencev NOV. Med temi nalogami je tudi sodelovanje z nacionalnimi in mednarodnimi organizacijami borcev.

Spričo nakazanih nalog si bodo morale organizacije ZZB NOV pa tudi njihovo članstvo nadalje prizadevati za krepitev družbenogospodarske in družbenopolitične dejavnosti graditve socializma.

Nadaljevanje na 3. str.



K slikama:

Kot smo že poročali, je »TV-15« dobil ob letošnjem dnevu JLA priznanje, to je srednjo plaketo, ki jo vidimo na gornji sliki. Spodaj: generalpolkovnik France Poglajen izroča plaketo za »TV 15« glavnemu uredniku lista.



Dogodki tedna

● Izvršni biro predsedstva ZKJ je razpravljalo o položaju in o aktualnih idejnih vprašanjih organiziranja splošnega ljudskega odpora. Gradivo o tem je pripravila komisija predsedstva za vprašanja splošnega ljudskega odpora.

● Prosvetnokulturni zbor zvezne skupščine je na seji soglasno sprejel predlog predsednika republike, naj bi se lotili sprememb ustave. Predsednik zbora dr. Avgustin Lah je razložil poslancem pomen sprememb in procedure, pri čemer je bistveno, da zbor zavzame stališča glede področij, kjer je treba izvesti ustavne spremembe.

● Slovensko gospodarstvo ni podprlo predloga o funkcijah federacije na področju gospodarskih odnosov s tujino, ki ga je pripravil zvezni sekretariat za zunanjo trgovino. Na sestanku odbora republiške gospodarske zbornice za gospodarsko sodelovanje s tujino so menili, da tak predlog ni v skladu s težnjami razvoja našega družbenopolitičnega in gospodarskega sistema.

● Na seji je republiška konferenca SZDL Slovenije pod predsedstvom Janeza Vipotnika razpravljala o razvoju političnega sistema in odnosov. Predvsem je opredelila svoje stališče do predvidenih sprememb v federaciji in v političnem sistemu sploh.

● V zvezi z izvolitvijo za prvega sekretarja CK Poljske združene delavske partije je Edwardu Gierku pred-



Novi sekretar CK Poljske Edward Gierk

sednik ZKJ Tito poslal brzojavko, s katero mu prisrčno čestita in mu zaželel uspeh v opravljanju odgovorne dolžnosti.

● Predsednik republike Josip Broz Tito je poslal novemu predsedniku državnega sveta LR Poljske Jozefu Cyrankiewiczu brzojavko, s katero mu je čestital in zaželel uspeh pri opravljanju vnaše odgovorne dolžnosti.

● Iz Kaira poročajo o obisku predsednika Tita, ki naj bi na povabilo egiptovskega predsednika El Sadata dopotoval v ZAR februarja. Časopisi so tudi objavili izjavo člana egiptovske delegacije, da so bili pogovori med predsednikom Titom in podpredsednikom Šafiejem zelo uspešni in da je Jugoslavija popolnoma podprla boj Arabcev za osvoboditev zasedenega ozemlja.

● Vodstvo poljskih sindikatov je obravnavalo položaj, ki je nastal po nereditih v obmorskih mestih. Predsednik centralnega sveta Ignacy Loga-Sowinski je na tej seji dejal, da lahko »delavske demonstracije razumejo tudi kot ostro kritiko sindikatov«.

● Sovjetski radijski napovedovalci s prijetnim in svežim naglasom berejo novice iz Poljske. Pravda pa je po štirinajstih dneh objavila svoj prvi dopis iz Varšave. V tem dopisu je rečeno, da so prizadevanja poljskih partijskih organizacij po VII. plenumu osredotočena na krepitev zvez s širokimi delavskimi množicami in na mobilizacijo vseh ljudskih sil v imenu socializma.

● Moskovski radio je v oddaji v kitajskem jeziku obtožil glasilu KP Kitajske »žen Min Zi Bao«, da je »omadeževalo veliko družino socialističnih narodov«. Kitajske propagandiste so v moskovski oddaji ocenili za bolj »zlobne od imperialističnega propagandnega mehanizma«. Napad je sledil po večeršnjih obtožbah v kitajskem tisku, da skuša Sovjetska zveza posredovati v poljskih dogodkih in da je poljski voditelj Gierk s praznimi obljubami prevaril ljudstvo.

● V Moskvi so se nadaljevali sovjetsko-egiptovski politični razgovori. Sovjetski zunanji minister Andrej Gromiko in zunanji minister ZAR Mahmud Riad sta nadaljevala s proučevanjem mednarodnega položaja in še posebej razvoj dogodkov na Bližnjem vzhodu.

● Brazilska vlada je razpravljala o zadnji zahtevi ugrabiteljev, ki so zagrozili, da bodo ubili švicarskega veleposlanika Bucherja, če vlada ne bo pristala na njihove pogoje. Minister za pravosodje Alfredo Buzaid je sporočil, da so gverilci svoje zadnje sporočilo pustili v predmestju Ría de Janeira.

● Češkoslovaška zvezna skupščina je sprejela plan gospodarskega razvoja za prihodnje leto. Podpredsednik vlade Hula je poudaril, da so glavne cilje letošnjega plana uresničili in da je za prihodnje leto predvideno povečanje družbenega proizvoda za 4,9 odstotka, nacionalni dohodek naj bi se povečal za 5,2 odstotka, industrijska proizvodnja za 6 odstotkov, produktivnost dela za 5,7 odstotka, povprečni zaslužki pa za 2,6 odstotka.

● Predsedstvo ZMJ je poslalo brzojavko zvezi mladine v Južnem Vietnamu in narodnoosvobodilni fronti, v kateri ponovno izraža solidarnost in podpira pravičen boj južnovietnamskega ljudstva in mladine.

● Senator Edward Kennedy je sporočil, da so severnovietnamski diplomati v Parizu izročili advokatu Johnu Knowlandu listo z imeni 368 ameriških vojni ujetnikov v Severnem Vietnamu.

● Glavni odbor Slovenske kulturno-gospodarske zveze je na svoji prvi seji po zasedanju glavnega sveta te organizacije izvolil za novega predsednika Borisa Raceta. Dosedanji predsednik SKGZ Gorazd Vesel pa je bil te dni imenovan za novega odgovornega urednika Primorskega dnevnika. Dosedanji odgovorni urednik inž. Stanislav Renko, ki je bil pri krmilu edinega slovenskega dnevnika v zamejstvu polnih 23 let, je prevzel mesto glavnega urednika lista.

Politični razgledi

BURGOS 1970

Aprila 1939 so fašisti v Burgosu slavili zmago. Na stadionih, v arenah, na dvoriščih in ulicah so streljali, obešali, davili nasprotnike, marsikatero pa so kratko in malo pustili umreti od lakote. Zmagoviti Francovi vojaki so mučili, Francovi sorodniki so obsojali brez procesov, brez zagovornikov: obsodbe so bile vnaprej pripravljene.

Bi se Španija »spremenila«: v drugi svetovni vojni ni direktno sodelovala, vendar predvsem zaradi tega, ker se je Caudillo bal, da ne bi v deželi znova izbruhnila državljanska vojna, saj rane niso še bile zaceljene. Po drugi svetovni vojni se je Španija na zunanji modernizirala, na znotraj pa se ni spremenila. Franco režim se ves čas opira na tri stebre: Opus Dei, cerkev in vojsko. Toda tudi ti trije stebri so že trhli.

Tajna in stoletna kongregacija Opus Dei, ki šteje 37.000 članov, med katerimi je 12.000 žensk, ima precej drugačno evangeljsko koncepcijo kot rimska cerkev. Njeni privrženci imajo pred očmi toli misel: Španija naj postane potrošniška dežela, vključena v Evropo. To se je kongregaciji in njenim tehnokratom deloma posrečilo: modernizirati in industrializirati so Španijo, povečali nacionalni dohodek, obenem pa se zapletli v celo vrsto finančnih škandalov, ki so močno omajali že tako omajan ugled.

Tudi Cerkev se ne strinja v celoti z oblastjo. Španski duhovniki so bili skozi stoletja bolj naklonjeni cesarju kot pa bogu. Danes pa baskovski duhovniki iščejo hoga med delavci v tovarnah. Veliko španskih duhovnikov se upira režimu, marsikateri med njimi se je že znašel na zatožni klopi. Obenem pa je v španski cerkvi tudi struja, ki je privržena režimu in je zato v sporu z Vatikanom, ki obsoja frankistični režim.

V sami španski vojski kličejo nasprotja. Stari falangisti varujejo red in njihovi najpomembnejši predstavniki so na vročih točkah, se pravi da so vojaški guvernerji najbolj upornih provinc. Ob procesu proti baskovskim rodoljubom pa je bilo veliko generalov, ki so menili, da bi obtoženim moralo soditi civilno, ne pa vojaško sodišče. Nekateri pa so drugačnega mnenja: na primer vojaški guverner Madrida general Angel Campaño, ki je ob novici,

da se je v Montserratu zbralo 300 upornih intelektualcev (in protestiralo zoper proces v Burgosu), dejal: »Za teden dni je treba uvesti vojno stanje ter postreliti 100.000 upornikov. Le tako se je mogoče izogniti drugi državljanski vojni.«

V takšnih razmerah se je začel proces v Burgosu.

Začel se je 3. decembra 1970, na zatožni klopi pa se je znašlo šestnajst baskovskih nacionalistov ali rodoljubov. Obtožili so jih umora policista, prvega ubitega policista v Španiji v tridesetih letih diktature. Toda vojaško sodišče obtoženim ni moglo dokazati, da so res ubili Melitona Manzanasa, glavnega inšpektorja generalnega policijskega korpusa ter načelnika posebne politične brigade v mestu Guipuzcoa — ter najhujšega mučitelja Baskov od leta 1938.

Baskovska dežela je bila neodvisna do leta 1816. Tedaj je Madrid začel širiti oblast nad njo in Baski so morali služiti v španski vojski, nekateri pa so raje zbežali v tujino. Rojevati se je začel separatizem in nastala je prva nacionalistična stranka PNB (ustanovil jo je Sabino Arana). Čeprav je stranko vodila buržoazija, je bila napredna in močna. Tako močna, da je republika dala Baskovski deželi notranjo avtonomijo v letu 1937. Toda falangisti ne morejo odpustiti Baskom, da so se med državljansko vojno bojevali na republikanski strani. Po drugi svetovni vojni (in čeprav so Baski sodelovali v francoskem makiju) se zavezniki niso zmedli za Baske. Kmalu je režim uvedel pravi »lov na Baske«.

Leta 1954 je nova generacija, ki ni sodelovala v državljanski vojni, obnovila boj. Ustanovili so ETA: Euskadi ta Askatasuna (»Baskovska dežela in njena svoboda«), gibanje, ki je leta 1960 določilo meje Baskovske dežele: sestavljali naj bi jo tako španska kot francoska provinca. ETA je za doseg svojih ciljev postavila tudi oboroženi boj in naglo prešla v akcijo. Njeni člani so na primer iztrili vlak, s katerim so se peljali falangisti na proslavo petindvajsetletnice Francovega državnega udara.

Leta 1964 je napočilo novo obdobje: ETA si je postavila socialistično ideologijo, njen cilj je ustanovitev združene baskovske države, sredstvo za doseg cilja pa je ljudska vojna. Pritisk oblasti se je ves čas krepil in leta 1968, ko je vlada uvedla izredno stanje, so aretirali več članov ETA, ki so se spopadali z »guardio civil«. V tistem času — natanko 2. avgusta — je bil v San Sebastianu ubit komisar Manzanasa. Policijski preiskovalci so izgubili sledi za morilecem (ali morilci), nato pa so odgovornost za umor prevrgli na ljudi iz ETA. Ko so Manzanaso v določenem času s člani ETA, katere so aretirali, ni nikogar prepoznala. Čez šest mesecev pa si je »premisli« in »prepoznala« Izca de la Iglesia, ki je bil že prej aretiran.

Proces v Burgosu bi morali biti že lanske pomladi, pred vojaškim sodiščem in za zaprtimi vrati. Sodili naj bi šestnajstim obtožencem, ostalim pa v odsotnosti. V tujini se je začela huda kampanja zoper proces in danes pravijo, da se je Franco silno razjezil, ko sta škofa iz Bilbao in Santanderja zahtevala, naj proces kratko in malo ne poteka pred vojaškim sodiščem, in ko je Vatikan terjal, naj bo javen. Od vsega začetka je bilo jasno, da bo v Burgosu proces zoper bandite in teroriste. Med 16 obtoženci naj bi jih bilo šest zapleteno v umor komisarja Manzanasa, šest pa naj bi neposredno sodelovalo v pripravah nanj. Dokazi? Prvič: pričevanje Manzanase v določenem, po katerem naj bi prepoznala Izca za morileca. Drugič: obstoj »orožja zločinca«, češke pištole, ki naj bi bila Izcova last.

Šestnajst zagovornikov ni imelo nikakršnih težav, ko so ovrgli »dokaze«. Pričevanje Manzanase v določenem, po katerem naj bi prepoznala Izca za morileca. Drugič: obstoj »orožja zločinca«, češke pištole, ki naj bi bila Izcova last. Šestnajst zagovornikov ni imelo nikakršnih težav, ko so ovrgli »dokaze«. Pričevanje Manzanase v določenem, po katerem naj bi prepoznala Izca za morileca. Drugič: obstoj »orožja zločinca«, češke pištole, ki naj bi bila Izcova last.

Razprava je bila javna in obtoženci so lahko govorili, čeprav ne veliko. Povedali so, da se pravzaprav imajo za vojne ujetnike, in zahtevali so, da se zanje upoštevajo mednarodne pravne določbe o ravnanju z vojnimi ujetniki. Španski tisk je proces molče obšel ali pa ga je le mimogrede omenjal, tako da je španska javnost o zadevi le malo in slabo obveščena.

Potemtakem ni pomembno, kakšna bo obsodba. Že zdaj oboja režim ves svet in jasno je, da pomeni le trdno odločitev režima, da ostane pri starem.

KOMENTATOR

Občanova beležnica

SMERI USTAVNIH SPREMEMB

Naše izredno dinamično družbeno in ekonomsko življenje stalno spremlja spremembe kot le malokje po svetu. Po letu 1963 smo ustavo že dvakrat spreminjali; novim situacijam v družbenem razvoju se s pogostim spreminjanjem prilagajajo tudi zakoni, da o gospodarstvu sploh ne govorimo.

Družbeni razvoj ubira pot, ki jo začrtajo samoupravljalci. Danes spričo naglega družbenega razvoja že govorimo o spremembah v političnih in družbenih odnosih v državi, ki jim več ne ustrezajo nekatere ustavne, zakonodajne in druge rešitve. Če za te spremembe ne bomo pravočasno našli novih, ustreznih rešitev, se bodo politični in drugi problemi, predvsem med republikami, še povečali.

Ustavna ureditev, kakršno smo imeli po vojni, je bila nujna zaradi takratnih razlik v razvoju posameznih prede- lov države in različne intenzivnosti re- volucije. Te razlike je izenačeval cen-

tralizem, ki so ga sprejeli vsi jugoslovanski narodi. Ko so bile izpolnjene osnovne naloge, je začel sistem ovirati samoiniciativnost delovnih ljudi. Tudi poznejše ustavne spremembe se niso rešile centralističnih elementov. Zato je treba rešitve sedanjega položaja poiskati najprej v spremembah ustavnega sistema, najprej ustave SFRJ in v zvezni zakonodaji.

Sprememba ustave naj bi se začela z uvedbo predsedstva SFRJ kot samostojnega organa federacije, ki bi ga sestavljalo enako število predstavnikov vsake republike in ustrezno število predstavnikov vsake pokrajine. Predsedstvu SFRJ bi bile zaupane funkcije, ki po sedanjih ustavi pripadajo predsedniku republike. Poleg teh funkcij bi predsedstvo sproževalo politično in zakonodajno iniciativo, odločitve pa bi sprejemala zvezna skupščina, ker bi bila vloga republik bolj poudarjena, s tem pa bi se zmanjšal centralistični po-

ložaj zvezne skupščine; to pomeni intenzivnejše izgrajevanje republiške državnosti. Tako ureditev potegne za seboj vrsto drugačnih ureditev: povečana odgovornost republik za celotni razvoj, večja samoupravna samostojnost delovnih organizacij, na republike bo prenesen velik del zakonodajne dejavnosti itd.

Predvidene so tudi spremembe v funkcijah federacije. Federacija naj bi opravljala tiste funkcije, ki so skupnega interesa za vse narode in delovne ljudi, ki so kot takšne določene z ustavo. Zvezni organi naj ne bi v federaciji vzpostavljali nikakršnih investicijskih ali drugih skladov niti prevzemali drugih finančnih obveznosti, razen tistih, ki so neposredno vezane za zagotavljanje sredstev za razvoj nezadostno razvitih republik in SAP Kosovo.

Nadaljnji razvoj zahteva spremembo položaja zveznih organov v dveh smereh: v razvoju samoupravljanja ter v enakopravnosti narodov in republik. Bistvo sodobne jugoslovanske federacije ni klasična teritorialno-politična zvezna država, v kateri je najvažnejša delitev oblasti med zveznimi organi. Nova jugoslovanska federacija mora biti skupnost skupnosti, v kateri je uresničena politična suverenost delovnega ljudstva in vseh narodov in narodnosti.

ZČ

VARSTVO BORCEV NOV V LETU 1971

Komisija Skupščine SR Slovenije za vprašanja borcev NOV je na svoji zadnji seji minuli teden obravnavala varstvo borcev NOV in vojaških vojnih invalidov, kot ga predvideva predlog proračuna SR Slovenije za leto 1971. Po predlogu proračuna bi se izdatki za urejanje pravic borcev NOV in invalidov s področja socialne zakonodaje — ti stroški se letno povečujejo s spremembami zakonskih predpisov kakor tudi zaradi dinamike priliva in odliva upravičencev ter porasta cen v socialnih in klimatskih zavodih — povečali v primerjavi z letom 1970 za 14 odstotkov. Znatno povečanje se predvideva za zdravstveno zavarovanje kmetov — borcev, ker je po novem zakonu o zdravstvenem zavarovanju in obveznih oblikah zdravstvenega varstva ta kategorija dobila še pravico do podaljšanega ali nadomestnega bolnišničnega zdravljenja v naravnih zdraviliščih; povsem na novo je sprejeta obveznost republike za zdravstveno varstvo španskih borcev. Predlog proračuna pa ne predvideva sredstev za uređitev pravic, ki bi jih v letu 1971 določil kakšen na novo sprejeti zakon, na primer zakon o priznavalninah, ki je že dolgo v pripravi. Vsekakor bo treba zagotoviti tudi ta sredstva.

Komisija je obravnavala tudi informacijo o načrtu predloga o ugotavljanju funkcije zveze glede varstva borcev NOV in vojaških vojnih invalidov ter o statističnem popisu borcev NOV. Poudarila je, da bi ta popis zahteval precej sredstev in zato bi bilo treba skrbno premisliti o koristnosti njegovih rezultatov. —žč

Obisk staremu sosеду

V Beogradu so pred kratkim organizirali in izvedli akcijo »Obisk staremu sosеду«. Mladina in predstavniki družbenopolitičnih organizacij so obiskali matere padlih borcev, stare upokoјence in onemogle starke ter vse tiste, ki so ostali sami, brez družin. Prinesli so jim cvetja in nekaj skromnih daril, predvsem pa toplo besedo, ob kateri so se »stari sosedej« prijetno počutili, saj so videli, da niso pozabljeni.

Nova likovna oprema

Nova likovna oprema »TV 15« je delo vodje likovnega oddelka zavoda »Borec« Ernesta Krnačiča (po zamisli glavnega urednika »TV 15«). V glavo lista je vgrajen stiliziran lik kurirja na spominski plošči v Občini pri Poljanah, kjer je bil sedež centralne kurirske postaje »TV 15«. Omenjeno ploščo je izdal pokojni akademski kipar Stane Keržič. Lik kurirja z zvikom v rokah simbolizira poslanstvo našega lista.

PRAZNOVANJA V 1971

Predsedstvo iz izvršni odbor republiške konference SZDL sta na svoji sedemindvajseti seji sprejela program praznovanj v Sloveniji v letu 1971.

● Osrednja proslava tridesete obletnice Osvobodilne fronte bo 27. aprila v ljubljanski dvorani Tivoli. Slavnostne prireditve se bodo udeležili nekdanji in sedanjí aktivisti iz vse Slovenije. V ta namen bo imenovan poseben pripravljalni odbor. Dan pred tem bo v republiški skupščini SRS že tradicionalna podelitev priznanja OF. Občinske organizacije SZDL pa bodo to pomembno obletnico proslavile s posebnimi prireditvami.

● Trideseto obletnico vstaje slovenskega naroda bodo praznovali širom po Sloveniji s številnimi prireditvami. Osrednja slovesnost bo v okolici Črnomlja, kjer je bilo med vojno glavno poveljstvo narodnoosvobodilne vojske Slovenije. Za organizacijo te prireditve bo poskrbel pripravljalni odbor.

● Dne četrtega julija bo srečanje nekdanjih pregnancev in zapornikov, ki ga bo organiziral odbor ZZB NOV Slovenije. V Brestanici se bodo zbrali tudi tovariši iz drugih republik, ki so med minulo vojno nudili pregnancem iz Slovenije toplo zavetje.

Republiška konferenca ZMS pripravljala tri množične akcije:

● Akcija potovanja mladih iz Slovenije po ožji in širši domovini ter obisk znanih partizanskih krajev, ki se je bo udeležilo trideset tisoč mladih, nosi naslov »Trideset let pod našo zastavo«. Izvedli jo bodo taborniki, planinci, počitnikarji in drugi.

● Prav tako zanimiva in koristna

akcija bo zbor dopisnikov partizanskih glasil in dopisnikov mladinskih glasil, ki izhajajo danes.

● Mladi bodo v prihodnjem letu krenili tudi po poti slovenske delegacije na drugo zasedanje AVNOJ in skupno z mladimi iz zamejstva obudili spomine na dni narodnoosvobodilnega boja.

● Republiška konferenca ZPM bo organizirala pionirski zbor v Trnovskem gozdu na Primorskem, ki se ga bo udeležilo več kot sedem tisoč pionirjev iz vse Slovenije.

Poleg omenjenih slovesnosti republiškega značaja bo v Sloveniji še več drugih že tradicionalnih in drugih pokrajinskih omejenih prireditve;

● Tako bo institut za zgodovino delavskega gibanja SRS v sodelovanju s skupnostjo institutov za zgodovino delavskih gibanj priredil oktobra prihodnje leto v Ljubljani znanstveni simpozij na temo »Osvobodilni boj Jugoslavije — vseljudska vojna in socialistična revolucija«.

● Odbor za pohod »Po poteh partizanske Ljubljane« pripravlja že tradicionalni pohod, ki bo 26. in 27. aprila v Ljubljani. To bo petnajsti jubilejni pohod!

● Obalna konferenca SZDL bo v sodelovanju z družbeno-političnimi organizacijami pripravila proslavo petdesetletnice upora v Marezigah, ki ji bo prisostvovalo več tisoč primorskih in istrskih ljudi.

Slovenija bo v letu 1971 dala še poseben poudarek proslavam splošnega jugoslovanskega pomena, kot na primer četrtega julija in tridesete obletnice ustanovitve jugoslovanske armade.

OSEBNE INVALIDNINE ZVIŠANE ZA 26 %

Odbor za socialno politiko Zbora narodov Zvezne skupščine je 21. decembra sprejel predlog, da se osebne invalidnine vojaških vojnih invalidov zvišajo za 26 odstotkov. To pomeni, da bodo osebne invalidnine v letu 1971 znašale za prvo skupino 1358 dinarjev (namesto sedanjih 1077, 50) za drugo 970 (769, 90), za tretjo 744 (590,40) za četrto 550 (436, 65) itd.

Hkrati je odbor zastavil vprašanje glede pravic družinskih invalidskih upravičencev. Po zakonu o vojaških vojnih invalidih je bilo lani določeno, da znaša družinska invalidnina 100 dinarjev mesečno ali 1200 dinarjev letno. Toda iz gmotnih razlogov so bile družinske invalidnine v letu 1970 zvišane le na 60 dinarjev mesečno. Zato je odbor vztrajal, da Zvezni izvršni svet v letu 1971 predloži spremembo glede nadalj-

njega izboljšanja varstva družinskih invalidskih upravičencev. Sklenili so, naj vsi predlagani ukrepi veljajo od 1. januarja 1971 dalje.

Odbor za socialno politiko je sprožil tudi zelo redko akcijo, katere smoter naj bi bil, da se možje izenačijo z ženami v pogledu pravic po zakonu o vojaških vojnih invalidih. Tudi vrhovno sodišče je sprožilo to vprašanje zaradi mnogih primerov iz prakse. Po sedanjih določilih zakona o vojaških vojnih invalidih imajo žene po smrti moža invalida, določene pravice, možem pa te pravice ne gredo, če je bila žena, ki je umrla vojaški vojni invalid.

Da bi v tem pogledu dosegli enakopravnost, so predlagali, naj bi v zakonu o vojaških vojnih invalidih, povsod, kjer piše »zakonska žena« spremenili ti dve besedi v »zakonski tovariš«.

Nadaljevanje s 1. strani
Najprej preberite to,
dragi naročniki in bralci!

Ob povečani naročnini vam obljubljam, da bomo list kar se da izboljšali — sicer pa to lahko sklepate že po današnji številki. Upoštevali smo namreč tudi — oziroma predvsem — vsebinske pripombe naše ankete. Tako bomo v večji meri kakor doslej skrbeli za razvedrilo — objavljali bomo več križank pa humoristične sestavke, anekdote ipd.

Da bi vam olajšali plačilo naročnine, jo bodo naši zastopniki pobirali dvakrat — v marcu in v oktobru.

Ravnamo se po načelu: čisti računi, dobri prijatelji. Prepričani smo, da bo to veljalo tudi v našem primeru — da boste kljub povečani naročnini ostali še naprej naši zvesti naročniki in bralci. V tem upanju vam tovariško segamo v roko in vam želimo srečno novo leto 1971!

UREDNIŠTVO IN UPRAVA TV 15

Nadaljevanje s 1. strani

Da bi v novem letu dobro poprijeli!

alizma in socialističnih družbenih odnosov. Zato bodo tudi nadalje sodelovale z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami, organi in ustanovami, pri negovanju revolucionarnih tradicij pa predvsem z mladino.

Dolgoletna praksa nam potrjuje, da so v svojem delu pri urejanju socialno ekonomskih problemov in zadev svojega članstva dosegle najboljše uspehe tiste organizacije ZZB NOV, ki so bile tesno povezane z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami ter organi samoupravljanja in ki so z njimi sodelovale pri urejanju vseh družbenogospodarske problematike ni težko urejati tudi podrejenih zadev udeležencev NOV. To naj upošteva predvsem tistih nekaj občinskih odborov ZZB, ki so bili doslej zaprti sami vase, brez kakršnekoli povezanosti z drugo družbenopolitično in gospodarsko dejavnostjo svojega območja.

Torej: obilo uspehov v letu 1971! To so naše in vaše želje — to naj bodo naša in vaša voščila. Novo leto začnimo z vsestransko povečano družbenopolitično in organizacijsko dejavnostjo v vseh organizacijah ZZB NOV Slovenije. V.M.

Obvestilo naročnikom

Iz tehničnih razlogov je nemogoče, da bi izšla naslednja številka »TV 15« takoj po novem letu. Vmes so namreč prazniki, ko tiskarna ne obratuje. Zato bo izšla naslednja številka v torek, 12. januarja 1971.

Uredništvo in uprava »TV 15«

Ob tabornem ognju

ZA NJHOVO ZDRAVJE GRE

Ko premišljamo o partizanskih časih, se zelo radi spominjamo, kako smo bili takrat zdravi in močni, kako smo hodili čez hribe in doline, »po slemenih oblačnih in po grapah temačnih«, v snegu in mrazu, pa nismo nikoli vprašali po zdravniku in zdravilih.

Partizansko zdravje odseva iz marsikaterega poglavja slovenske literature in spominov posameznih udeležencev NOV. Ante Novak je na primer zapisal v razpravi »Kako smo doživljali partizanstvo« (Slovenski zbornik 1941) med drugim tudi tole:

»Spati na vlažnih tleh, posedati ob počitkih na mokroti, piti mrzlo vodo, kadar si razgret, je vse prepovedano po pravilih higiene turistike. Partizan je vsa taka pravila postavil na glavo. In nikdar mu ni bilo nič. Bolezni se niso mogle razviti ob večnih naporih. Ves razgret se je partizan sklonil nad studenec in pil ledeno vodo. Koj nato se je spet potil. V vsej stari partizanski ni bilo niti enega primera »boleznik«. Ni bilo časa za jelo.«

Takoj nato pa: »Zdravstvene posledice partizanskega življenja se bodo še pokazale. Partizane bi bilo treba po koncu vojne preventivno zdraviti,

preden izbruhnejo odrinjene in zatrte kali bolezni. Toda najstarejši partizani tudi sedaj nimajo časa za bolezni in zdravljenja.«

Te vrstice so stare že skoraj petindvajset let, a je kljub temu prav, da se ob njih ustavimo. Kar je zapisano v prvem odstavku, je zgodovinska resnica. Takrat se nismo bali bolezni, vsi smo bili zdravi, zdravniki so imeli opraviti le z ranjenci. Bili smo pač mladi in polni poleta, tako da se bolezni med nami res niso utegnile razviti. Če bi morali danes ali jutri spet v hosto, bi bilo drugače...

Od takrat, ko se je začel narodnoosvobodilni boj, bo kmalu minilo trideset let. In kako je s starimi partizani po treh desetletjih? Kako je stanje z zdravstvenim stanjem udeležencev NOV? Kakšne pomoči so deležni?

Pred seboj imam kratko poročilo iz zanesljivega vira, oziroma odgovore na troje vprašanje:

1. Umrljivost borcev NOV je znatno večja od umrljivosti drugih občanov.

2. Umirajo predvsem za boleznimi srca in ožilja. Močno so med njimi razširjena tudi obolenja lokomotoričnega aparata (revma, bolezní sklepov in mišic), nevropsihike in prebavil.

3. Doslej so sistematično pregledali borce NOV le v zadevnem dispanzerju v Mariboru. Nekaj neuspešnih poskusov je bilo tudi drugje. Sedaj pa vse spi.

Poročilce je kratko in jedrnato, zato pa tembolj porazno.

Najprej moramo ugotoviti, da borcem NOV ni nihče preventivno zdravil, čeprav so posamezniki — tudi laiki — opozarjali na potrebo po takem zdravljenju že leta 1945. Res je, da bivši partizani niso imeli časa za tako zdravljenje — toda čas bi

si bili že vzeli, če bi jih bil kdo resno na to opozarjal in organiziral ustrezno službo. Tako pa so bili deležni zdravniške pozornosti le posamezniki na položajih.

Zato ni nič čudnega, če po treh desetletjih silijo »odrinjene in zatrte kali bolezni« z vso silo na dan. Ni nam treba brskati po statističnih podatkih, rajši si oglejmo mrliške »partee« in kratke osmrtnice v »TV 15«. Drug za drugim umirajo, čedalje več jih umira: krivulja njihove umrljivosti se normalno vzpenja. Včeraj še živahen petdesetletnik se na vsem lepem zgrudi in umre... Ljudje se čudijo, ne morejo verjeti — naposled pa zvedo, da je tovariš že dolgo časa bolehal na srcu, a je bil preskromen, da bi zahteval počitek in si vzel čas za zdravljenje. Potem ko mu srce za vedno obstane, mu lahko pripravimo kvečjemu še lep pogreb z godbo in zastavami...

Prav bi bilo, če bi se po treh desetletjih resno vprašali, ali je zdravstvena služba storila do teh ljudi svojo dolžnost in, če je v imenu humanitarnosti pripravljena nadoknaditi zamujeno vsaj toliko, kolikor se da.

Toda ni, da bi krivili samo zdravstveno službo, rajši se obrnimo s tem vprašanjem na družbo samo in organe samoupravljanja. Ali nismo na ramena teh tovarišev preveč nalagali? Ali se ni velkokrat zgodilo, da je moral eden opravljati delo, ki bi ga normalno opravljali trije? Ali ni duh komercialnosti tu in tam pogazil etična načela tovarštva?

Ob novem letu po navadi zaželimo borcem NOV sreče in veliko zdravja. Naj bi ta želja ne ostala samo želja!

F. ŠUSTERŠIČ

Beseda dopisnikov

LJUBLJANA-BEŽIGRAD

RAZVITJE PRAPORA OBČINSKE ZRVS

Dne 17. decembra letos se je v večernih urah v ljubljanskem Domu JLA zbralo nena- vadno veliko ljudi; več kot 200 rezervnih vo- jaških starešin iz občine Ljubljana-Bežigrad je v spodnji dvorani doma zasedlo vse pri- pravišene sedeže. Med njimi je bil tudi pred- sednik občine Karel Kušar.

Tu je bilo tudi okrog 60 otrok iz dveh bežigradskih osnovnih šol, moški pevski zbor »Posavje« in vojaška kulturno-umet- niška skupina. Njihova skupna naloga je bila: pred zbranimi rezervnimi vojaškimi starešinami izvesti kulturno-umetniški pro- gram.

Slavnostni govor je imel aktivni polkov- nik Stane Kotnik, sicer tudi član beži- gradskega odbora ZZZB NOV. Ko je govoril o uspehih rezervnih vojaških starešin v občini Ljubljana-Bežigrad, je želel, da bi bila pričakovana prireditev v okviru prazno- vanja dneva JLA, posvečena razvitju pra- pora in podelitvi priznanj posameznikom za posebne uspehe v preteklem letu, istočasno tudi spodbuda za nove uspehe. »Živimo v času«, je dejal, »ko je dejavnost te organi- zacije vse bolj pomembna v našem družbe- no-političnem sistemu in vse bolj potrebna v krepitvi obrambne moči naše domovine.«

Po njegovem govoru je predsednik ob- čine Karel Kušar s krajšim nagovorom razvil prapor občinske zveze in ga izročil zastavonoši.

Nato je predsednik občinskega odbora ZRVS Jože Simčič razdelil praktične na- grade — daljnogleda in zračne puške — petim najboljšim strelcem, rezervistom. V organizaciji občinske zveze se je nam- reč letos jeseni udeležilo streljanja z voja- ško puško nad 800 rezervnih oficirjev in podoficirjev.

Ko so prebrali še 23 imen rezervnih starešin, ki so napredovali v višje čine, se je začel kulturno-umetniški program. Prvi je nastopil moški pevski zbor »Posav- je«, ki je v celotnem programu zapel dve borbeni in dve narodni pesmi. S petjem je nastopil tudi šolski pevski zbor osnovne šole »Danile Kumar« iz Stožic. Iz mladih grl je zadonela pesem, ki se je občuteno prelivala iz fortissima v pianissimo. Vsi v dvorani so se z otroškim zborom zliili v eno telo. Ko je zbor končal, je bil nagra- jen z še večjim aplavzom kot pred njim moški pevski zbor.

Medtem ko so otroci iz osnovne šole »Danile Kumar« nastopili tudi z 10-minut- nim odličnim recitalom in zborom tambu- radev, so otroci iz osnovne šole »dr. Vita Kraigherja« nastopili s folklornimi plesi. Nastopili so tudi vojaki, prav tako z reci- tacijami, petjem in glasbo. S. K.

JESENICE

POČASTITEV PRAZNIKA JLA

Organizacija zveze rezervnih vojaških starešin na Jesenicah je letošnji dan jugo- slovanske ljudske armade počastila s slav- nostno akademijo v delavskem domu na Jesenicah. Pred polno dvorano, v kateri je bilo tudi številno zastopstvo naših grani- čarjev, so nastopili učenci osemletke Pre- žihov Voranc, pripadniki TVD Partizan in zabavno-glasbeni orkester jeseniških žele- zarjev.

Program je pričel pionirski pevski zbor osemletke Prežihov Voranc ob spremljavi Orfejevega instrumentarija pod vodstvom tov. Pejičeve, ki je zapel tri pesmice. Sie- dil je vsebinsko bogat in ob glasbeni spremljavi občuteno podan recital »jaz in življenje«, ki ga je z učenci osmih razre- dov osemletke Prežihov Voranc pripravila tov. Arzenškova.

O pomenu praznika in vlogi jugoslovan- ske ljudske armade je spregovoril načelnik odseka za narodno obrambo pri skupščini občine Jesenice tov. Polk, nato je pred- stavniki komande graničarjev iz Radovljice izročili spominske plakete kot priznanje za dobro in uspešno sodelovanje družbeno- političnim organizacijam občine Jesenice, tajniku skupščine občine Jesenice tov. Pin- tarju in direktorju Vodovoda Jesenice tov. Jelovčanu.

To prijetno vzdušje je takoj še popestril nastop orkestra jeseniških železarjev s štiri- rimi skladbicami ob sodelovanju peva- Francija Rebernika in pod vodstvom tov. Šetince.

Po krajši pavzi je bil telovadni del aka- demije, ki so ga pripravili tov. Samarjeva

z osemletke Prežihov Voranc in vodniki TVD Partizana Jesenice.

Akademija je bila sklenjena s pogostit- vijo graničarjev in njihovega komandnega kadra.

Priznanje vsem, ki so pomagali pripra- viti to uspešno akademijo ali na njej sode- lovali. JOŽE JELOVČAN

VRHNIKA

LETNA SKUPŠČINA ZRVS

Zveza rezervnih vojaških starešin na Vrhniki je 15. decembra 1970 imela svojo prvo po ustanovni redno skupščino. Po- glavitno vprašanje, o katerem je skupšči- na razpravljala, je bilo: mesto in vloga ZRVS pri nadaljni krepitvi koncepcije o splošnem ljudskem odporu, v sodelovanju z drugimi družbeno političnimi organizaci- jami in društvi v občini.

Predsednik občinskega odbora Janez Vintar je v poročilu nakazal potrebo po

obrambni vzgoji prebivalstva, zlasti pa naše mlade generacije na šoli in sploh v vseh tistih institucijah, kjer se mladina družbeno in društveno udejstvuje, prav tako pa tudi pripravljenost rezervnih voja- ških starešin, da po organizacijski in strokovni plati pomagajo razvijati tiste ak- tivnosti, ki vsebujejo elemente obrambne vzgoje.

V razpravi, ki je bila zelo plodna in za nadaljnje delo občinskega odbora ko- ristna, je bilo slišati mogoč sugestij in predlogov, kako in kje v bodoče usmer- jati in razvijati obrambno vzgojo, ki je sestavni del uresničevanja obrambnih pri- prav v občini.

Bilo je slišati, da bi morala biti SZDL koordinator in nosilec te aktivnosti.

Občinski odbor je želel, da se delu skupščine udeležijo predstavniki vseh družbenopolitičnih organizacij in društev, vendar so se vabilu odzvali razen predsed- nika občinske skupščine, ki je pozdravil skupščino in ji zaželel uspešno delo, le še predstavnik občinskega odbora ZZZB NOV in planinskega društva.

Na koncu je skupščina potrdila pravila o organiziranju Zveze rezervnih vojaških starešin v občini. STANKO PERIC



S PROSLAVE DNEVA ARMADE V ISKRA COMMERCU. Član aktiva ZB tovariš Ambrožič bere pozdravni govor. Za njim stoji delegacija tabornikov, ki je prišla čestitat borčevskemu aktivu tega podjetja ob dnevu armade in pet- indvajsetletnici osvoboditve.

Imeli smo ljudi



JOŽE KETE
Cerknica

Umrli je 24. novembra, zadet od srčne kapi, star 66 let. Oče mu je umrl v Ameriki, ko je bil še otrok. Zato sta se z materjo preživljala z dnino pri kmetih. Star 18 let se je zaposlil pri lesnem trgovcu Ser- ku.

Z OF je sodeloval od samega za- četka, leta 1943 pa je prostovoljno vstopil v 13. brigado »Mirko Bra- čič«. Med oktrobrsko ofenzivo leta 1943 so ga zajeli Nemci in ga odpe- ljali v Dachau. Od tam se je po končani vojni vrnil do konca izčr- pan, desna noga mu je za vedno ostala v kolenu negibna.

Kete je bil v tovarni Brest v Cer- knici najstarejši delavec. Zaradi in- validnosti je postal nočni čuvaj, nato pa glavni vratar. Kot tak je do- čakal upokojitve.

Bil je član različnih organizacij, med drugim tudi član prostovoljne in tovarniške gasilske čete. Prejel je več diplom in odlikovanj.

Ohranili ga bomo v lepem spo- minu.



JAKA HRIBAR
iz Tuhinja

Sele 58 let je bil star in pobrala ga je zahrbtna bolezen; 14. novem- bra 1970 ga je spremljala velika mno- žica ljudi na tuhinjsko pokopališče v prerani grob. V I. svetovni vojni je padel njegov oče in njegova mla- dost je bila grenka in trda ob delu za pastirja in hlapca, kajti mati ni mogla preživljati sama številne dru- žine.

Ko je okupator zasedel našo do- movino, je Jaka dobro vedel, kje je njegovo mesto in 2. 8. 1943 vstopil v Kamniški bataljon. Prebredel je Savo in na Dolenjskem se je pri- ključil 12. brigadi, kjer je bil ko- mandir čete. Pozneje je bil preme- ščen v Dolenjski odred, kjer je bil intendant do osvoboditve. Za svojo hrabrost je prejel več odlikovanj.

Po vojni je pomagal obnavljati in tudi njegov dom je bil požgan. Bil je matičar na krajevnem uradu v Tuhinju, odlični igralec v prosvet- nem društvu, tajnik Lovske družine in krajevne skupnosti Tuhinj, pred-

sednik nadzornega odbora ZB NOV Tuhinj, vzoren mož in družinski oče. Bil je miren, skromen, delaven, od ljudi spoštovan in takega bomo ohranili v spominu.



JAKOB VODNJOV
z Grabna pri Gorjah

Rodil se je 1. 1903 na Grabnu, kjer je tudi živel in umrl. Ze v rani mla- dosti je spoznal revščino in zatira- nje, zato se je še kot mladenič vključil v delavsko gibanje. Ze leta 1923 ga najdemo med ustanovitelji »Svobode« v Spodnjih Gorjah. Na ustanovnem občnem zboru so ga izvolili za predsednika. Vso pred- vojno dobo je bil Vodnjov ozko po- vezan s komunisti. Zaradi tega je bil večkrat zaprt in preganjan.

Ko so leta 1941 skoraj vsi komu- nisti odšli v gozdove, je ostal Vod- njov po nalogi doma, da bi orga- niziral terensko delo. Nacisti so ga sicer zaprli v Begunje, toda doka- zati mu niso mogli ničesar in so ga zato izpustili. Zadržanje vojne pa je komaj ušel ponovni aretaciji. Srečamo ga v Jeseniško-bohinjskem odredu kot političnega delavca. Po vojni se je vrnil v domači kraj in se z vso vnemo vrgel na politično delo. Med drugim je bil tudi pred- sednik občinskega ljudskega odbora v Gorjah pred združitvijo občine z blejsko. Pokojni je imel 42 let delovne dobe. Večino tega časa je bil zaposlen kot martinar v jese- niški železarni. Za svoje plodno živ- ljenje delo je prejel več odlikovanj. Od zaslužnega borca se je poslovila velika množica ljudi.



JOŽE URSIČ

Tri leta se je upiral bolezni, zdaj pa ga je premagala. Star je bil 67 let.

Rodil se je v številni družini, kjer je bilo 11 otrok. Sele 12 let star je moral med I. svetovno vojno iz Mlinskega pri Kobaridu v begunstvo v južno Italijo. Vrnil se je čez štiri leta na opustošeno domačijo. Leta 1943 so ga znova odganili od doma, spet v južno Ita- lijo v posebne delavske kazenske enote italijanske vojske. Ob itali- janski kapitulaciji mu je uspelo pobegniti, vrnil se je v domače kraje in vstopil v našo vojsko. Bil je v bataljonu Andreja Man-

freda, v 2. soški, Bazoviški in Ko- sovelovi brigadi. Zaradi junaštva je bil večkrat odlikovan.

Po vojni je bil kot starejši de- mobiliziran. Pred 10 leti se je za- poslil v TIK.

Pokopali smo ga kot se spo- dobi, ZB pa je namesto venca dala denar za bolnišnico v Sem- petru pri Gorici.



ALOJZ ASIČ
Zagorje

Pokopali smo ga 22. novem- bra, mnogi rojaki so ga pospre- mili na zadnjo pot. Rodil se je pred 60 leti na Lokah pri Zagorju v kmečki družini, ki se je ukvar- jala z obrtjo. Alojz je študiral in postal inženir.

Zelo zgodaj se je odločil za boj proti okupatorjem. Kasneje je partizanal v Kamniško-zasav- skem odredu in v IV. operativni coni. Zajeli so ga in je svobodo dočakal v taborišču Dachau.

Po vojni ga srečamo na mno- gih vodilnih mestih v gospodar- stvu. Razen tega se je veliko uk- varjal tudi z družbenopolitičnim delom. Nazadnje je bil direktor Komunalnega obrtnega podjetja v Zagorju.

Ohranili ga bomo v lepem spo- minu!



JOŽE TURK
Kočevska Reka

Umrli je 13. novembra v Štalcer- jih, pokopali pa smo ga v Kočevski Reki z vsemi častmi.

Rodil se je pred 73 leti na Hr- vaškem v vasi Borli. Doma so bili zelo revni, družina je štela 14 čla- nov. Zato je tudi Jože moral še kot otrok od hiše. Preživljal se je kot pastir in kot kuhar pri gozd- nih delavcih. Leta 1917 so ga vpo- klicali v avstrijsko vojsko. Po raz- padu Avstroorske je moral služiti še jugoslovansko vojsko. Imel je štiri sinove in eno hči, zaposlen je bil na žagi na Milanovem vrhu v občini Čabar.

Ze leta 1942 je skupaj s starej- šim sinom odšel v NOV. Zena in preostali otroci pa so se potikali po liških in kordunaških gozdovih. Zaradi starosti in bolehnosti so Jo- žeta kasneje poslali iz enote na de- lo v zaledje, sin pa mu je padel v Tomšičevi brigadi 14. decembra leta 1943.

Utrinki in odmevi:

Urednikova beseda dopisnikom

Pred seboj imam seznam tovarišev in tovarišic, ki posvečajo našemu tedniku pozornost ne samo kot bralci, temveč tudi kot aktivni sodelavci — dopisniki. Kar lepo število se jih je nabralo v osmih letih izhajanja lista: več kot 400. Zvečame so to udeleženci narodnoosvobodilnega boja, borci in aktivisti, nekaj je med njimi tudi starejših borcev, ki so se v usodnih letih po prvi svetovni vojni bojevali za našo severno mejo, razen njih je zastopana tudi mlada generacija, ki dopisuje v rubriko »TV-15 za mladino«.

Predsejem bi želel poudariti, da se v tako visokem številu sodelavcev zrcali popularnost našega tednika. Ze od začetka zastopamo stališče, da mora biti list javna ljudska tribuna vseh, ki so jim pri srcu naše revolucionarne tradicije in njihovo povezovanje z našo stvarnostjo, ki se zavedajo, da je naša revolucionarna preteklost najtrdnější temelj in najzanesljivejši kašipot naše revolucionarne prihodnosti ter da mora biti zato njeno izročilo navzoče na vseh področjih našega političnega in kulturnega življenja. Pri našem tedniku so vsem odprta vrata, da vanj dopisujejo. Uredništvo je ponosno, da »TV 15« ni list nekaterih, temveč list široke množice, ljudski list v pravem pomenu besede!

Ob novem letu se v imenu uredniškega odbora zahvaljujem vsem, ki aktivno sodelujejo z listom, ki vanj dopisujejo, čeprav ne prejemajo za to kdo ve kako visokih honorarjev, oziroma dopisujejo bolj iz zavesti kot pa zavoljo honorarja. Naj nam oprostite, če včasih prejmemo honorar z zaostankom — take pomanjkljivosti so posledica finančnega položaja lista, ki zaradi težav v našem gospodarstvu posebno letos ni rožnat. Prav tako naj nam oprostite, če kak njihov dopis že dolgo čaka na objavo. Pripominjam, da se redkokdaj zgodi, da obleži oziroma dalj časa leži v predalu krajši sestavek; vsi taki sestavki pridejo na vrsto najkasneje v treh tednih. Pač pa zaostaja objavljjanje daljših prispevkov, ki jih ni moč objaviti drugače kot v nadaljevanjih. Če bi hoteli vsem takim ustreči, bi skoraj ves prostor v listu zavzela nadaljevanja, kar pa bralcem ne bi bilo všeč.

Se posebno toplo zahvalo izrekam tovarišem, katerih imena se v našem tedniku najpogostejše ponavljajo. Naj jih naštejem: Bojan Ajdič, Jože Ambrožič, Branko Blenkuš, Maks Burgar, Slavko Berglez, Viktor Ceh, Franc Derganc, Tončka Drobnič, Matež Hec, Franjo Hovnik, Ivan Jan, Jože Janež, Janez Jeram, dr. Ivo Juvancič, Drago Kumer, Stane Kotnik, Stane Koman, Albert Klun, Ivan Kurinčič, Karel Makuc, Karel Oražem, Andrej Pagon, Just Perat, Mira Pagon, Peter Romanič, Jošt Rolc, dr. August Reisman, Jože Ravbar, Franci Strle, Peter Šobar, Franc Staudekar, Marjan Tratar, Slavko Tarman, Terezija Traven,

Albin Vidmar, Jože Vidrih, Zdravko Vidrih, Jože Vidic, Ciril Zupanc, Karel Zorko. Če sem koga pomotoma izpustil, naj mi oprostijo. In da ne pozabim na mlade, ki zvesto dopisujejo v rubriko »TV 15 za mladino«. Ne navajam jih imensko, ker bi bil seznam predolg. Zato pa: iskrena hvala vsem, še naprej sodelujte z listom!

Prav je, da se spomnimo tudi zvestega dopisnika Jožeta Župančiča, ki je lani umrl. Naj mu bo lahka zemlja, o kateri je napisal toliko lepega!

Medtem ko sem to pisal, je prišel k meni tovariš, ki me večkrat obišče. Ko je videl, kaj delam, mi je dejal: »Morda bi kazalo napisati še to, kateri izmed navedenih dopisnikov je bil v minulemu letu najbolj plodovit.« Nisem dosti okleval z odgovorom. »To je Jože Janež.« sem dejal. Prav gotovo se bodo z menoj strinjali vsi bralci, saj berejo njegove sestavke skoraj v vsaki številki »TV 15«, precej pa jih še čaka na objavo. Da, Jože Janež, doma iz Babnega polja, star partizan, ki živi kot upokojen major in aktivni družbeni delavec v Murski Soboti. Zanj še posebno velja, da ga je vzgojila revolucija: preprost notranjski fant se je s hrabrostjo in naravno bistrino povzpел do razmeroma visokega čina v naši vojski ter se razvil v dobrega ljudskega pisatelja. S svojim peresom posega večidel v preteklost ter oživlja pred nami znamenite dogodke in like naših borcev in aktivistov. Glede sodobne, aktualne problematike pa je treba izreči priznanje zlasti tovarišem Karlu Makucu iz Kranja, Cirilu Zupancu iz Gorice in Albertu Klunu iz Kopra, ki samoiniciativno poročajo o vseh važnih dogodkih v okviru dejavnosti ZZB NOV in ZRVS ter o mnogih problemih splošnega družbenega značaja.

Končujem z željo, da bi bilo naše sodelovanje v letu 1971 še bolj plodovito. Mnogo sreče in uspehov v novem letu!

FRANCE SUSTERSIČ
gl. urednik »TV 15«

Odločno stoje ob praporu

Občinski odbor Zveze borcev — prostovoljcev za severno mejo 1918—1919 je v okviru letošnjih svečanosti ob dnevu JLA organiziral slovesnost, ki se jo je udeležila večina preživelih borcev — prostovoljcev. Prišli so tudi predstavniki družbeno-političnih organizacij in republiškega odbora zveze.

Na praznik armade so se zbrali v graščinski dvorani v Radovljici na proslavi, kjer je narodni heroj generalni major Tone Dežman razvil njihov društveni prapor kot znak trajnega spomina na boje pred petimi desetletji za obrambo Koroške in trdnega tovarištva, ki naj jih veže tudi v bodoče.

Svečanost so popestrili z okusno izbranim kulturnim sporedom, v katerem so nastopili mladi pevci, recitatorji in glasbeniki domače šole.

Tako v govorih kot v resoluciji, ki so jo z soglasnim odobravanjem sprejeli, je bila izražena odločna privrženost zamisli vseljudskega odpora, tesne povezanosti z našo ljudsko armado in miroljubni politiki našega državnega vodstva. Pri tem pa so opozorili na nujnost popolne uresničitve pogodbenih obveznosti, ki jih imata sosedni deželi Avstrija in Italija do naše narodne skupnosti, a jih očitno ne izpolnjujeta. Z

vso odločnostjo so obsodili in protestirali zoper izzivanja neonacistov in neofašistov, ki so z vednostjo oblasti pretli našim zamajskim rojakom.

Vzdušje iskrenega patriotizma, ki je bilo kar ganljivo, se je izražalo tudi v pametni presoji in realnem optimizmu, da kljub težkim časom v preteklosti in danes tako na Koroškem kot na Tržaškem in na našem zahodnem narodnostnem ozemlju lahko verjamemo v klenost naših rojakov, ki bodo s pomočjo matičnega naroda tudi v bodoče kljubovali in obstali.

JOŠT ROLC

Še nekaj o Kozjanski

Da je Kozjanska še vedno nerazvita, smo deloma krivi tudi mi sami, ki tu živimo. Čakamo že petindvajset let, da bo nekdo prinesel napredek. To pa je popolnoma napačno.

Imeti bi morali nekaj dobrih organizatorjev in moralno bi jih morali podpirati, pa bi bilo mnogo bolje. Cesta Lesično—Virštajn in vodovodi Podvine, Planinska vas, Loke, Podlog, Dobje ter več drugih

VSAKO LETO VEČ OBISKOVALCEV

Po statistiki Mednarodnega komiteja za Dachau (komite ima svoj sedež v Bruslju), obiskuje nekdanje nemško koncentracijsko taborišče Dachau oziroma tamkajšnji spominski muzej, vse več ljudi.

Najprej tale podatek: od osvoboditve do konca novembra je obiskalo nekdanje taborišče le nekaj manj kot dva milijona ljudi. Največ izmed njih — okoli 60 odstotkov — so bili obiskovalci iz tujine. Po svoje pa je zanimiv tudi podatek, da spominski muzej Dachau obiskuje tudi vse več šolskih skupin, lani pa že 922.

in še nekaj podatkov o obiskih po letih. Leta 1966 je bilo 332.836 obiskovalcev, 1967. leta 279.845, leta 1968 je bilo 248.707 obiskovalcev, 1969. leta 329.970, za letošnje leto pa računajo, da bo obiskalo spominski muzej in nekdanje taborišče okoli 350.000 ljudi.

Spominski muzej v Dachau, ki ga je pred leti ustanovil Mednarodni komite za Dachau, ima stalno razstavo v prostorih nekdanje taboriščne stavbe. Čeprav je ta razstava stalna, pa ji mnogi obiskovalci očitajo pomanjkljivost. Namreč, da razstava nima tudi tako imenovanih nacionalnih razstav, se pravi razstavnih oddelkov, v katerih bi posamezne narodnosti, katerih državljani so bili v nacističnem taborišču, si

okoli Planine, Lesičnega in drugih vasi so bili zgrajeni brez večjega truda. Toda ta napredek je majhen. Manj razgledani so take akcije zavirali in marsikdaj preprečili, da bi delo nadaljevali in naredili še več.

Kot so ugotovili avgusta 1969 na posvetu predsedniki občinskih skupščin, bi cesta Sentjur—Planina pomenila nekakšen uvod in temeljno naložbo v napredek vsega predela. Sledila bi cesta proti Bistrici ob Sotli, nekako po sredi predela. Posamezne vasi bi ob sodelovanju gozdnega gospodarstva, občinskih skupščin, krajevnih skupnosti in vojske lahko marsikaj naredili. Samo na pravem mestu je treba potrkati, saj bi tudi republika najbrž pomagala, ko bi videli, da gre zares.

Omenim naj še to, da se je pojem, do kod sega Kozjansko, preveč razširil. Kozjansko je predel, kakor smo ga razumeli leta 1944. Le tega naj bi priznali kot nerazvito območje, morda bi tudi organizirali nekaj občini podobnega. Le tako bi pomoč bolj zalegla. Če pogledamo, koliko se povsod gradi in tudi podira, bi lahko za Kozjansko naredili že zdaj veliko več. Posebno še, če se spomnimo, koliko je Kozjanska prispevala za zmago.

JOŽE PERČIČ

cer po določenih kriterijih, vendar lahko razstavili muzejsko gradivo, našajoče se na to taborišče. Ali je tak »očitek« Mednarodnemu komiteju upravičen ali ne velja zapisati ob tej priliki tole! Mednarodni komite razmišlja o nacionalnih oddelkih, vendar, dokler ne bo dobil še desnega krila te taboriščne stavbe, ni mogoče ustanoviti nacionalnih muzejev. In kdaj bo to lahko uresničljivo? Takrat, ko bodo enote US armade, ki zasedajo del omenjene zgradbe, te prostore izpraznile. Mednarodni komite za Dachau je tudi na svojem zadnjem zasedanju meseca novembra razpravljalo o tej zadevi, vendar zahtevajo ameriške enote druge ustrezne prostore. Kljub temu se pogovori nadaljujejo.

Spominski muzej v Dachau ima tudi bogato arhivsko gradivo. Izvirne fotografije in dokumente, razumljivo, hranijo v trezorju in niso na ogled. Razen teh, dokaj številnih, pa ima muzej 5724 dokumentov in fotografij, med katerimi so — razumljivo — najbolj dragoceni dokumenti in fotosi, ki izvirajo iz nacističnih časov oziroma so jih posneli esesovski oficirji. Posebno bogata je tudi zbirka knjig; to so spomini, literatura ali pa dokumentarni opisi večina preživelih taboriščnikov na taborišče Dachau. Zanimivo je, da muzej dobiva tovrstne knjige največkrat od samih avtorjev, preživelih taboriščnikov. Med arhivskim gradivom pa je tudi 26 dokumentarnih filmov o nekdanjem taborišču Dachau.

B. A.

ima v svojih prodajalnah v Ljubljani, Kočevju in Škofji Loki bogato izbiro široke potrošnje in prodaja tudi za tuja devizna sredstva

Potrošnikom se priporočamo



TELEFONI: UPRAVA 22-583, IZVOZ 21-059, 21-050, UVOZ 22-481, 21-734 — NOTRANJA

Pravna posvetovalnica

Povečanje pokojnin bivših borcev

A. B. Ljubljana V zadnji številki našega časopisa TV 15 ste brali v okviru pravne posvetovalnice sestavek o povečanju pokojnin. Menite, da je sestavek pomanjkljiv, ker v njem ni govora o povečanju pokojnin borcev.

Imate povsem prav, ko pišete, da je članek o povečanju pokojnin v letu 1971 nepopoln. Vendar vam moramo pojasniti, da ne gre za kako napako ali da bi spregledali povečanje pokojnin borcev. Dejansko gre za to, da danes še ni znano, za koliko se bodo povečale pokojnine borcev in da zato o tem še ni mogoče pisati. Ni namreč še znan republiški niti zvezni dodatek za borce. Pokojnine tistih upokojencev, ki jim je bil pri izračunu pokojnine upoštevan dodatek za borce, pa seveda ni mogoče izračunati prej, preden ne bo znana višina enega ali drugega dodatka za borce. Ko bosta znani višini enega in drugega dodatka, pa bo treba pokojnine borcev na novo preračunati. Vendar to še ne pomeni, da nekdanji borci z novim letom ne bodo prejeli že povečanih pokojnin. Pričakovati je namreč, da se bo znesek, do katerega se odmerja republiški dodatek za borce, povečal za najmanj 12,5 odstotka. Zato je republiški zavod za socialno zava-

rovanje dal predlog, naj likvidature pokojnin izplačujejo od 1. januarja 1971 naprej akontacijo na pokojnine z dodatkom za borce v višini izplačila za december, povečanega za 10 odstotkov in za 20 din. Dokončna odmera pokojnin pa bo opravljena kasneje.

Da torej na kratko ponovimo. Bivšim borcev, katerim je bil pri izračunu pokojnine upoštevan dodatek za borce, bodo pokojnine preračunane kasneje, ko bo znan nov republiški in zvezni dodatek za borce. Od novega leta naprej pa bodo začasno prejemali decemberske pokojnine povečane za 10 odstotkov in 20 din.

Kdaj novi pokojninski zakon?

E. L. Izola »Tudi jaz bi rad vedel, kdaj bo začel veljati novi pokojninski zakon z desetletnim poprečjem«, sprašuje naš dopisnik iz Izole. Zanima ga, kako bo novi zakon to uredil in sprašuje če je to mogoče tajna. Zato prosim, če mu svetujemo, da gre v letu 1970 v pokoj in, če je to zadnji čas, da se bo upoštevalo le petletno povprečje.

Novi pokojninski zakon še ne bo začel veljati v začetku prihodnjega leta, saj še sploh sprejet ni bil. Običajno zakon sam določi čas, ko začne veljati. Za tak zakon

navadno velja, da traja vmesni čas šest mesecev, lahko tudi več. Ni torej pričakovati, da bi pred sredino prihodnjega leta začel veljati novi pokojninski zakon. Desetletno povprečje za zdaj še ne pride v poštev. Ni torej nujno, da gremo v pokoj že letos. Tudi prihodnje leto bo še čas. Če boste šli v pokoj po 30. juniju, se bo pri izračunu pokojninske osnove upošteval osebni dohodek iz letošnjega leta. Če boste šli pa prej, se osebni dohodki iz leta 1971 ne bodo upoštevali pri izračunu pokojnine. Še nekaj: danes velja, da se pokojnine preteklih let zaradi povečanja življenjskih stroškov valorizirajo s posebnim količnikom. To pomeni, da se pokojnine preteklih let dejansko povečajo in se upoštevajo pri izračunu pokojnine v povečanem znesku. Tudi če bo veljalo desetletno povprečje, se bodo stare pokojnine povečale z ustreznim količnikom. Dokler novi zakon še ni v veljavi, lahko odhod v pokoj odložite, kajti desetletno povprečje še ne velja. Tudi če bo novi zakon stopil v veljavo, boste imeli prej še vedno možnost iti v pokoj po dosedanjem zakonu, ker že izpolnjujete pogoje za pokojnino.

Pravice razvezane žene

B. J., Primorska — Mož je upokojenec, vendar je nagnjen k pijači. Imeli ste tež-

ko življenje, tudi zaradi njega, bili ste z otroki vred večkrat tepeni in zaničevani. V ustebo so vam štirje otroci, ki se šolajo oz. so že pri kruhu. Mislite na razvezo in sprašujete, kakšne so pravice razvezane žene. Ne morete več poslušati očikov moža, da vas redi, ko dejansko skrbi samo zase.

Pravice razvezane žene so odvisne od krivde enega ali drugega zakonca za razvezo. Ker predpostavljamo, da bo zakonska zveza razvezana po moževi krivdi, vsekakor pa ne po vaši krivdi, boste ob razvezi lahko zahtevali predvsem preživnino. Preživnino bo določilo sodišče in vam jo bo lahko nakazoval kar zavod za socialno zavarovanje od moževe pokojnine. Prav tako bo določena preživnina za tisti dve hčerki, ki se še šolata in jih je oče še dolžan vzdrževati ali podpirati. Vse drugo premoženje, ki je bilo pridobljeno v zakonu pa je skupna last (na pr. televizor, radio, pralni stroj, hiša, oprema itd.). To premoženje se deli med oba, in sicer ga deli sodišče, upoštevajoč, koliko je vsakdo prispeval za nabavo teh predmetov. Glede stanovanja prav tako odloči sodišče. Stanovanje se dodeli navadno tistemu, ki ima otroke, vendar je treba drugemu zakoncu priskrbeti najpotrebnejši prostor.

Iz zgodovine revolucije in ljudskega odpora

UČITELJICA ŠTEFKA

Kadar čez Panonsko ravnino rjovejo viharji, tedaj ječijo tudi orjaški hrasti v znanem murskosoboškem parku. Vihar upogiba tudi vrhove stoletnih velikanov, iz njih mogočnih krošenj se odlomi suha veja in pade na tla. Ljubke verve in žolne se tiščijo v drevesnih votlinah. In ko se več ne užigajo ognjene strele, ko je nevihta mimo in sončni žarki poljubljajo drevesa — gigante, je v parku kmalu vse živo. Po stezicah se sprehajajo najmlajši in tudi najstarejši. Tu vidiš cicibane, pa mladostnike, ljudi srednjih let in ljudi, katerim se dan že nagiba k večeru.

Večkrat obstojim pred hrastom, ki bi ga komaj objelo pet, šest ljudi. In nekaj metrov stran, v orjakovi senci, se dviga spomenik iz belega marmorja. Pomnik v obliki sarkofaga, posvečen spominu štirinširidesetim učiteljem in profesorjem, ki so vzgajali mladino Pomurja. Poučevali so mladi rod in mu vcepljali domovinsko ljubezen. In ko je prihrumel tisti strahotni vihar, ki je do skrajnih meja ogrozil naš nacionalni obstoj, so tudi z dejanji dokazali svojo neomajno zvestobo na smrt obsojenemu slovenskemu narodu. Štirinširideset jih je bilo, ki so končali učiteljske in imeli akademsko izobrazbo. Vihar jim ni prizanesel. »Kakor ponosni galebi nad vodo — taki so pali za našo svobodo«, berem na spomeniku. Vrstijo se vklesana imena pokojnih učiteljev in profesorjev. In med njimi na prvem mestu dva narodna heroja: Jože-Janko Kerencič in Silvira Tomasini. Triinširideseta po abecednem redu pa si ti moja znanka iz Loške doline, ti partizanska učiteljica in upraviteljica osnovne šole Stari trg pri Ložu — ŠTEFKA PREŠEREN, rojena 24. decembra 1906 v Pulju. Večkrat sem se srečal s teboj v osvobojeni Loški dolini in pomenkovala sva se. In tedaj nisem vedel, pa tudi povedala mi nisi, da si trinajst let službovala v Prekmurju, na šoli v Beltincih (tedanji srez Dol. Lendava). In še je živ spomin nate učiteljica Štefka. S hvaležnostjo se te spominjajo tvoji nekdanji prekmurški učenci, v nepozabnem spominu te imajo tudi tvoji prosvetni sodelavci. Glej, upokojeni šolski upravitelj Miroslav Štubl, vnet raziskovalec preteklosti te

naše najsevernejše pokrajine, ki ga nekateri upravičeno imenujejo »živi leksikon«, pozna vse podrobnosti iz tvojega javnega delovanja. Večkrat je o tvojem nesebičnem in požrtvovalnem naprednem delovanju in o tvoji tragični smrti govoril učencem in gimnazijcem, pozorno pa so ga poslušali tudi vzgojitelji. Da, čista resnica je, da si bila izvrstna učna moč, izredno prizadevna načelnica društva Sokol, javna delavka, ki se je uveljavljala v ženski sekciji takratne učiteljske organizacije in na splošno delovala v naprednih organizacijah in društvih, katerih dejavnost je usmerjala Partija. Dolgih trinajst let si torej preživela med »Panonskimi Slovenci«, dodobra spoznala to deželo in ljudi ob Muri, bila priča hudega trpljenja in neznoznega izkoriščanja prekmurskega življa, srce se ti je krčilo, ko so revni postajali še bolj revni, a gmotne dobrine so si kopicili industrialec Benko, tovarnar Cvetič, Harter in drugi. V murskosoboškem parku ste večkrat prirejali telovadne nastope. Vem, da si večkrat tja vodila šolarje. Tekmovali so in zadovoljna je bila njihova učiteljica, ko so se uvrščali med najboljše.

Viharju in smrti naproti

Osnovnošolska učiteljica Štefka Prešeren pa v tistih časih ni mogla niti slutiti, da bo njeno ime nekoč ovekovečeno na pomniku v tem lepem murskosoboškem parku. In kako bi mogla vedeti, da bo prišel čas, ko si jo bodo lastili za svojo Prekmurci in Notranjci! V letu 1940 je napisala prošnjo za premestitev. Prošnji so ugodili, in v začetku 1941 je zadnjič zrla na zasneženo obmursko deželico. Železniška kompozicija je počasi zapuščala panonske ravnine. In potnica Štefka je šla viharju in smrti naproti.

Tik ob deželni cesti, ki vodi iz Starega trga v Lož, stoji »učilna zidana«. Vstopil sem, popotnik, v šolsko poslopje in listal po orumenelih listih kronike, ki mi jo je rade volje dal na razpolago upravitelj Mercina. Kdaj je bila ustanovljena osnovna šola v Starem trgu pri Ložu? Letnica ustanovitve je neznana. Gotovo pa je, da sodi med najstarejše na Slovenskem, zakaj sedanja stavba s šolskim vrtom je bila vpisana

v šolsko katastrsko mapo že leta 1823. Do 1870 je bila samo enorazrednica, potem pa trivalka. V prejšnjem stoletju je hodilo v to šolo nad 800 otrok iz vse doline, v razredih je bilo več kot 60 učencev, vendar pa so bili šolski uspehi kljub prenatrpanosti dobri, kot so zapisali v kroniko. Potem ko so zgradili novo šolo v Iga vasi, je bila starotrska skoraj za polovico razbremenjena. Kje ste nekdanji šolniki Ivan Mandelj, Anton Berčič, Kasper Gašperin, Jakob Zebre, Franciška Verne, Jožica Mozetič in drugi? Zapustili ste učilnice in za vedno odšli. Veter se poigrava nad vašimi gomilami, v kroniki pa so zapisana vaša imena.

Leta 1925 je prevzel vodstvo šole priljubljeni in zelo zaslužni učitelj Ivan Mercina. In ta je 15. II. 1941 popeljal in predstavil v razredu novo učno moč — učiteljico Štefko, ki je v Stari trg prišla iz Beltincev v Prekmurju. Z vso vnemo in ljubeznijo je Štefka začela z delom. Toda kmalu so se nad dolino zgrnili črni oblaki. Dvanajstega aprila so vdrl vanjo laški vojaki. V šoli je vse polno italijanskih častnikov, tako da se 334 šoloobveznih otrok ne more udeleževati pouka 25. junija 1941 aretirajo zaslužnega in narodnostno zavednega šolskega upravitelja Ivana Mercina. Namenjeno mu je, da bo štiri dolga leta preždel v tržaških zaporih in taboriših fašistične Italije in se potem iz Egipta vrnil v osvobojeno domovino. Vršilec dolžnosti upravitelja postane Franc Čebolin, toda 3. maja 1942 ga odvedejo v sodne zapore. Na njegovo mesto je imenovana Štefka Prešeren. Okupacijska oblast si je veliko prizadevala, da bi se čimveč otrok učilo italijanščine. A navzlic pritisku, grožnjam in obljubam se je udeleževalo pouka italijanskega jezika 63 otrok, t. j. 20 % vseh vpisanih učencev.

Italijanščino je poučeval učitelj Giuseppe Barbero. V fašistično mladinsko organizacijo GILF se je vpisalo le 8 učencev. Dne 13. julija 1941 pride v dolino visoki komisar. Šolska mladina in učiteljstvo ga mora pričakati v Ložu.

Hudo, prehudo je bilo tedaj v Loški dolini. Toda najhujše je šele prišlo leta 1942. Fašisti in njihovi pomagači belogardisti so se neusmiljeno znašli nad pripadniki in somišljeniki OF. Po tisti

sovražni ofenzivi julija 1942 so se morale številne družine iz Podloža, od Sv. Ane, s Knežje njive, iz Vrhnike in drugih krajev preseliti v Stari trg, kjer je bila okupacijska postojanka. Po več družin se je gnetlo v eni sobi. Zadnji dan julija 1942 iztrgajo šoli učitelja Rudolfa Jeletiča. Odvedejo ga v internacijo. Nasilje se stopnjuje. V Loški dolini teče kri. Partizanska vojska preide v protiofenzivo. Pomlad leta 1943 je zelo vzpodbujajoča, kajti že so zaznavni septembrski dnevi 1943.

Šola med ofenzivami

Velika radost je v dolini. Sto in sto razoroženih vojakov proslulega fašističnega imperija odhaja domov v južne kraje. Belogarditi v Pudobu so položili orožje. Na starotrski šoli pa je sila sproščeno in živahno. Petnajstega septembra 1943 se po odloku ljudske oblasti prične redni pouk. Upraviteljica osnovne šole Stari trg pri Ložu je Štefka Prešeren, ki z največjim navdušenjem in zanosom opravlja dolžnost. Poleg nje so na šoli še učne moči: Marija Benčina, Justina Krajc, Julija Turk, Iva Drobnik, Vlasta Arko in Dagmar Poznik. Nemška ofenziva je od 20. oktobra do 15. novembra 1943 prekinila pouk. Kot da bi šolska upraviteljica Štefka slutila, da ji je usojeno samo še dobro leto življenja, podvoji in potroji svoje napore. In čeprav primanjkuje učil in učnih pripomočkov, zvezkov, svinčnikov in drugega in grozi nevarna nevarnost sovražnega vdora v dolino, pripravlja za konec šolskega leta veliko razstavo dela in učenja. Pod njenim vodstvom so učenci šestega, sedmega in osmega razreda pokazali, kaj so se naučili v teh nemirnih časih. Prirejena razstava je izredno dobro uspela. Blizu osemsto ljudi iz doline si jo je ogledalo in se prepričalo o vsestranskem uspehu starotrske osnovne šole pod vodstvom tovarišice Prešerove. Spomladi 1944 je šola vsa okrašena. Prvomajsko slavje je in v dolini izvajajo prve svobodne volitve. Kmalu potem je urejeno zasilno letališče na Nadeškem polju. Tu pristajajo in vzletavajo zavezniška letala. Dovažajo pomoč v vojni opremi in orožju in odvažajo ranjene partizanske borce. Glejte, vojna je in narod krvavi iz tisočerih ran. Toda v Loški dolini opravljajo elektrifikacijska dela. Zasveti električna luč.

Črn dan za dolino je deseti september 1944. Nenaden sovražni vdor — in okrog 25 borcev in aktivistov je omahnilo v smrt. Sredi naslednjega meseca ponovni vdor. Sovražnik uniči električno napeljavo in razbiije transformator. Kaj pa naša učiteljica? Skupno z drugimi svojimi sodelavci si prizadeva, da bi v Starem trgu ustanovili nižjo gimnazijo. Prošnjo naslovijo na predsedstvo SNOS. Konec avgusta 1944 pride odobrenje za ustanovitev vzgojne ustanove, in za ravnatelja je imenovan Albin Zavrl, ki pa službe ni nastopil. Meščanskošolska učiteljica Zora Janežič je imenovana kot učna moč na gimnaziji. Sila prizadevna je in se trudi za ureditev šolskih in internatskih prostorov v poslopju občinske hiše. Na zavod sta dodeljena še dva: Viktor Mivšek-Ziga iz Borovnice, tudi meščanskošolski učitelj in profesor Zmago Bufon iz Ljubljane. Vojška in civilna oblast nudi šoli vso pomoč. Zlasti dragocena je pomoč komande Notranjskega vojnega področja.

Na osnovni šoli se prične pouk šele 15. oktobra. Učiteljica Štefka ima dela več kot dovolj. Dan za dnem instruiira svoje bivše učence, ki bodo v dneh od 26. do 29. oktobra opravljali sprejemni izpit za nižjo gimnazijo. Prijavilo se je 58 njenih ljubljencev. Svečano razpoloženje vlada v osnovni šoli Stari trg. Izpitna komisija, ki jo sestavljajo Ivana Valerija kot predsednica in člani Zmago Bufon, Viktor Mivšek in Zora Janežič, je na delu. Od 58 prijavljenih samo dva nista naredila izpita, medtem ko je 18 dečkov in 38 deklic pokazalo zrelost za vstop v gimnazijo.

Pišemo šestí november 1944. Slovesnosti ob otvoritvi prve gimnazije v Loški dolini. Kulturni praznik za dolino. Tu vidiš dijake iz doline in Babnega polja, zraven njih so njihovi starši, pretežno matere, zakaj očete je so v vojski ali pa jih ni več. Na slavje so prišli številni zastopniki civilne in vojaške oblasti. Uvodni govor ima tovarišica Zora Janežič, za njo je slišati izbrane besede Lada Dernača, okrožnega šolskega Nadaljevanje na 19. str.

Fotografija z vprašajem



Dvojni zvonik cerkve, hiše na obeh straneh ceste — to je medvojna Ribnica. Zastave s streh, množica ljudi, ki se je zbrala, dva oborožena civilista med njimi — to je prizor ob kapitulaciji Italije. Smo se zmotili? Toda kdo so ljudje na fotografiji, kdo je napravil posnetek, kdaj točno in zakaj? Na fotografijo z vprašajem v 52. številki nam je poslal pojasnilo tovariš Jule Sočan iz Ljubljane, ki je napravil posnetek sam. Njegove trditve potrjujejo tudi Janko Brajnik iz Ljubljane. Po njunem pripovedovanju fotografija predstavlja centralno puškarsko delavnico glavnega štaba NOV in POS v Starih žagah. Vidi jo pa se deli mitraljezov, ki so jih naši borci sneli z ameriške leteče trdnjave. Ta je padla marca 1944 pri Ivančni gorici. Na fotografiji je sam Janko Brajnik, takrat intendant delavnice, drugi pa je nekdo drug, menda neki Francček. Fotografija je nastala aprila 1944. Fotografija z vprašajem v 50. številki »TV-15« pa je, po podatkih dr. Dragotina Cvetka, nastala v tednu pred novim letom 1943 in sicer v Zagradcu, se pravi, pred zborovanjem kulturnikov v Črnomlju. Na fotografiji so (od desne na levo): Dragotin Cvetko, neka Janja, igralec Stane Cesnik in Drago Pustišek, ki je kmalu zatem odšel na Primorsko, bil imenovan za šolskega nadzornika v Idrijskem okrožju, kjer je kot tak padel 25. februarja 1944 v Javorovem dolu pri Ledinah.

Kulturni obzornik

TIHČEV SPOMENIK KOZARI

S tem, da je na največjem povojnem jugoslovanskem razpisu za spomenik Kozari dobil Slavko Tihec drugo nagrado, se ta naš nadarjeni slovenski kipar uvršča v sam vrh jugoslovanskega kiparstva — kot je izjavil eden izmed vidnih poznavalcev sodobne umetnosti — hkrati pa nam morda bolj kot doslej vzbuja zanimanje za svoje delo in za svojo osebnost nasploh.

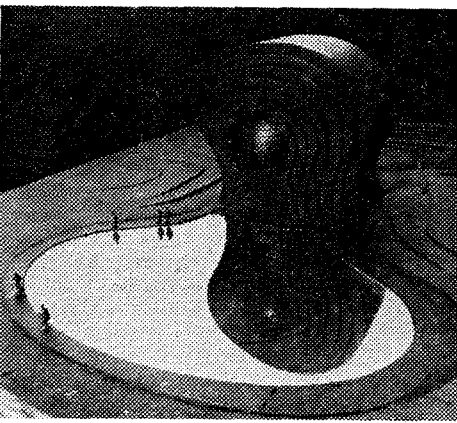
Moj namen ni strokovno ocenjevati njegove zamisli za spomenik Kozari, po besedah strokovnjakov skulpture prihodnosti, ki je dobila spontana priznanja in vzbudila navdušenje najstrožjih poznavalcev moderne umetnosti. Moj namen tudi ni dajati strokovne ocene Tihčevega umetniškega razvoja in njegove stopnje v sedanjem trenutku. Zelel bi povedati le nekaj misli, ki se mi nehote utrinjajo, kadar se srečam s pojavom Slavka Tihca, ki me kot sopotnika njegove generacije vedno znova navdušuje.

Slavko Tihec nosi v sebi kot človek in umetnik nekaj najbolj nenavadnih in hkrati značilnih protislovij našega časa, kulturnega in družbenega okolja. V nasprotju od mnogih, ki so končali univerzitetno izobrazbo, se je z velikim zadovoljstvom in celo neko notranjo potrebo zabil v predmestje Maribora. Za stalno se je naselil v Studencih pri Mariboru! To je okolje, ki bi v nekaj tednih vsrkalo vase in omrtvilo ter ohromilo še tako odporno slovensko dušo. On pa se je — premagujoč vse skušnjave — usmeril ne samo po centralnih slovenskih kulturnih idealih, temveč tudi po svetovnem razvoju današnje umetnosti sploh. Zgledoval se je po najmodernejših tokovih svetovnega umetniškega razvoja in hkrati ostal zvest svoji najožji okolici. Iz svojega ateljeja v rodnem mestu ob Dravi je kljub svoji v osnovi lirski osebnosti razvil pravo napadalnost navzven in sledil domotom svojega duha, ki so ga nosili na številne svetovne razstave, kjer je žel priznanje za priznanjem.

Tihec je zrastle iz tiste povojne slovenske intelektualne generacije, ki je bila še premlada, da bi aktivno sodelovala v narodnoosvobodilnem boju, in hkrati že dovolj zrela, da je lahko kritično motrila vse pomanjkljivosti povojnega razvoja pri nas. Daleč od tega, da bi bil poceni prilagodljiv, je že zgodaj pokazal ne samo pripravljenost, temveč tudi nujno potrebo, da aktivno sodeluje pri oblikovanju našega časa in da svojo osebnost ter svoje življenje vgradi v zgodovinski trenutek današnjega dne. Ne da bi preživel neke posebne pretrese, je našel verodostojno in pristno istovetenje z najbolj vzvišenimi tradicijami narodnoosvobodilnega boja in s premagovanjem naivne patetičnosti povojne socialistične umetnosti globlje izpovedal najpomembnejše človeške pojave dobe, v kateri živimo.

Tihec je nedvomno moderen in avantgarden umetnik, občutljiv za naj-

tanjše utripe in pretrese v svetovni moderni umetnosti kot najfinejši seizmograf. Te utripe izvirno vključuje v svoj umetniški razvoj, tako da zdaleč prerasča vse naše konvencionalne umetniške smeri in navade, ki so jih in jih še učijo po naših šolah ter jih oznanjajo zapleteni programi umetnostnih kritikov. Hkrati pa je — kar je še posebno važno — njegova umetnost neposredna in dostopna tudi nestrokovnjakemu očesu!



SKULPTURA PRIHODNOSTI

Ko sem se začel srečavati s Tihčevimi umetnostjo, mi je bila bolj kot kadarkoli poprej jasna tendenca moderne umetnosti. Jasno mi je bilo, da pomeni moderna umetnost zavesten in težaven prelom s tisočletnim kar preveč zvestim posnemanjem prirode ter hkrati kaj tvegan poskus prodreti v kraljestvo novih oblik, ki se spočnejo v prostiranem vsemirju človeškega duha. Njegove figure se kot čudeži pojavijo pred gledalcem in človek se upravičeno vprašuje, kdo si je lahko zamislil tako ubranost oblik, eleganco in harmonijo. Nikoli se ne bom mogel dovolj načuditi Tihčevim stvaritvam, ko iz najbolj grobe materiala ustvarja elegantne oblike, čustvene kot najbolj občutljiva lirčna pesem ali glasba. Hkrati pa so ti liki polni duha in vsebine, ki je kar se da dojemljiva.

V spominu mi bo ostala ena izmed prvih najboljših Tihčevih razstav v nekdanjem Jakopičevem paviljonu in z njo izpovedujoč figuralni ciklus Tretja svetovna vojna. Zdelo se mi je, da bolj kot katerakoli druga skulptura izpoveduje izreden pritisk, ki bi ga ta vojna izvajala na vsa živa bitja — in hkrati skrivnost tega časa, polnega strahotnega trpljenja in žrtvovanja. Ko sem se nekoč pozneje srečal z njegovimi Semafori, mi je takoj padla na um vsa mogočna simbolika te figure, usodno pomembne za današnji čas, ko vse človeštvo z že skoraj zatrtim upanjem trepetaje zre v semafor, ki mu lahko od-

pre pot v raj ali pa s samouničenjem za vedno zapre pot njegovemu nadaljnjemu razvoju. Še posebno me je prevzela simbolika in mogočnost figurativne izpovedi, ki jo je Tihec izrazil v svojem prvonagrajenem osnutku za spomenik revoluciji v Mariboru: preklana obla, v katere notranjosti so upodobljene plastike vseh pomembnejših dogodkov zadnje svetovne vojne. Z njo nam tako nazorno, jasno in neposredno prikazuje usodno prelomnost dobe, da nam prek tega spomenika postane vsa veličina revolucije še bolj jasna in občutena. In tako lahko v sleherni Tihčevi figuralni plastiki najdemo pomen, ki sega v samo bistvo našega okolja.

Nagrajeni spomenik za Kozaro prepičljivo govori o veličini herojskega boja. Navpični valovi njegove skulpture — tisti na refleksnem jedru in tisti okoli spomenika — predstavljajo izredne človeške kvalitete, rojene v tem strahovitem boju, ki se danes širijo na prostor med nas. Vodna gladina simbolizira za žrtvami pretočene solze. Pod tem jezercem naj bi bila grobnica padlim na Kozari. V skulpturi so znane Tihčeve mobile, ki lahko simbolizirajo stalno živost in oplojevanje mrtvih, ki so padli za naš nadaljnji razvoj. Spomenik Kozari ni samo Tihčeva oblikovna sinteza vseh njegovih dosedanjih hotenj, temveč tudi sinteza boja na Kozari — združitev umetnosti in vere v ta boj. V Tihčevem spomeniku torej ni izražena samo oblikovno estetska plat spomenika, vanj je vgrajena tudi vera v žrtve na Kozari in razumevanje pomena ter spoštovanje svetosti teh žrtev. Tihčev spomenik je hkrati grobnica, nagrobnik in spomenik novemu času!

Morda je ravno to umetnost jutrišnjega dne, in če je — kot meni večina umetnostnih kritikov — potem je Tihec na tem področju vodilni jugoslovanski kipar. Bilo bi prav, če bi njegovi umetnosti prihodnosti prisluhnili še z večjo pozornostjo in mu morda zaupali kakšen večji osnutek za spomenik narodnoosvobodilnemu boju, naši revoluciji ali zadnji svetovni vojni nasploh — morda bi ravno Slavko Tihec upodobil resnico tega časa za nova pokolenja na najbolj razumljiv način in jo tako ohranil za jutrišnji dan.

MILAN STANTE

SPOMENIK
PADLIM
V KRIŽU

V Križu pri Trstu so pred kratkim ustanovili odbor za postavitve spomenika padlim, ki ga je imenovala zveza italijanskih partizanov ANPI. Odbor bo tudi poskrbel za sestavo pregleda vseh bivših borcev, ki so se borili v narodnoosvobodilnem boju. Poleg predsednika Alojza Bogatca, podpredsednika Borisa Tenceta in tajnika Dušana Košute je v odboru še osem članov.

Spomenik padlim nameravajo postaviti na zemljišču, ki se razteza pred vhodom v vas s prošeške strani. Kamniti del konstrukcije bodo zaupali arhitektu Jagodicu, skulpturo pa bo menda izdelal Tone Svetina.

Odbor za postavitev spomenika v Križu je pozval domače prebivalstvo, da prisloži na pomoč z denarnimi prispevki. Kaže, da njihova pomoč ne bo izostala, saj so si tovrstno spominsko obeležje že dolgo želeli. Ta vas je glede na število svojega prebivalstva največ prispevala v narodnoosvobodilnem boju.

V Ljubljani, Kranju, Celju, Mariboru, Novem mestu, Postojni, Ajdovščini in Piranu

Zanimivosti

Razstava o Vietnamu

V slovenskem etnografskem muzeju so 21. decembra odprli razstavo o Vietnamu, ki jo je muzej pripravil v sodelovanju z republiškim koordinacijskim odborom za pomoč žrtvam imperialističnega nasilja pri RK SZDL. Prvi del razstave prikazuje etnološko podobo vietnamskega ljudstva, drugi del pa je posvečen njegovemu narodnoosvobodilnemu boju in sodelovanju Jugoslavije pri naporih za pomoč Vietnamcem. Razstava bo odprta do srede januarja, ko bo odšla na pot v druge kraje Jugoslavije.

Šestdeset milijonov gledalcev

Sovjetska distribucijska mreža računa, da si bo »Bitko na Neretvi« Veljka Bulajića ogledalo najmanj šestdeset milijonov gledalcev. To se pravi, da si bo ta jugoslovanski film ogledal vsak četrti sovjetski državljan. Zvedelo se je namreč, da je pripravljenih že dva tisoč kopij filma, ki jih bodo v kratkem razposlali po vsej Sovjetski zvezi.

Darilo iz Čačka za OZN

Železničar iz Čačka Tika Savić je poslal OZN ob njeni petindvajsetletnici v dar spominsko ploščico, lesorez v hrastovini. »Steje jo za skromno, a iskreno podporo v boju za napredek človeštva«, je zapisal v spremnem pismu. Umetnik v svojem delu izpoveduje smrt orožju in z dvignjenimi rokami ljudi vseh ras zahteva mir, ljubezen in napredek. Savić je nosilec srebrne značke, ki jo je prejel na razstavi slikarjev amaterjev železničarjev Evrope.

Spomini Hruščova pri nas



Reška založniška hiša »Otokar Keršovani« je podpisala pogodbo z založbo »Little Brown and Company« iz Bostona za izdajo spornega rokopisa spominov N. Hruščova, ki so vzbudili razburjenje po vsem svetu še preden so se pojavili v knjigarnah. Reška založba ima tako izjemno pravico za tiskanje knjige »Hruščev se spominja« v vseh jugoslovanskih jezikih. Predgovor je napisal Edvard Crankshaw, prva izdaja »spominov« Nikite Hruščova pa bo izšla v 10.000 primerkih.

Komunisti in knjige

Po mnenju Meše Selimovića — izrazil ga je na nedavnem posvetovanju o položaju knjige — tri četrtine komunistov sploh ne bere knjig, kar velja tudi za večino delavcev, intelektualcev in profesionalnih politikov. »Stojim pred težko razumljivo nezainteresiranostjo, ki jo lahko mirne duše imenujemo družbeno nevarnost!« je dejal avtor romana »Derviš in smrt«.

Premiera Rdečega klasja

Te dni je bila v Mariboru premiera filma, ki so ga posneli po motivih Potrčevega romana »Na kmetih«. Film nosi naslov »Rdeče klasje« in pomeni v jugoslovanskih filmskih razmerah poseben rekord: posneli so ga v 19 dneh! Film je režiral Živojin Pavlović, v glavnih vlogah pa nastopajo Majda Potokar, Rade Serbedžija, Majda Grbac, Irena Glonar, Arnold Tovornik in Jože Zupan.



Partizanska ljudska pesem

DOMOTOŽJE

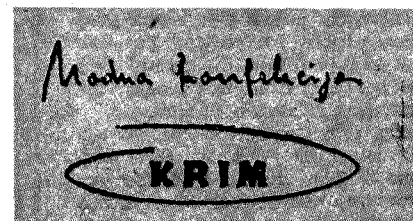
Pod taboriščem, v boru zelenem
v rano mi jutro je ptiček zapel.
Roke proseče sem k njemu stegnila,
zar domotožja me vso je objel.

Duša prepolna mi je bolečin,
pesem zamira in v prsih srce.
Po domovini, po ljubih domačih
vedno bolj vroče goriijo želje.

Pevček moj mali, posodi mi krila,
enkrat naj še v domovino zletim,
zemljico rodno še enkrat naj vidim,
da potem lažje v pregnanstvu trpim.

Kljunček zapri je pevec moj mili,
v jutro je sončno nekam odletel.
Morda pozdravit mi gre domovino,
morda je moja bolest doumel.

ANKA SALMIC



Vojaška veda in tehnika

Ameriške sile v Evropi

V letu 1970 so se ameriške oborožene sile v Evropi sicer zmanjšale za približno 25.000 mož, toda funkcionarji zatrjujejo, da se njihovo število utegne že v kratkem spet povečati. V začetku leta 1970 so Američani imeli v Evropi 310.000, proti koncu leta pa 285.000 vojakov in oficirjev. Večji del jih je iz kopenske vojske in letalstva, manj pa iz vojne mornarice.

Cepprav ameriški predsednik Nixon želi zadržati v Evropi nezmanjšano število pripadnikov oboroženih sil vse dotlej, dokler ne bi tudi Sovjetska zveza pristala na obojestransko zmanjšanje oboroženih sil, se utegne le zgoditi, da ga bo kongres z izglasovanjem manjših kreditov za potrebe oboroženih sil le prisilil, da spremeni svojo odločitev ne glede na sovjetske sklepe v zvezi s tem vprašanjem.

SOVJETSKE LADJE IN LETALA NA KUBI

Američani skrbno in tudi zaskrbljeno spremljajo vse premike sovjetskih ladij in plete njihovih letal v bližini svojih obal, pa čeprav gre le za prijateljske obiske sovjetskega ladjevja Kubi. Kot že večkrat poprej je tudi v prvi polovici decembra skupina sovjetskih vojnih ladij, med katerimi sta bili tudi po ena podmornica in z raketa oborožena fregata, priplula na Kubo. Ze nekaj časa pa se v kubanskih vodah zadržuje neka sovjetska ladja za oskrbovanje podmornic. Američani so se zato ustrašili, če morda Sovjeti ne žele na Kubi vzpostaviti kako oporišče za oskrbovanje in vzdrževanje podmornic. Takoj so začeli tajne pogovore s Sovjetsko zvezo, ki pa jih je pomirila, češ da se kaj takega ne bo zgodilo.

Ze trikrat pa so v zadnjem letu obiskala Kubo sovjetska izvidniška letala Tu-95, ki so pravzaprav predelani bombniki z velikim dosegom. Dolgo pot od Sovjetske zveze do Kube prelete brez vsakega vmesnega pristanka. Pred kratkim so ameriški piloti opazili dve sovjetski mornariški izvidniški letali Tu-95, ki sta leteli proti Kubi, v bližini Islandije.

ZMANJSANJE AMERISKEGA VOJASKEGA PRORACUNA

Ameriški senat je pred dnevi izglasoval zakonski predlog, ki se nanaša na višino vojaškega proračuna v naslednjem proračunskem letu. V te namene je odobrenih 66 milijard in 417 milijonov dolarjev, kar je za 2.300 milijonov dolarjev manj, kot je zahteval Pentagon. S tem proračunom je onemogočeno, da bi se ameriške oborožene sile spet vrnilo v Kambodžo.

SOLANJE TUJIH KADROV V ZDA

Leta 1969 se je v ameriških vojaških šolah strokovno usposabljal več kot 13.600 tujecev, poroča sovjetski Voennij vestnik. Med njimi je bilo 2030 vojaških oseb iz Irana, 1985 iz Južnega Vietnama in približno 1500 oseb (predvsem raketaarjev in letalcev) iz Zahodne Nemčije. Manj kot 500 ljudi je prišlo iz Južne Koreje, Brazilije, Kanade in Tajikega. Razen tega se je v ZDA šolalo še 244 oseb iz Laosa, 156 iz Libije, približno 400 iz Izraela, 165 iz Jordanije itd.

NOVI JAPONSKI TANKI

Japonci so pred kratkim pripravili prototip novega tanka, ki je precej boljši od sedanega »61«. Oborožen je s topom kal. 105 mm in opremljen z najsodobnejšimi napravami za usmerjanje ognja, med katere spadajo tudi laserski daljnomer, naprava za odstranjevanje balističnih napak in stabilizator topa. Tank ima zelo dobre manevrske lastnosti, s posebnim hidravličnim sistemom pa je mogoče njegov trup dvigati ali spuščati.

Tankovska posadka je varna pred radioaktivnim žarčenjem, pa tudi pred kemičnimi in biološkimi bojnimi snovmi. Tank ima razen tega še naprave za nočno opazovanje.

Poleg topa je tank oborožen z mitraljezoma kal. 7,62 in 12,7 mm. Tehta 38 ton, ima štiričlansko posadko, največja hitrost, ki jo lahko doseže, pa znaša približno 50 km na uro.

RAKETE SPODRIVAJO TOPOVE TUDI NA MORJU

Alarm po potopitvi EILATA

Sovjetska zveza je začela opremljati raketne čolne kot novo vrsto vojnih ladij z vodljivimi raketami »ladja-ladja« že pred kakimi desetimi leti. Te čolne je odstopila tudi nekaterim drugim vojnim mornaricam socialističnih dežel.

Na Zahodu so rakete »ladja-ladja« podcenjevali vse do oktobra 1967, ko je eden izmed egiptovskih raketnih čolnov sovjetske proizvodnje blizu Port Saída z raketami potopil izraelski rušilec »Eilat«. V hipu, ko so štiri rakete zadele izraelski rušilec, ki se je kmalu zatem potopil, je bil raketni čoln tako daleč od rušilca, da ga njegova posadka sploh videla ni in ga tudi s svojimi topovi ni mogla obstreljevati.

Od takrat dalje je na straneh pomorskega strokovnega časopisa »primer Eilata« nenehno prisoten, zahodne mornarice, zbrane pod modro zastavo NATO, pa so hitro začele iskati nasprotna ukrepe.

Mnogi strokovnjaki za mornariško oborožitev, taktiko in operatiko menijo, da je s potopitvijo »Eilata« začelo v pomorskem vojskovanju novo obdobje, in ta dogodek primerjajo z dvema prejšnjima, ki sta odločilno vplivala na način pomorskega vojskovanja. Prvi se je zgodil 22. septembra 1914, ko je nemška podmornica U-9 s šestimi torpedi potopila tri britanske ladje. To je bil hkrati tudi začetek »torpednega obdobja«. V drugi svetovni vojni pa je nad morji začelo gospodovati mornariško letalstvo po ognjenem krstu, ki so ga opravili Japonci 7. decembra z napadom na Pearl Harbur.

»Anti-STIX Committee«

Z raketami »ladja-ladja«, s katerimi so opremljene majhne in hitre ladje, je večkratno povečana obrambna sposobnost gospodarsko šibkejših dežel. Raketni čolni, kakršne ima tudi naša vojna mornarica, so predvsem obrambne plovne enote, ki se lahko enakopravno kosajo z mnogo večjimi, močnejšimi in kar je najpomembnejše, desetkrat dražjimi vojnimi ladjami.

Revolucionarnost teh bojnih pripomočkov izhaja iz nekaterih njihovih lastnosti: torpedni čolni, ki žele izstreliti svoje torpede, se morajo ciljati približati na 1–3 morskih milj in se tako znajdejo v sovražnikovem topniškem ognju, medtem ko raketni čolni napadajo zunaj dosega sovražnikovih topov. Razen tega je verjetnost zadetka pri torpedu zelo majhna, pri raketi »ladja-ladja« pa znaša 60–90 odstotkov. Učinkovitost ene same rakete pa je mnogo večja od učinkovitosti največje topovske granate.

Uspešnost raket »ladja-ladja« je NATO na vso moč presenetila in tako so se njegove pomorske sile znašle hkrati pred dvema nalogama: poiskati bojno sredstvo za obrambo pred »styxom« (NATO oznaka za vrsto sovjetskih raket »ladja-ladja«) in konstruirati lastno orožje s podobnimi lastnostmi.

Tako so tudi v ameriški vojni mornarici ustanovili poseben »Anti-Styx Committee« z nalogo, naj za rakete »ladja-ladja« poišče uspešno protisredstvo. Strokovnjaki so si edini v tem, da se celo najsodobnejši ladijski topovi, katerih ogenj avtomatsko usmerjajo radarji, ne morejo upirati »styxu«. Zato so rešitve iskali na drugi strani — z elektronskimi motnjami in protiraketnimi raketami.

Ameriška vojna mornarica je pohitela in nabavila 600 kosov elektronskih naprav za dešifriranje komandnega signala krilate rakete »styx« in za ugotavljanje smeri poleta. S takimi napravami so opremljene že vse ladje, ki jih uporabljajo v vietnamski vojni.

Preučujejo tudi načrt »protistyx« raket. Te rakete naj bi pred nasprotnikovimi »styxi« raztresle kovinske lističe z namenom, da »styxe« zmedejo in jih preusmerijo stran od njihovih ciljev.

NATO rakete ladja-ladja

NATO je razen tega storil tudi že prve korake, da bi nekatere svoje rakete »Zemlja(morje)-zrak« in rakete za boj z nasprotnikovimi balističnimi raketami prilagodil mornariškim potrebam.

Ameriška mornarica zlasti mnogo pričakuje od novih raket »ladja-zrak« vrste »standard«, s katerimi namerava nadomestiti že zastarele rakete »terier« in »tartar«. Raketa »standard« so sestavni del izboljšane sistema ASMS, s katerim bodo v začetku tega desetletja opremlili ladje, in ki bo imel tudi lastnosti »ladja-ladja«. S tem so Američani dokončno odstopili od izključne orientacije k mornariškemu letalstvu in raket »ladja-zrak« kot najboljšemu orožju te vrste.

Nekaj podobnega poskušajo storiti tudi Angleži s svojimi raketami »seaslug«, »vicarus« in AS-12, ki so namenjene za obstreljevanje površinskih ladij, in Francozi s protiklepnimi raketami »malafon«.

Zanimivo je stališče britanske admiralitete, po katerem naj bi bili helikopterji, oboroženi z raketami »sea cat«, izvrstno sredstvo za boj s »styxi«. Z enakimi raketami pa naj bi bile oborožene tudi površinske ladje.

Američani razvijajo raketo »harpoo-ne«, s katero naj bi bile oborožene ladje in letala, namenjena pa je za boj z raketnimi ladjami. »Harpoo-ne« bi tako postal sestavni del novega sistema za boj z nasprotnikovimi raketnimi ladjami SUMID.

Francozi preskušajo raketo »ladja-ladja« tipa MM-38, ki je dolga 490 cm in teža 700 kg, leti pa 180–270 cm nad morjem 38 km daleč, kar je nedvomno izvrstna lastnost. S temi raketami nameravajo prihodnje leto oborožiti svoje nove raketne čolne, ki bodo imeli po dve izstrelilni stojali.

Italijani izboljšujejo raketni sistem »ladja-ladja« tipa »sea killer« z dosegom 3,5–10 km, medtem ko bo imel novi »sea killer mark-2« doseg 18 km. Ta je vseh tudi Britancem in ga bodo zato uporabljali za oborožitev nekaterih svojih raketnih ladij.

Zahodni Nemci svoje hitre ladje »jaguar« opremljajo z raznimi ameriški raketami »ladja-ladja«, Norvežani pa preskušajo raketo »pinguin«. Libija je v Angliji naročila tri raketne ladje, ki jih bo oborožila s francoskimi raketami »ladja-ladja« SS-12M. Te rakete lahko lete do 6 km daleč. Z enakimi raketami so oborožene tudi francoske ladje tipa »La combattante«, zanje pa se zanimajo še vojne mornarice osmih drugih dežel.

Američani izpopolnjujejo raketo »ladja-ladja« tipa »sea sparrow«, ki ima doseg 5 km in polaktivni radarski ali televizijski sistem za samousmerjanje. Verzijo »zemlja-zrak« te rakete imajo tudi Norvežani, Danci in Italijani, pa je zato možno, da bodo nabavili še njeno »pomorsko« verzijo. Najdlje so prišli Izraelci s svojo raketo »gabriel«, ki kot edina doslej še nekako ustreza »styxu«, in ima podobne, čeprav nekoliko slabše lastnosti.

Protitankovske rakete na ladjah

Američani odkrito priznavajo, da na svojih ladjah nimajo dovolj učinkovitih pripomočkov za protiraketno obrambo. To naj bi šele bila 360 cm dolga in 180 kg težka raketa »sea sparrow«, ki s trikratno hitrostjo zvoka lahko leti 13 km daleč in ki ima polaktivno radarsko usmerjanje. Tako bi se »morski vrabec« (»sea sparrow«) spremenil v protiraketno raketo. Sistem so že prekusili in naročili 70 naprav ter jih nekaj že postavili na tri letalonosilke. Omenjajo možnost, da bi te rakete nadomestile topove kal. 76 in 127 mm.

V ZDA razmišljajo tudi o tem, da bi na ladjah uporabljali nekatere rakete kopenske vojske kot so »chaparral« z dosegom 6 km, »red eye« z dosegom 0,5–3,6 km, »shillelagh« z dosegom 1,8 km. Britanci preskušajo nov raketni kompleks »sea wolf«, ki naj bi bil na-

menjen za bližnjo obrambo ladij in s katerim bi nadomestili že deset let stare rakete »sea cat«.

NATO preskuša izpopolnjeni sistem »sea sparrow NATO«. Posebna komisija, ki jo sestavljajo Američani, Nizozemci in Italijani, je dobila nalogo, naj raketo »sparrow 3«, s kakršnimi so oborožena letala F-4, prilagodi ladijskim potrebam. Pričakujejo, da bodo pripravljala dela končana najkasneje v dveh letih. Hkrati s tem pa se ZDA ukvarjajo z novim sistemom APDMS (izboljšani sistem raketne samoobrambe), namenjen pa je za uničevanje raket in letal, ki bi se prebila skozi omrežje protizračne obrambe.

Takšno je sedanje stanje v pomorskem raketnem tekmovanju. V vsakem primeru bi bilo za človeštvo najbolje, če ne bi imeli nikoli priložnosti v praksi preskušati nasprotujoče si trditve, češ da bodo rakete »ladja-ladja« prekosile in nadomestile mornariško letalstvo, oziroma da spričo sedanjih in bodočih sistemov protizračne obrambe ne bodo dovolj učinkovite.

PO FRONTU

Sodobni pripomočki za osvetljevanje zemljišča

V zadnjih letih posveča tuja vojaška literatura veliko pozornost nočnemu bojevanju, hkrati s tem pa nastaja tudi nova oprema in pripomočki za bojevanje ponoči.

To opremo lahko razdelimo v dve skupini: na elektronsko-optično opremo in na običajne pripomočke za osvetljevanje.

V prvo skupino spadajo svetlobni ojačevalci, nočna optična oprema, pasivna in aktivna infra rdeča tehnika ter radiolokacijske postaje. Sodobno opremo za nočno osvetljevanje je mogoče uporabljati na sorazmerno majhnih razdaljah in na majhnem prostoru.

V drugo skupino pa prištevamo pirotehnične pripomočke za osvetljevanje, električne žaromete in elektronsko opremo za osvetljevanje. Tuji vojaški strokovnjaki menijo, da je mogoče z umetno svetlobo, ki jo povzročajo sodobni pripomočki, osvetljevati velike površine, ljudi in bojno tehniko pa je pri tem videti kot podnevi. Doseg električnih žarometov je od 10 do 20 km pri čemer zemljišče osvetljuje tudi svetloba, ki se odbija od oblakov.

Od pirotehničnih pripomočkov za umetno osvetljevanje največkrat uporabljajo rakete, letalske bombe in topniške granate. S tem v zvezi zasluži posebno pozornost razstava novih pripomočkov za umetno osvetljevanje, ki so jo pred dvema leti priredili na Švedskem. Podjetje Bofors je takrat razstavljalo tudi svetilne granate kal. 105 in 155 mm ter mine kal. 81 in 120 mm za pehotne enote in bojna vozila.

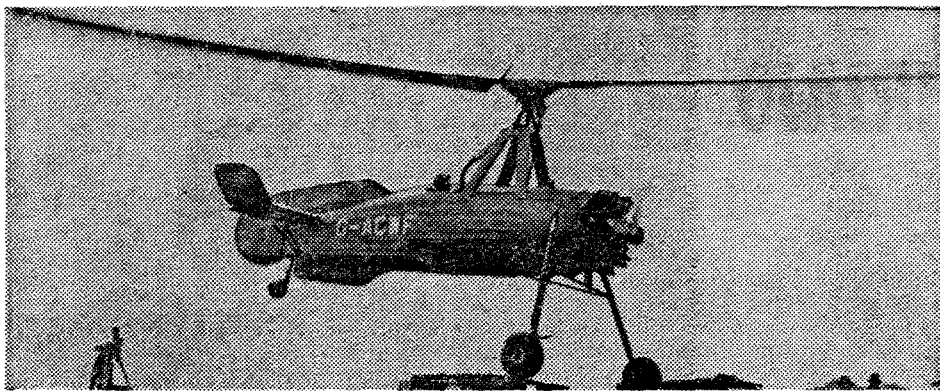
Svetilne granate kal. 155 mm imajo po dve padali in še poseben zaviralni mehanizem, ki med spuščanjem preprečuje vrtenje granatnega svetilnega dela. Ves postopek je dokaj preprost. Po izstrelitvi se naboj, ki je napolnjen s svetilno snovjo, loči od granatnega telesa. Nato se odpre padalo, delovati pa začne tudi zaviralni sistem. Po dveh sekundah se odpre še glavno padalo in se vžge svetilna snov. Najmočnejšo svetlobo doseže izstrelak že po eni sekundi gorenja.

Podobno tej je narejena tudi granata kal. 105 mm, katere moč znaša 1.500.000 sveč, spušča pa se s hitrostjo 5 metrov na sekundo. Svetilne mine kal. 81 in 120 mm so po izdelavi in svetilni snovi podobne granatam, njihove balistične lastnosti pa se ujemajo z lastnostmi rušilnih min ustreznega kalibra.

Razen tega imajo Američani še posebne minomete v te namene, izdelujejo pa jih v dveh variantah: za pehoto in bojna vozila. Njihov kaliber je 81 mm. Sistem je zelo preprost, ni drag, daje pa zelo dolge svetlobne žarke. Po pisanju tujega tiska se vojak lahko že v nekaj minutah nauči, kako naj ravna s takim sistemom. V eni sami minuti je pripravljen za delovanje, mino, ki je težka 1,1 kg, pa izstrele pod kotom 45°.

VOENNIJ VESTNIK

in ljudska zaščita



Avtožir španskega inženirja Juana de La Cierva iz leta 1923. Avtožir je letalo, ki ima namesto kril rotor, ki ga ne poganja motor, ampak zračna struja. Zato avtožir potrebuje za pristajanje in poletanje prav tako kot letalo večji prostor

Iz vojaške enciklopedije

ZGODOVINA HELIKOPTERJEV

Sele v korejski vojni so Američani začeli uporabljati helikoptere na bojnem polju, pa še to predvsem za reševanje posadk sestreljenih letal iz morja ali sovražnikovega zaledja ter za prevoz ranjencev. V Vietnamski vojni pa so postali helikopteri tudi poglavitno prevozno sredstvo za prevažanje vojakov, orožja in opreme ob nenadnih vdorih globoko v sovražnikovo zaledje.

Začelo se je razdobje, ko vse vojske več ali manj temeljito proučujejo taktiko helikopterskih desantov in urijo svoje vojake za napad, pa tudi za obrambo. Množična uporaba helikopterjev v vojaške namene je tako temeljito spremenila taktiko in tudi strategijo.

Pojavom helikopterjev na bojnem polju pa botrujejo več desetletij dolge priprave, ko so podobno kot pri letalstvu znani in neznani amaterji z ročnim orodjem v rokah gradili prve modele, se pobijali in bankrotirali. Kasneje so se z razvojem helikopterjev ukvarjale letalske tovarne, pa tudi te niso prišle dlje kot do preizkusov.

Zgraditi letalo, ki bi se dvignilo navpično in pristalo kjerkoli, so bile dolga desetletja le sanje. Kasneje so bili tudi poskusi, ki so pokazali, da je še vrsta tehničnih nerešenih vprašanj. Se-le nagli razvoj motoristike po zadnji vojni je odprl vrata helikopterjem.

Drugače pa je zamisel o letalu, ki bi se dvignilo navpično in lebdelo v zraku, že zelo stara. Znana je risba Leonardo da Vinci, vemo tudi za nekaj podobnega na Kitajskem nekaj sto

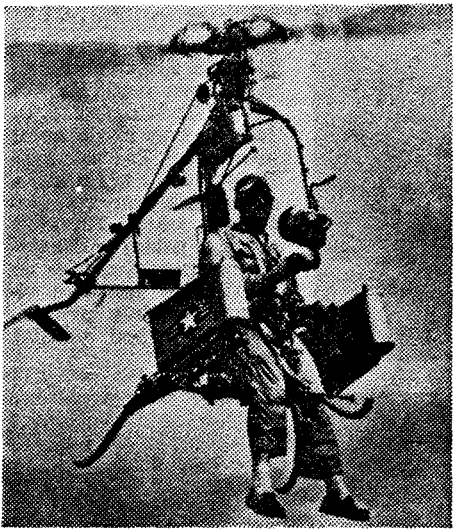


Vojaki se izkrcavajo iz težkega ameriškega helikopterja Chinook

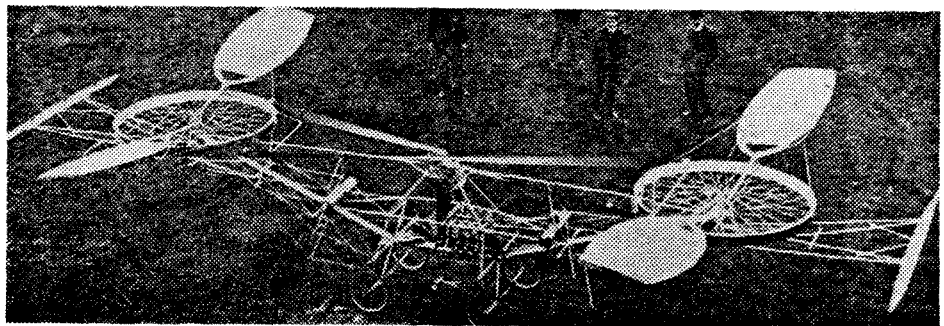
let pred našim štetjem. Model helikopterja so pokazali tudi članom francoske akademije znanosti v Parizu 1. maja 1784. Leta 1877 se je helikopter, ki ga je zgradil milanski inženir Enrico Forlanini, dvignil 13 metrov visoko, toda brez človeške posadke. Dne 13. septembra 1907 pa je francoski mehanik Paul Cornu že letel s helikopterjem. Ta je imel dva rotorja in stabilizacijski vijak. Tudi Igor Sikorski je leta 1910 v Rusiji preizkušal svoje prve modele. Po revoluciji se je naselil v ZDA in zdaj ena izmed največjih ameriških tovarn nadaljuje njegovo delo.

Helikoptere so preizkušali tudi nacisti, vendar niso dosegli posebnih uspehov. Zaostajati ni hotel niti Mussolini. Zdi se, da so nacistični inženirji nadaljevali svoje delo v ZDA in da tudi v SZ niso zavrgli zaplenjenih načrtov.

Zdaj mnoge države množično izdelujejo helikoptere, ki so na nekaterih področjih že povsem izrinili letala. Izdelujejo jih za različne namene in različne velikosti, dometa in nosilnosti.



Ameriški helikopter, eden izmed najmanjših, ki služi za opazovanje sovražnika na bojnem polju



Helikopter Paula Cornyja iz leta 1907

ZMAGA TOMŠIČEVE PRI RAJHENAUU

Piše Franci Strle

Obračun z Italijani pri Rajhenauu smemo po pravici primerjati z veliko partizansko zmago v Jelenovem žlebu. Res gre v Jelenovem žlebu za poraz mnogo močnejše sovražnikove enote, za del pehotnega bataljona iz divizije Macerata, gre pa tudi za mnogo močnejše partizanske sile, saj sta z Italijani v Jelenovem žlebu družno opravili Gubčeva in Cankarjeva brigada, v širšem področju bitke pa sta delovali še drugi dve brigadi, namreč Tomšičeva in Šercerjeva. Pri Rajhenauu je italijanska bojna skupina štela le 45 mož, kar predstavlja jakost enega pehotnega voda oziroma jakost ene partizanske čete, z njimi pa je obračunal le en okrepljeni partizanski bataljon. Bistvo primerjave pa ni v številčnem razmerju sil, marveč v dejstvu, da so Italijani obkraljati prvi napadli in da so imeli v obeh primerih odločilne in boljše položaje od partizanov, pa so jih partizani z odločnim jurišem in domislnim manevrom bliskovito osvojili, sovražnika razbili ter takorekoč popolnoma uničili. Zmagoviti boj pri Rajhenauu pa je v nekem smislu še pomembnejši od onega v Jelenovem žlebu, to pa zato, ker pomeni zlom nove italijanske ofenzivne taktike.

Najpomembnejše pričevanje o novi ofenzivni taktiki zasledimo v navodilu štaba XI. armadnega korpusa z dne 1. maja 1943 poveljnikom posebnih bataljonov o njih nalogah in taktiki, ki ga je napisal in podpisal general Gastone Gambara. Iz tega razberemo, da je general Gambara sestavil tri gverilske bataljone za boj proti komunističnim formacijam v Sloveniji, ki naj bi bili prežeti s plamtečo borbena voljo in odločeni uničiti partizane ter sposobni operirati samostojno in sami odločati o načinu in izidu boja. Ti bataljoni morajo biti tako izurjeni, da se bodo znali med gibanjem in postankom zavarovati na vse strani v krogu 360 stopinj, med napadom nasprotnika zbežati in ga napasti z več strani, v obrambi si zagotoviti potrebno svobodo akcije, pri zasledovanju pa naj bi nasprotnika skušali prehiteti. Gverilski bataljon naj bi bil enota, ki je stalno v akciji in v stalnem gibanju, v stalni manevrski ofenzivi z epizodnimi spopadi, njegov cilj pa je edino uničenje partizana, sovražnika italijanskih vojakov itd. In dejansko opazamo v maju in juniju 1943 mnogo večjo terensko aktivnost Italijanov, pogostejše in trajnejše zadrževanje italijanskih manevrskih skupin tudi na dotle klasičnih partizanskih ozemljih, kot so Krim in Mokro, Kočevski Rog, Gorjanci ter na področju Trebelno-Cirnik-Catež ter vztrajnejše zasledovanje partizanskih brigad.

O novi italijanski taktiki govori tudi v. d. politkomisarja glavnega štaba NOV in POS tovariš Boris Kraigher v navodilu z dne 4. julija 1943 za izpopolnitev vojaškega znanja politkomisarjev brigad, odredov in bataljonov in politične izobrazbe borcev, ki pravi med drugim, da »Italijani napadajo v zadnjem času včasih tudi ponoči in delajo zasede. Treba se je naučiti varovati se tudi pred temi nočnimi napadi in to dejstvo, da so se Italijani končno podali iz utrjenih postojank in da nas trenutno iščejo na odprtem terenu, izkoristiti za uspešne protinapade, za uničenje njihovih zased itd (kot je to uspešno napravila I. N. O. U. B. T. T. pri Rajhenauu — podčrtal avtor tega sestavka).«

S svojo »gverilsko« taktiko so bili Italijani v precejšnjem zaostanku in se glede izurjenosti zadevnih enot niso mogli kosati z borci naših štirih brigad, ki jim je takšna bojna taktika že prešla v podzavest oziroma v mezo in kri. Italijani tudi niso razpolagali z vojniki takšnega moralnopoličnega kova kakor slovenska narodnoosvobodilna vojska. Zaradi obeh teh razlogov je morala njihova nova ofenziva oziroma gverilska taktika prej ali slej doživeti polom in doživela ga je pri Rajhenauu, zakaj po tem porazu se Italijani spet umaknejo v svoje utrjene postojanke in s svojo staro taktiko čakajo kapitulacijo Italije. Velika čast za Tomšičevo brigado je, da so odločilni udarec tej novi italijanski taktiki za-

dali prav tomšičevci.

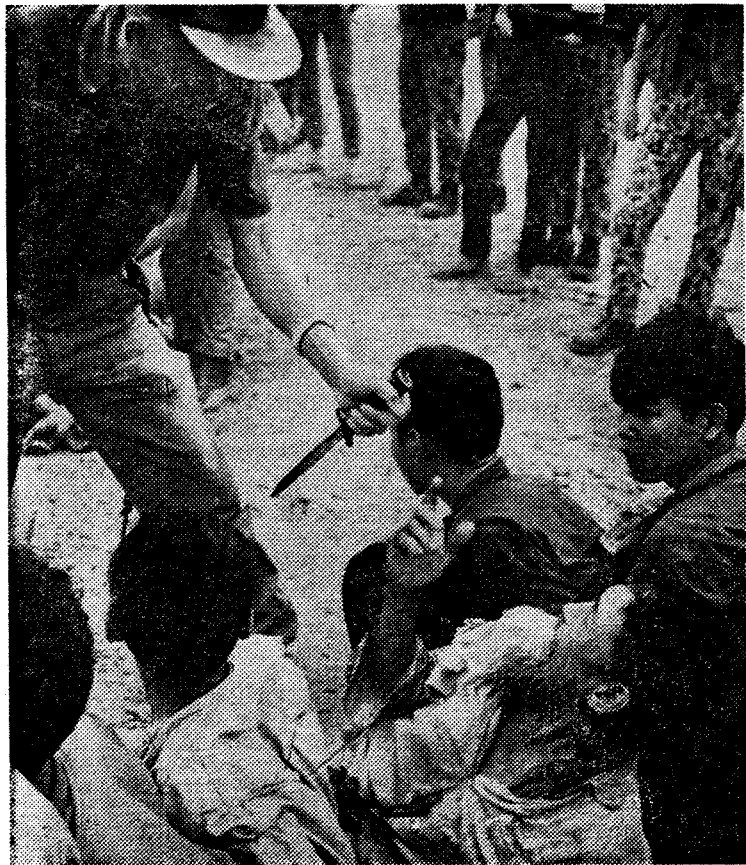
Ne poudarjam brez vzroka Tomšičeve in tomšičevcev, pač pa zato, ker se kljub neizpodbitnim dokumentom in že citirani izjavi Borisa Kraigherja zmaga pri Rajhenauu pripisuje vsem drugim, le tomšičevcem ne. Tako navaja Peter Romanič v svojem sestavku pod naslovom »Drago plačana brizgalna«, TV-15, letnik 1969, št. 36, o borbi pri Rajhenauu, za katero je bil slišal kot terenski aktivist v Poljanski dolini ob Kolpi, da sta Italijane premagali dve brigadi, od katerih za eno zagotovo ve, da je bila Gubčeva, za drugo pa ne ve, ali je bila Šercerjeva ali Tomšičeva. Romaniču pravzaprav ni zamer, ker je njegov članek skromnega značaja in si ne lasti zgodovinske preverjenosti. Huje je, da je nekaj podobnega zagrešil Franček Saje, ki je sicer v tehtnem zgodovinskem prispevku »Ustanavljanje novih brigad in divizij«, Borec letnik 1953, na strani št. 277, ko govori o prej omenjeni



Trojica iz 2. bataljona. Spredej Franci Puterle-Cure, intendant, levo zadaj Nande Sedej, tedaj politkomisar 2. čete in avtor dnevnika.

italijanski ofenzivni dejavnosti, zapisal: »To ofenzivo so Italijani zaključili s porazom pri Rajhenauu, ko sta Tomšičeva in Gubčeva konec junija 1943 razbili italijansko kolono, ki je z Oneke prodirala proti Kočevskemu Rogu (podčrtal avtor tega sestavka).« Isto je storil še dalje z dostavkom med citiranjem poročila glavnega štaba NOV in POS, in sicer: »V prvih dneh so bile naše brigade zaradi te nenavadne aktivnosti Italijanov nekoliko presenečene (Italijani so ponekod napadali tudi ponoči), sedaj pa so se znašle in pravkar smo zvedeli, da so na terenu Roga na kočevski strani (Tomšičeva in Gubčeva v bitki pri Rajhenauu — op. F. S. — podčrtal avtor tega sestavka) dosegle uspeh (zaplenjeno je bilo nad 30 pušk, 2 puškomitraljeza, težka breča, veliko municije, radijski oddajnik, ujetih več Italijanov in zaplenjene mnogo opreme), kar kaže, da so našle zdravilo proti novi taktiki...« Dejstvo, da Franček Saje za udeleženko bitke pri Rajhenauu kar dvakrat navaja tudi Gubčovo brigado, dokazuje, da ne gre za slučajno, ampak za zgodovinsko pomoto. Do takšne zgodovinske pomote pa ne bi smelo priti, saj je zgodovinski arhiv CK ZKS tedaj že hranil citirano navodilo politkomisarja glavnega štaba NOV in POS z dne 4. julija 1943, v katerem Boris Kraigher z dostavkom v oklepaju natančno pove, da je bitko pri Rajhenauu izvajala 1. SNOUB Toneta Tomšiča. V času, ko je Saje svoj prispevek pripravljaj, pa je tudi že bil odkrit in dostopen za uporabo dnevnik Nandeta Sedeja, ki ga v prepisu prav tako hrani zgodovinski arhiv CK ZKS, in je vse-kakor najpopolnejši partizanski dokument o bitki pri Rajhenauu. Očitno je Sajeta k napačnemu sklepu zavedlo dejstvo, da sta tiste čase Tomšičeva in Gubčeva sestavljali enotno operacijsko skupino. Zares je Gubčeva tedaj tudi bila blizu Rajhenauu oziroma blizu prizorišča bitke, vendar so z italijansko kolono opravili le 2. bataljon ter deli 1. in 3. bataljona Tomšičeve brigade.

(Nadaljevanje)



V VIETNAMU NIČ NOVEGA. Medtem ko se vrstijo konference, protesti, obtožbe in obljube, se v Vietnamu nadaljuje umazana vojna, ki jo spremlja najhujše nasilje proti svobodi človeka. Na sliki vidimo, kako neki vojak z bajonetom strahuje domačina, ki je osumljen, da je »vietkongovec«.

TUDI KAMBODŽO je letos zajela uničevalna vojna vihra. Na sliki vidimo vojaka te dežele z ameriško puško v roki, ko se prebija skozi močvirje. Sicer pa se je v tej deželi — kakor v Indokini sploh — spopadlo orožje treh velesil: ZDA, Sovjetske zveze in Kitajske.



ZALOSTEN MADEŽ SODOBNE STVARNOSTI je rasna diskriminacija, ki prihaja do eksplozivnega izraza zlasti v Južnoafriški uniji in Rodeziji. Na sliki vidimo spopad med rodezijsko policijo in črnici, ki demonstrirajo proti apartheidu in terjajo pravico.



PODOBE, KI VZNEMIRJAJO SVET



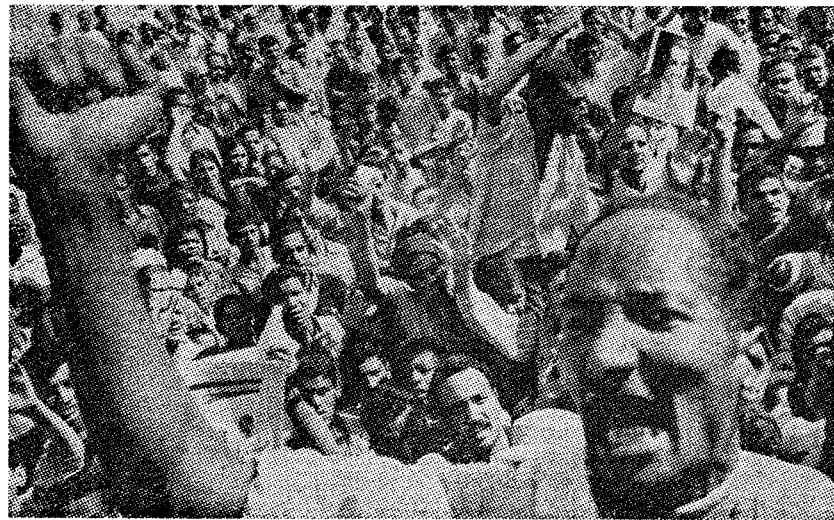
ŠE SKORAJ OTROCI SO, pa se morajo že s puško v roki boriti za svoj življenjski obstoj in za svobodo domovine, kot so se borili njihovi očetje, ki so v Dien Bien Fuju porazili francoske kolonialiste. Mladenič na sliki je eden izmed nešteti mladih Vietnamcev v vojski Fronte narodne osvoboditve v Južnem Vietnamu. Kaj se mu obeta?



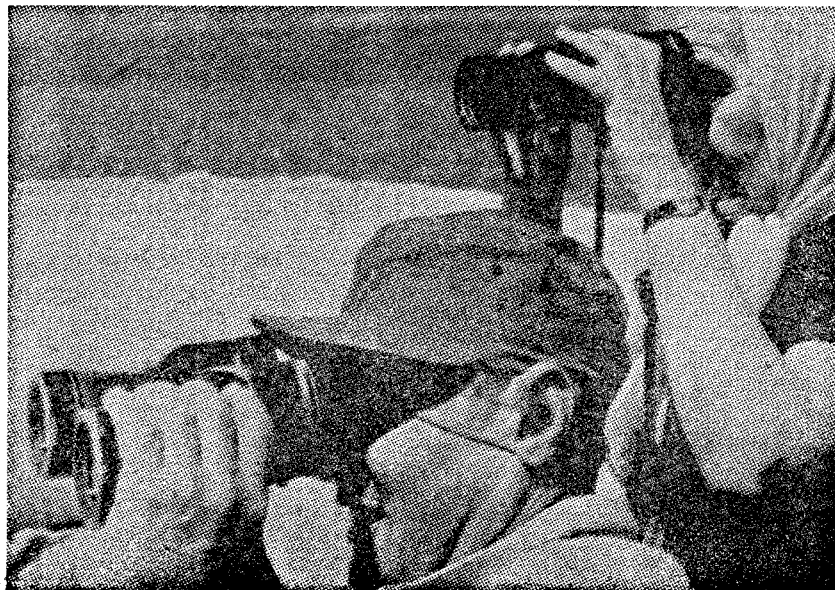
GROZLJIV PRIZOR iz vojne v Vietnamu. Človeštvo se za skrbljeno sprašuje: koliko časa še?



V GVINEJO so letošnjo jesen vdrl portugalski najemniki, kruti strahovalci, nič boljši od razbojnikov. Varnostni svet je Portugalsko obsodil, toda kdo bo kaznoval zločince, ki pobijajo in mučijo nedolžne ljudi, kot nam kaže slika? In če si to dovolijo v neodvisni Gvineji, kaj šele počno v deželah, ki so še pod njihovo oblastjo, kot npr. Mosambique, kjer so se razplamtela osvobodilna gibanja!



VSE EGIPTOVSKO LJUDSTVO in vse arabske države je zajela globoka žalost ob smrti arabskega voditelja Gamala Abdela Naserja. In ves svet se je začel spraševati, kaj se obeta Egiptu in drugim arabskim državam po Naserjevi smrti. Na sliki vidimo prizor z Naserjevega pogreba, kjer so milijonske množice viharno izražale privrženost Naserjevi politiki in idejam.



ONSTRAN SUEŠKEGA PREKOPA pa še zmeraj gospodari izraelska vojska, ki je noben mednarodni poziv ne pripravi do tega, da bi se umaknila na stare meje. Kdo jo bo pognal nazaj in kdaj? — Na sliki: izraelska predsednica vlade Golda Meir in obrambni minister Moše Dajan gledata z daljnogledom čez Sueški prekop.

26 LET STARO PISMO

„POVEJ MATERI, DA SEM LE DOLŽNOST IZPOLNIL“

Pravijo, da je od vojne sem v svetovni literaturi prišel roman, že nekako iz mode in da je najpopularnejša oblika, v kateri se izražajo sodobni književniki, kratka zgodba. Naj bodo te zgodbe resnične ali zmišljene, bolj ali manj pretresljive, resnica je, da je bilo na svetu napisanih malo takih in tako človeških kratkih zgodb, kot jih je pisala zadnja vojna. Eno od teh je napisal otrok-pionir Angel Makuc iz Praprotnega na Šentviški gori na Primorskem. Opisal je smrt svojega prijatelja Justina, čisto na kratko, čeprav takrat najbrž ni niti slutil, da bo svoje življenje končal v plinski peči, njegovo pismo pa da bo najdeno šele 18 let kasneje.

Praprotno je mala gorska vasica, osemnajst kilometrov oddaljena od prvega večjega kraja — Tolmina. Do

In tako so — kot mnogi drugi — tudi Makucovi začeli sodelovati z njimi: oče je bil vaški intendant, zbiral je orožje in hrano, sin pa je vodil pionirsko četo. Četa mladih pionirjev je opravljala zelo važne naloge, od prenašanja pošte, zbiranja hrane in obleke do obveščevalne službe.

Nekega mrzlega januarskega dne 1944. leta je moralo biti, ko sta Angel in Justin ugotovila, da sta za pionirsko četo že prevelika, da sta prava »starca« s svojimi petnajstimi leti med temi otroci. Kar na hitro sta se odločila, da gresta v brigado. Svojo odločitev sta skrbno skrivala pred starši, vaščani, posebno pa pred pionirji.

Doma pri Makucu je imel tiste dni oče pripravljenih več brzostrelk, pušk in bomb za partizane. Izbrala sta si vsak svojo puško, seveda v očetovi odstotnosti, si obesila po dve bombi za pas ter po zamrzlem snegu v februarški burji 1944. leta odšla proti Cerknemu, kjer sta se v vasi Labno javila brigadi Janka Premrla-Vojka. Komandant ju je odredil za pomočnika k težki brezi. Sicer bi ju najrajši poslal nazaj domov, toda fanta sta vztrajala pri svojem sklepu, da postaneta prava borca, da se ne marate več igrati z otroki.

Nestrpno sva pričakovala prvo borbo. Prava otroška radovednost je žarela iz njihovih lic, kako deluje mitraljez, kako pokajo prave bombe, ali bodo fašisti bežali itn. Nenehno sta spraševala starejše borce, koliko bojov imajo za seboj, koliko fašistov so pobili, kako se juriša in drugo. Čas prve borbe pa je še prehitro prišel.

Potek prvega boja, v katerem je Justin izgubil življenje, je Angel opisal še med borbo, takoj po pretresljivem dogodku. Zapis je našla sestra Dorica 18 let kasneje, ko je pregledovala bratov kovček. Angel je zapis napisal v primorskem narečju, saj se slovenščine ni nikdar učil, ker je obiskoval italijansko šolo, toda takšen, kakršen je, je vreden, da ga objavimo.

»Javili smo se 2 (misli mesec februar; op. J. V.) iz naše pionirske čete prostovoljno v NOV in POS.

Komanda mesta nas je določila v XVI. brigado 3. bataljon (brigado Janka Premrla-vojka; opomba J. V.). Komandant bataljona nas je določil k težki brezi.

Tretji dan partizanstva smo dobili obvestilo, da pridejo Švabi nas požigat in morit, pa je komandant bataljona poslal po nas in može razdelil



VSAK TEDEN ENA

Na solunski fronti so na nekem sektorju izdajali vojaški list, ki so ga razmnoževali s pisalnim strojem. Da bi se dvignilo zanimanje za list, je uredništvo razpisalo nagradni natečaj za najboljšo zgodbo iz življenja v strelskih jarkih. Zgodbe pa ne bi smele obsegati več ko tristo besed, ker je bil prostor v listu zelo omejen. Prvo nagrado je prejel avtor naslednjega sestavka:

»V našem rovu imamo — oprostite — zaslon stranišče. Nekdo se je hotel pošaliti in je nažagal tram za sedenje... Do tu obsega pripoved osemnajst besed. Ostalih dvesto dvainosemdeset besed je izgovoril naš kaplar, ko je ves umazan prilezel iz luknje.«



glavne ceste je treba prehoditi od tam kar celih osem kilometrov. Vedno je bila ta vas žarišče visoke narodne zavesti primorskega ljudstva, posebno v času, ko je italijanski fašizem prepovedal v domači hiši slovensko pesem, knjigo in besedo. Na Šentviški gori je kljub temu odmevala ob večerih slovenska pesem, tiho in mirno, pa vendar puntarsko kljubovalno.

V takem okolju sta rasla mlada prijatelja Angel in Justin. Hodila sta v italijansko šolo, ker sta se pač morala ravnati po zakonu močnejšega.

Dogajalo se je, da je oče vprašal sina, kaj dela, ko pa mu je ta pokazal svojo italijansko domačo nalogo, jo je oče — jezen na tuje besede, ki so ga poniževale — raztrgal.

Prišla je vojna, dve leti kasneje pa kapitulacija Italije. Na Šentviški gori so se leta 1942 pojavili prvi partizani.

v dve zasedi. Čakamo, neprestano čakamo, pa mi pravi Justin: »Angel, nočoj jih ne bo. Ne bomo nič streljali!«

Proti jutru nas pridejo obvestiti izvidnica, da gre ena kolona Švabov proti nam. Komandir čete zavpije: »Posluh!« pa mi natihoma Justin pravi: »Zdaj jih pa bomo!«

Ves korajžen pri mitraljezu drži v eni roki puško v drugi pa saržer. Švabi so prišli med dvema ognjema. Komandir zavpije: »Fantje, ogenj!« Pa smo nasuli silno svinčeno točo na njih.

Švabi se vržejo v zaklon ter sprejmejo borbo: Midva hitro primeva saržerje, ki jih je mitraljezec pozabil. Tedaj dobi Justin kroglo v trebuh in obleži pa me pokliče: »Angel! Ranjen sem. Angel povej materi, da je zadnjič prav iz srca pozdravljam. Da naj nikar ne žaluje. Jaz sem s svojo smrtjo samo svojo dolžnost izpolnil.« Potem je izkrmav. Po dveh urah borbe so se Švabi morali umakniti in opustiti misel, da bi prodrli v vas.

Potem sem bil še dva meseca med tovariši v brigadi. Potem sem zbolel in so me dali domov.

Nekaj sem pa že preizkušal, kakšne težke napore imajo naši partizani.

Tu se zapis konča, končalo pa se je kmalu tudi Angelovo življenje. Ni mogel zdržati vseh naporov borbe. Težko bolan je prvega maja 1944. leta ponoči potrkal na domača vrata. Če je bilo v vasi varno oziroma mirno, je spal v sobi, v nasprotnem primeru pa je ležal v skriščišču blizu domače hiše. V skri-

vališču je veliko razmišljal, smrt prijatelja pa se mu je globoko vcepila v srce. Vzel je svinčnik, opisal smrt prijatelja, njegovo pismo pa so odkrili šele več let po vojni.

V zgodnjih jutranjih urah 25. julija 1944 leta so vdrlí Nemci v vas in ga — še vedno bolnega in slabotnega — odpeljali s seboj, z njim pa so odpeljali še osem vaščanov, od katerih se je po vojni vrnila samo ena ženska.

Leto dni kasneje je Rdeči križ sporočil, da je v februarju 1945. leta v taborišču Mauthausen umrl Angel Makuc.

Obeh mladih fantov ni več. Za njima je ostal spomin med tistimi, ki so ju poznali in ostal je tale zapis, ki je vreden, da ga poznamo vsi. Vse, kar je Angel napisal, je sam doživel. Tu ni ničesar izmišljenega, ničesar olepšanega. Čeprav je bil mlad, tako — ekoč še otrok, je bil že pravi vojak, saj je pri pisanju mislil celo na to, da bi pismo lahko padlo v roke sovražniku in zato ni v njem omenil ne kraja, ne časa, kjer se je vse dogajalo, ne pove niti od kod je prišel, niti kje se je zadrževala v tistem času Vojkova brigada (bilo je v neki vasi nad Idrijo).

Človek bere tole pismo, razmišlja o naši borbi in težko pozabi besede: »Povej materi, da sem s svojo smrtjo samo svojo dolžnost izpolnil.«

Besede mu še dolgo zvone v mislih. Otroci, ki so predčasno dorasli, niso hoteli živeti v suženjstvu. Tudi oni so nosili breme vojne, tudi oni so se žrtvovali za svobodno Primorsko.

JOŽE VIDIC

Mica Škerlavaj:

NAJDENKA

Ziherlovi mami in vsem tistim materam, ki so sprejele v svoja topla naročja male sirote, katerih starši so se borili v partizanih, trpeli po ječah ali koncentracijskih taboriščih. Hvala jim, za vso nesebično ljubezen in skrb!

To je zgodba o punčki, ki je nekaj časa ostala sama, brez mame in očeta, pri dobrih ljudeh, ki so skrbeli zanjo, da je zrastle, začela hoditi, govoriti in seveda tudi nagajati.

V tistih težkih časih, ko je bila vojna in je pri nas gospodaril okupator, takšnih otrok ni bilo malo. Enake zgodbe bi lahko pisali o Metkah, Jurčkih, Mojeah in še mnogih mnogih otrocih.

Toda to je Marjankina zgodba. Torej začnimo!

x x x

Na dolgo je pozvonilo pri vhodnih vratih v pred-sobi. Vida, ki se je v svoji sobi vbadala s šivanjem, je slišala kako so se odprla kuhinjska vrata. Anka, Vidina gospodinja, ali bolje povedano najemnica stanovanja je s svojimi počasnimi, drsajočimi koraki šla odprat.

Kmalu za tem je nalahno potrkalo na sobna vrata. Vida je odložila šivanje in zaklicala:

2

»Napreje! Vstala je ter stopila proti vratom, ki so se tisti hip odprla.

Na pragu je zagledala Ado. Le-ta je bila drobna, srednje velika rjavolaska, nežnega obraza, kot da je narejen iz finega porcelana. Bila je še mlada, toda očala, ki jih je morala nositi zaradi kratkovidnosti, so napravile obraz zrelejši in skoro nekoliko strog.

»O, Ada, ti tukaj? Kaj pa je tebe prineslo?«

Vida se je v resnici začudila nepričakovanemu obisku. Malo jih je bilo, ki so vedeli za njeno novo stanovanje. Več kot pol leta se je že skrivala in menjavala svoja stanovanja kot beračica, ki nima nikjer lastne strehe in se je vsi boje. Res je, da je bila pri Anki zdaj že kakšne štiri mesece. Hiša ni bila ravno v mestu in tudi ljudje v hiši niso bili preveč radovedni, kdo v njej stanuje. Hiša je bila precej velika in stanovalci so oddajali sobe podnajemnikom. Nihče ni zameril Anki, ko je vzela v eno izmed sob najemnico; zakaj tudi? Vedeli so, da so Anki že pred pol leta odpeljali moža v zapore, od tam pa nekam daleč v Italijo. Njo z dvema otrokoma so pustili samo, brez prebite pare. Nekako si je morala pomagati, da so se lahko preživeli.

Anka je hodila pospravljat petičnejšim gospem, da je zaslužila za vsakdanje potrebe. Vida je dobro poznala, saj sta z njenim možem že prej skupaj delala v osvobodilnem gibanju. Večkrat je Anka prinesla kakšno sporočilo Vidi, če njen mož ni utegnil. Tako sta se spoznali. Ko je bila Vida v stiski za stanovanje, ker jo je policija že povsod iskala, ji je Anka ponudila sobo.

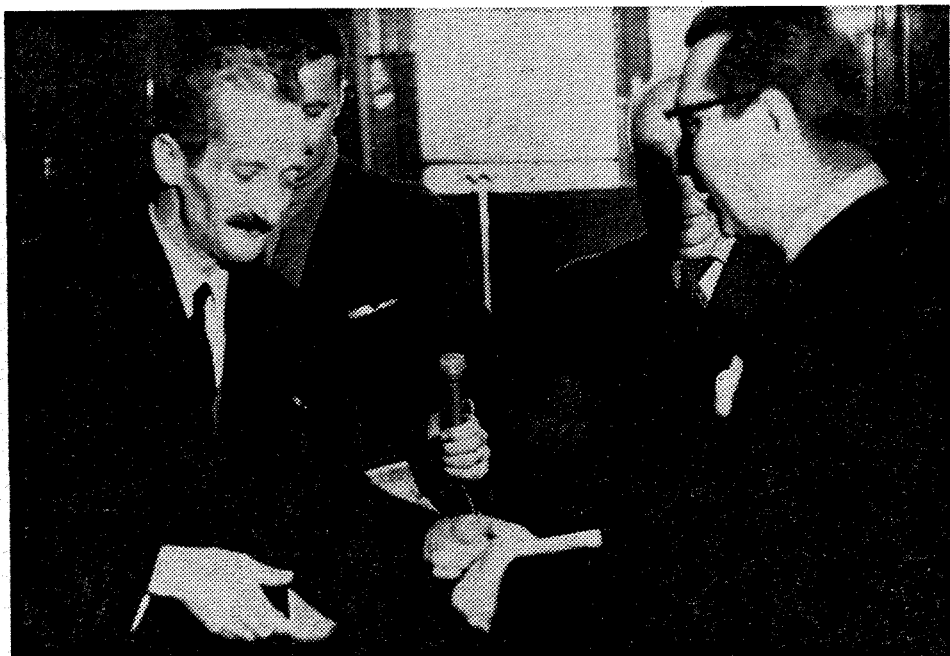
Vida je nekaj časa razmišljala. Stanovanje ni bilo najprimernejše, ker je bila družina sumljiva. Toda odkar so Ankinega moža obsodili in je že nekaj mesecev sedel v zaporih v Italiji, je imela An-

3

ka v svojem stanovanju mir. Morda se Italijanom žena z dvema otrokoma res ni zdela več sumljiva, da so popolnoma prenehali s preiskavami. Končno Vida tudi ni imela prav velike izbire, kam naj bi se naselila, posebno zdaj ne, ko je imela majhnega otroka. Odločila se je in se nastanila pri njej.



Na pragu je zagledala Ado...



Predsednika RO ZZB NOV Slovenije in Hrvatske Janko Rudolf in Ivan Šibl

LEPI USPEHI POVEZAVE BORCEV KUMROVEC-POSAVJE

Že od leta 1962 sodelujejo združenja borcev s Posavja v ljubljanski občini Bežigrad z združenjem borcev Kumrovec. Plod tega sodelovanja je bila ustanovitev skupnega odbora za gradnjo doma borcev v Kumrovcu, rojstnem kraju predsednika Tita.

Ta odbor je bil pri svojem dosedanjem delu močno prizadeven in zelo delaven. Ker pa ni predstavljal širšega foruma, ni mogel s svojo zamisljivo prodreti v širši krog naše javnosti. In morada je bil prav to razlog, da je 26. decembra sklical posvetovanje v Ljubljani, katerega sta se udeležila tudi predsednika republiških odborov ZZB NOV Hrvatske in Slovenije Ivan Šibl in Janko Rudolf.

Potem ko so se na tem posvetovanju pogovorili o dosedanjem delu in uspehih odbora, so ugotovili, da je v prihodnje najvažnejša naloga zagotoviti potrebna sredstva za gradnjo doma. V ta namen so sklenili:

Vsem republiškim odborom ZZB NOV Jugoslavije bo odbor poslal predlog, naj ustanovijo posebne komisije, ki bodo v posameznih republikah poskrbele za zbiranje sredstev za gradnjo tega doma. Ta sredstva bodo zbirali med borci in drugimi občani pa tudi pri podjetjih in ustanovah.

Takoj ko bodo po republikah ustanovljene te komisije, bodo v Kumrovcu sklicali širši sestanek sedanjega odbora s predstavniki teh komisij. Na tem sestanku bodo nato izvolili širši zvezni

odbor in ožji izvršilni odbor. Pogovorili se bodo o izvedbi pripravljalnega programa in določili rok, do katerega mora leta biti izveden.

Po tem sestanku je bila na republiškem odboru ZZV NOV Slovenije prisrčna slovesnost ob podelitvi odlikovanj članom skupnega odbora ZB Kumrovec-Posavje, s katerimi jih je odlikoval predsednik Tito za njihovo dosedanje prizadevanje in uspešno delo.

Predsednik republiškega odbora ZZB NOV Hrvatske Ivan Šibl je izročil red dela z zlatim vencem Ivanu Kunavcrju, red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem Janezu Dremilju ter red zasluge za narod s srebrnimi žarki Francu Camerniku. Predsednik republiškega odbora ZZB NOV Slovenije Janko Rudolf pa je izročil red dela z zlatim vencem Božu Milčiču in Branku Udoviču ter red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem Ladku Kosu in Josipu Štimecu.

V svojih nagovorih sta predsednika ZZB NOV Hrvatske in Slovenije naglasila lepe uspehe sodelovanja članstva ZB Kumrovec in Posavje, pa tudi mladine z obeh območij, kar je vzoren primer gojitve bratstva in enotnosti. S tem pa je postavljen res trden temelj za izvedbo najvažnejše naloge, zgraditve doma borcev v Kumrovcu.

V imenu odlikovancev sta se zahvalila Branko Udovič in Janez Dremilj, ki sta poudarila, da si bo odbor vsestransko prizadeval čimprej izvesti sprejeto nalogo.

V. M.

ČESTITAMO, GENERAL TONČEK!

Pred praznikom naše vojske so na Bledu v festivalni dvorani priredili tradicionalno proslavo. Toda letos je prišlo veliko več ljudi kot drugače. Vest, da bodo slovesno razglasili napredovanje rezervnega polkovnika in narodnega heroja Antona Dežmana-Tončka v rezervnega generalmajorja, je bliskovito obšla vso bližnjo in daljno okolico. Prišli so Tončkovi znanci in prijatelji, da bi bili navzoči, ko bo dobil priljubljeni tovariš to veliko priznanje.

Potem so mu po vrsti stiskali roke. Njegovi bojni tovariši, znanci, prijatelji, sorodniki. Saj je Tonček prvi gorenjski general in njegovo priznanje je tudi priznanje vseh, ki so se bojevali skupaj z njim. Malo čudno se to sliši, toda res je! V Blejsko-bohinjskem kotu in na Jesenicah, je Partija delovala brez prekinitve od ustanovitve dalje, tod je bila že pred vojno beseda komunistov več kot vse drugo, tod se je vstaja proti okupatorjem razmahnila prej in bolj kot drugje...

Na žalost je celo pokolenje zvestih dolgoletnih revolucionarjev padlo že na samem začetku, skoraj vsi preostali pa v letu 1942. Izkušnje gorenjskih partizanov pa so rodile sad v drugih slovenskih pokrajinah. V povojnih letih razmere niso bile naklonjene težnji po priznanju partizanstva kot ljudskega in demokratičnega gibanja ter edine možne oblike boja proti močnejšim napadalcem.

Tonček je kot vojaški poveljnik in komunist zrasel iz ljudskega gibanja za socialno osvoboditev. V Lescah, kjer se je rodil leta 1920, je v letih tik pred vojno delovala vrsta revolucionarjev, zaposlenih največ v tovarni verig. Med njimi so bili Kroparji, ki so jih bili zaradi sodelovanja v delavskem gibanju in kot komuniste spodili iz kroparske tovarne, v Lescah pa so jih sprejeli kot dobre delavce. Tudi v Lescah in okolici je bilo javno mnenje v pretežni večini že pred vojno na strani komunistov.

Kot sin naprednih staršev je tudi Tonček še zelo mlad postal komunist. Še pred vojno so ga sprejeli v Zvezo komunistične mladine. Živahen fant, dober športnik in ljubitelj narave je uspešno opravljal razne naloge hladnokrvno, premišljeno in drzno. Odlikoval se je že pri zbiranju orožja ob razpadu jugoslovanske vojske.

Bil je eden izmed prvih partizanov ne samo na Gorenjskem, ampak sploh v Sloveniji. Razmeroma mlad po letih in tudi po političnih izkušnjah ob dolgoletnih revolucionarjih je spet dokaj hitro pokazal svoje vojaške sposobnosti. Svojo pot je začel kot mitraljezec z zbrojevko.

Kasneje je delal v varnostni službi. Brez večje šolske izobrazbe je samo s svojo bistrino in sposobnostjo sklepanja razkrival nakane strokovno izurjenih sovražnikov, nakane, ki so jim nasledili starejši in taki, ki so veljali za mnogo bolj izkušene.

Potem ko je bil upokojen, se je Tonček z vso vmeno vrgel na družbeno in politično delo v domačih krajih. Hitro je postal znana osebnost, brez posebnih težav se je prilagodil civilne-



Tonček Dežman (fotografiran pred leti)

mu življenju. Zlasti pomembno je že vsa leta po upokojitvi njegovo delo v občinskem odboru ZZB NOV Radovljica in v Zvezi rezervnih vojaških starešin.

Končno pa pomeni priznanje Tončku tudi potrditve načela o vseljudski obrambi. Izkušnje takih ljudi, kot je general Tonček, so namreč vsak dan bolj dragocene.

MP

DVE ŠPORTNI SREČANJI

V počastitev dneva JLA je športno društvo »Invalida« v Ljubljani priredilo športno srečanje v kegljanju na svojem avtomatskem kegljišču.

V prvem delu tekmovanja so se kegljači »Invalida« pomirili s člani KK »Vodmat« v šestkrat po sto lučaje mešano.

Po tehnično dobri in precizni igri so kegljači »Invalida« zabeležili 2.590 ali poprečno na kegljača 431 podrtih kegljev. Mladi igralci Vodmata pa so podrti 2.566 ali poprečno 426 kegljev na igralca.

V drugem delu srečanja so tekmovali kegljači KK Bratstvo — »Steklar« iz Hrastnika in športnega društva »Invalida«, ki že vrsto let tekmujejo med seboj. Nastopali so v borbenih partijah po deset igralcev. Igralci »Invalida« so z rezultatom 431 podrtih kegljev zmagali nad kegljači »Steklarja«, ki so kljub dobri igri dosegli le 324 kegljev izkupička.

Sicer pa ni važno, kdo je zmagal. Važno je sodelovanje! Taka športna srečanja so namreč zelo koristna.

Športnemu društvu »Invalida« so člani »Steklarja« podarili svoj izdelek — lepo vazo, vsak igralec pa je prejel še praktično darilo.

VINKO BOVCON

4

Skrbno je skrivala pred ljudmi svoje novo stanovanje, da ne bi zvedeli zanj tisti, ki so jo iskali.

Ada je bila ena izmed organizatoric revolucionarnega gibanja med študentkami. Z Vido sta se včasih srečali na kakšnih javkah in se spoznali, vendar Ada — vsaj Vidi se je zdelo — ni mogla vedeti za njeno stanovanje. Zato ji je tembolj začudeno pogledala, ko se je pojavila v njeni sobi.

»Le kako si zvedela, kje stanujem?«

»Nič ni tako skrito, da bi ne bilo očito,« se je pošalila Ada in se nasmehnila. »Saj veš, kadar je nujno, naše zveze dobro delujejo. Breda mi je povedala, kje te bom našla. Moram s teboj osebno govoriti, zato nisem poslala sporočila po Bredi, kot se to ponavadi dela.«

»Breda ti je povedala, no, zdaj pa že razumem.«

Breda je bila dobra Vidina znanka. Sodelovali sta že spomlad leta 1941 pri raznih akcijah in ves čas obdržali telesne stike, ki niso bili samo »aktivistični«, ampak tudi prijateljski. Težave, ki sta jih imeli, sta skupaj reševali, kot sta jih najbolje znali.

»Dobro Ada, z besedo na dan. Kaj bi utegnilo biti tako hudega, da si morala prav sama riniti skozi vse mesto, ko vendar tudi tebe že iščejo?«

»Iščejo me že, samo našli me še niso. To lahko traja še do konca vojne.« Ustnice so se ji raztegnile v poreden nasmeh.

»Daj, pokaži mi svojo punčko! Tudi njo bi rada videla, kakšna je že.«

Stopila je mimo Vide k oknu, kjer je stala pletena otroška posteljica. V njej je spala drobna, trimesečna Marjanka. Nič je ni motilo govorjenje v sobi. Ona je imela svoj red, ki je pri dojenčkih vedno enak.

»O, kako je ljubka!« je vzkliknila Ada. »Glavico ima okroglo kot čebulico in ti črni lasi, kako so dolgi!« Vsa se je raznežila. Tudi sama je imela kak-

5

šno leto dni starega sinka, ki ni živel pri njej, temveč pri nekih njenih znancih. Samo na obiske je hodila k njemu, se z njim malo poigrala, pa ga je morala spet pustiti in se umakniti, če je hotela, da je bil mali varen.

Govorila sta o svojih dveh otrocih, kot se pogovarjajo mlade mame, in tega ni bilo ne konca ne kraja.

Ada je skoraj pozabila, zakaj je prišla. Pogovarjali sta se, ko da sploh ni vojne, in Vidi se je zdelo, da je prišla Ada le zato, da bi videla njeno punčko.

»Kako se počutiš tu v tej sobi? Ali je zdaj mir pri Anki?«

Vida se je zresnila.

»Pa ne, da si mi prišla povedat, da se moram spet seliti. Ada, povem ti, da ne grem nikamor. Kdo me bo pa vzel s tem otrokom?« je začela ugovarjati.

»Morda pa Ada že kaj ve,« se je prestrašila sama pri sebi. Previdno je Adi zamolčala, da je pred tednom prišel k Anki detektiv Karini in ji povedal, da bodo verjetno zaradi procesa, ki se pripravlja na sodišču proti skupini aktivistov, pripeljali iz italijanskih zaporov njenega moža nazaj v Ljubljano ter ga ponovno zaslili in sodili. Brezmenilo gradivo, ki so ga zbrali proti njemu, je bilo na žalost — kar sta vedeli Vida in Anka — resnično, in prav nič dobrega se mu ni obetal. Anka je bila že ves čas, odkar jo je obiskal ta preklani italijanski detektiv, kot na trnih. Nobenega miru ni imela. Vsak dan je pričakovala, kdaj ji bodo sporočili, da je njen mož že spet tu v zaporih. To pot se ne bo tako lahko izmazal. Delavec, ki je pomagal pri zidanju skrivnih prostorov v mestu, kjer so delovale tajne tiskarne, je bil preveč povedal. Mučili so ga toliko časa ter tako pretepali, da je bil ves podplut od udarcev. Ker niso iz njega nič izrekli, so

6

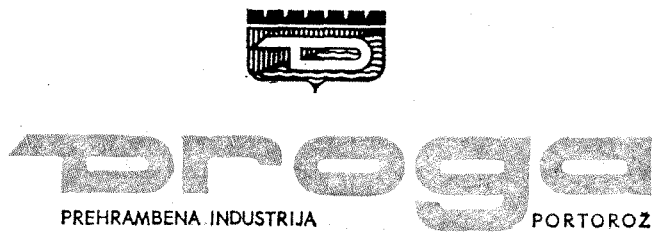
mu začeli dajati pijačo, pomešano z nekimi praški, da se mu je znešalo. V popolnoma neodgovornem stanju je začel pripovedovati in izdajati vse, za kar je vedel.

Stanovanje za Vido res ni bilo nič več varno. A vendar, le kam naj gre? Naveličala se je že iskanja in preplazenih obrazov, ko je pri znancih zvonila in prosila za prenočišče, največkrat vsak večer drugje. To je še nekako šlo, dokler ni imela otroka. Zdaj pa...

Vida je sama sebi očitala neodkritost do Ade, ker ji je zamolčala Karinijev obisk. »Pa saj je prišel Karini bolj privatno, prav nič službeno k Anki,« si je prigovarjala.

Čeprav sta si bila Anka in Karini sovražna, sta se predobro poznala še iz tistih časov, ko je delal v njenem stanovanju noč za nočjo preiskave. Mogoče je prišel tudi zdaj zato, da bi iz Ankinega obraza razbral krivdo, ali iz njenih nepremišljenih odgovorov ugotovil resničnost obdolžitve, ki so jih napravili njenemu možu sedaj, ko so mu nameravali ponovno soditi. Premalo je poznal detektiv Anko, če je računal s tem. Anka je v življenju vse preveč prestala in bila preveč izkušena, da bi tako lahko nasedla.

Nekaj časa sta se pogovarjala, kot da se gresta slepe miši. Vido je že imelo, da bi posegla v pogovor. Ni vedela, kdo je. Ko je ušla skozi zaprta vrata svoje sobe, besede, ki so se nanašale na Ankinega moža, je začela pazljivo prisluškovati. Mislila je skraj, da je obiskovalec paznik s sodišča, ki je skrajal v sosednji ulici in s katerim je imela redne stike Anka. Vida ga ni poznala, prepričana pa je bila, da je on. Ko pa je nekaj časa poslušala Anko, kako je vedno bolj odsekano odgovarjala prišlec, ji je postalo jasno, da nekaj ni v redu.



Delovnim ljudem, kolektivom in poslovnim prijateljem želimo ob vstopu v NOVO LETO 1971 vso srečo, zadovoljstvo in mnogo osebnega in poslovnega uspeha.

Našim cenjenim potrošnikom, predvsem pa poslovnim prijateljem želimo v prihodnje kar največ medsebojnega plodnega in uspešnega sodelovanja v obojestransko korist in zadovoljstvo.



SUPERAUTOMATIC 98
Candy



Stroj za pranje perila regulira časovno
biološko namakanje perila

ZASTOPSTVO INOZEMSKIH TOVARN IN KONSIGNACIJE

tehno union

LJUBLJANA, VOŠNJAKOVA 5
TELEFON Kombe., Uprave in računovodstva
b. št. 220-855, ališedica 57-490, 57-498

**Biseri
proizvodnje**



DARWIL



V vseh je vgrajen specialni mehanizem izredne preciznosti. Najnovejši pri urah DARWIL – vgrajen DARBLOCK, ki ščiti vsako DARWIL uro proti udarcem in pretresom. DARWIL Superavtomatik SNOW STAR cronometer je pojem elegancie in točnosti. DARWIL LORD 71 Special Flat DARBLOCK. DARWIL LADY 71 DARBLOCK: ženska moda 1970. GENERALNO ŠVICARSKO ZASTOPSTVO

NUDIMO PO SVETOVNIH KONKURENČNIH CENAH NAJVEČJO IZBIRO NAKITA IZ 14, 18 IN 22 KARATNEGA KONTROLIRANEGA ZLATA.

Prodaja s posebno garancijo! Na zalogi vedno 600 modelov ur DARWIL in ARETTA. Ure znamke DARWIL in ARETTA lahko kupite tudi v specializiranih trgovinah in veletrgovinah v Jugoslaviji. Servisi so v vseh večjih mestih Jugoslavije. DARWIL – TRST, PIAZZA S. ANTONIO NUOVO 4/I-II

Lady 71

Lord 71

Združeno železniško transportno podjetje

ŽELEZNIŠKA TISKARNA

LJUBLJANA, M. PIJADEJEVA 39
želi srečno, zadovoljno in uspešno
NOVO 1971. LETO

delovnim ljudem in poslovnim prijateljem.

ELEKTRO CELJE

PE SLOVENJ GRADEC

čestita in želi srečno in uspešno
novo leto.

TRGOVSKO PODJETJE

» R O Ž C A «

JESENICE, DELAVSKA 10

s samopostrežnimi poslovalnicami
čestita za novo leto 1971 in želi srečno in uspešno
leto, ki prihaja.

Cenjenim strankam in poslovnim prijateljem se
priporočamo za naklonjenost v prihodnjem letu.

PLINARNA — VODOVOD

CELJE, LJUBLJANSKA 19

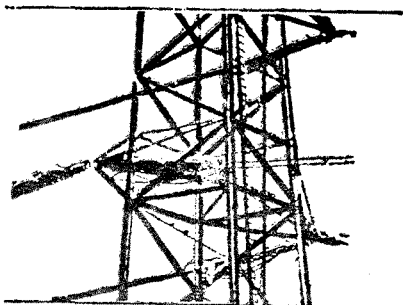
z obratom za tehnične pline in črpalnico
čestita vsem delovnim ljudem in poslovnim pri-
jateljem ob nastopajočem 1971. letu.

EXPORTPROJEKT —

podjetje za komercialno in turistično propagando
LJUBLJANA, CANKARJEVA 4

želi vsem poslovnim prijateljem in delovnim lju-
dem srečen in uspešen start v novo leto 1971
z najboljšimi željami za plodnim sodelovanjem.

TERMoeLEKTRARNA - TRBOVLJE



čestita vsem svojim poslovnim prijate-
ljem, delovnim organizacijam in delov-
nemu človeku ter vsem potrošnikom
električne energije

srečno, uspešno in zadovoljno
NOVO LETO 1971

SKUPŠČINA OBČINE LENART V SLOVENSKIH GORICAH

in družbeno politične organizacije

ž e l i srečno, zadovoljno in uspešno novo na-
stopajoče leto 1971. občanom, delovnim organi-
zacijam in poslovnim ljudem.

Poslovno združenje podjetij
za distribucijo električne energije v Sloveniji —

D E S

LJUBLJANA, HAJDRIHOVA 2

čestita vsem poslovnim prijateljem in delovnim
ljudem z najboljšimi željami v novem 1971. letu.

KEMIČNA TOVARNA

HRASTNIK

čestita in želi uspešnost, poslovnost
in zadovoljstva v nastopajočem 1971
letu — delovnim ljudem, kolektivom
in poslovnim partnerjem.

Za cenjeno naklonjenost se priporo-
čamo tudi v 1971. letu.

GOZDNO GOSPODARSTVO LJUBLJANA

TRŽAŠKA CESTA 2

preko svojih obratov proizvaja in prodaja vse vrste
gozdnih sortimentov, opravlja gozdno gojitvena dela,
gradi ceste ter oskravlja gozdne plantaže in intenziv-
ne nasade.

Vsem poslovnim prijateljem in občanom želimo srečno in
uspešno leto 1971.

Obrtno podjetje

» C O K L A «

BLEJSKA DOBRAVA

želi srečno, uspešno in zadovoljno novo leto 1971
in se priporoča za cenjeno naklonjenost tudi
v bodoče.

SKUPŠČINA OBČINE CERKNICA

Občinski komite ZKS, Občinski odbor SZDL; Ob-
činski odbor ZZB NOV; Občinski odbor ZMS;
Občinski odbor RK.

Prisrčne čestitke z najboljšimi željami v novo
1971. leto.

EUSKADI TA ASKATUSANA

Iberski polotok, kot imenujemo s skupnim imenom Španijo in Portugalsko, ima za seboj pestro zgodovino. Sprva so ga naseljevali Iberi, ki so mu dali tudi ime. To je bil indoevropski narod, najbrž soroden Ilirijem, ki se je na polotok priselil najbrž dva do tri tisoč let pred našim štetjem z vzhoda. Za Iberi so na polotok pridrli Kelti in se začeli mešati z domačini. Sledili so jim Kartaginci z afriških obal, te pa so spodrinili Rimljani. Kot so imeli navado, so začeli naseljevati na osvojenih področjih svoje koloniste, katerih latinščina je kmalu povsod prevladovala. Kot dediščina prejšnjih prebivalcev so ostale le redke besede. Med preseljevanjem narodov so prek Pirenejev vdirali na polotok germanski narodi — Vizigoti, Vandali in drugi. Izginili so in spet pustili le nekaj besed kot svojo dediščino. Nato so se pojavili Arabci ter prek Gibraltarja preplavili ves polotok, da bi se ustavili šele daleč v Franciji. Skoraj osemsto let so vladali vsej današnji Španiji in Portugalski ter spet za seboj pustili precej besed in krvi v žilah današnjih Špancev in Portugalcev. Potem so domačini Arabce pregnali, začel se je velikanski napredek. Španci so začeli siliti čez ocean. Polastili so se južne in srednje Amerike, se usidrali v Afriki in celo na Tihem oceanu. Naglemu razvoju je sledil notranji razkroj, država je začela propadati, kolonije so se druga za drugo osamosvajale. Med Napoleonovimi vojnami je polotok zasedla francoska vojska, začela se je dolgotrajna vojna proti njej, dokler je niso izgnali. Kasneje so številni upori in državljanske vojne hromili življenje, nekdanje bogastvo je otekalo in zdaj živi večina prebivalstva v veliki revščini. Med 1936. in 1939. letom je Španijo pretresala še državljanska vojna. Težnje ljudstva je uspelo Francovim falangistom za tretjo le ob izdatni pomoči nemškega in italijanskega fašizma ter brezbriznosti zahodnih držav. Med II. svetovno vojno je Franco poslal nacistom na pomoč »modro divizijo«, ki je bila nekaj časa tudi pri nas. Ni se hotel preveč vezati na svoja gospodarja, ker je slutil njun konec, pa tudi v Španiji je še vedno vrelo. Zatorej je falangistom po letu 1944 uspelo ostati na oblasti. Kasneje, v razdobju hladne vojne, pa so si poiskali novega pokrovitelja, Združene države Amerike. Na španskih tleh so Američani zgradili vrsto postojank. Pričela je dotekati ameriška pomoč, precej pa je Španija pridobila tudi z razvojem turizma v zadnjih desetih letih.

Na Španijo nas veže udeležba naših rojakov v boju njenih narodov za svobodo. Zato smo v zadnjem času spet prisluhnili, kaj se dogaja za Pireneji. Na prizorišču boja proti falangistični tiraniji so se pojavile nove sile. Pokazalo se je, da še vedno tli pod pepelom in da lahko vsak sunek vetra razpiha požar. Bodo postali ta sunek dogodki v Baskoniji?

Poleg romanskih narodov živi na Pirenejskem polotoku tudi narod neznanega porekla, katerega jezik ni niti indoevropski. Vse kaže, da je ta narod, ki ga mi imenujemo Baski — sami sebe pa kličejo Euskadi — ostanek nekdanjega mogočnega ljudstva, ki je pred vdorom Iberov v sivi davni naseljevalo bržkone vso Evropo. Kasnejši zavojevalci so prejšnje naseljence vedno ali pobili ali pa »prebavili«, ostanki so se ohranili le v nedostopnih gorskih pokrajinah, kakršna je tudi domovina Baskov. Po zelo smelih ugibanjih imajo Baski menda nekaj skupnega z Armeni in Etruščani...

Podobno kot Slovincem je zgodovina zagodila tudi Baskom. Narod, ki se je več tisočletij upiral vsem poskusom naravne asimilacije in iztrebljanja, zdaj živi v dveh državah, v Franciji in Špa-



Obris španskega žandarja kot tarča za urjenje v streljanju

niji. V Španiji so štiri pokrajine nastanjene pretežno z Baski: Alava, Gipuzkoa, Vizcaya in Navarra. V Franciji so tri: Labourdi, Benabarra in Zuberca.

Zatorej sodobno baskovsko narodnoosvobodilno gibanje terja med drugimi tudi združitev vseh Baskov iz dveh držav. Eno izmed gesel tega gibanja je tudi $4 + 3 = 1$, kar pomeni zahtevo, da se tri francoske in štiri španske baskovske pokrajine združijo v eno samo državo.

Glede števila Baskov pa so mnenja različna. Predvsem ni nobenih zanesljivih podatkov, ker so si oblasti posebno v Španiji vedno prizadevale Basko izbrisati iz uradnih dokumentov. Zato so ponarejali rezultate popisov in z različnimi grožnjami skušale doseči, da bi se Baski štel za Špance. Vsekakor pa ima posledice tudi šola, ki ne sme biti baskovska. Zatorej cenimo število španskih Baskov na 500 do 800 tisoč, francoskih pa na 200 do 400 tisoč.

Gibanje za nacionalni prepoved in združitev Baskov lahko štejemo za pojav, ki so ga v svoji preteklosti preživeli vsi narodi. Imenujemo ga lahko tudi rojstvo naroda. Tudi Slovenci nismo izjema, tudi pri nas smo se potegovali za združeno Slovenijo in tudi mi živimo v treh državah izven matične domovine, le da je pri nas od leta 1918 dalje večina v okvirih Jugoslavije.

Baskovsko nacionalno gibanje je nastalo leta 1893, ustanovil ga je Sabino de Arana Goiri. Španska monarhija je Baskom dala zelo skromne pravice, nekako takšne, kot smo jih imeli Slovenci v stari Avstriji. Zato so se Baski

vztrajno trudili, da bi dosegli več. Leta 1936 jim je republika ljudske fronte na mah uredila položaj ter jim priznala avtonomijo, podobno kot Kataloncem. Zato so bili Baski med najbolj zvestimi privrženci republike, njihovo deželo so Francovi falangisti pokorili po trdovratnih bojih med zadnjimi.

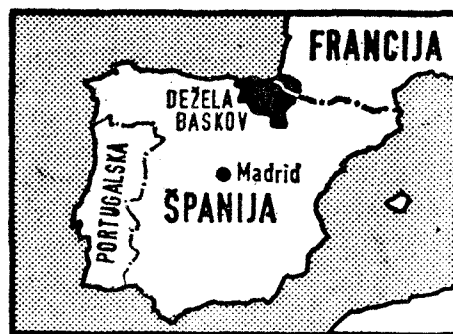
Ob tej priložnosti ne moremo mimo vloge baskovske duhovščine. Medtem ko je bila duhovščina dejansko vsočas na strani vladajočih razredov in je bila tudi sama del tega razreda, so bili baskovski duhovniki v veliki večini na strani svojih rojakov. V Španiji so zaradi sovražne vloge duhovščine marsikje zlasti v prvem razdobju državljanske vojne cerkev preganjali, falangisti pa so skušali ta pojav prikazati kot komunistično preganjanje vere. To pa falangistov ni motilo pri obračunavanju z baskovskimi duhovniki-republikanci. Neusmiljeno so jih pobijali, samo na enem kraju so jih naenkrat postrelili kar 26. Mnoge so skrivaj pobili po hribih, drugi so morali zbežati. Po pripovedovanju nekaterih je bilo nekaj teh baskovskih duhovnikov, republikancev v begunstvu, nekaj časa interniranih tudi pri nas — v samostanu v Vikrečah pod Šmarno goro.

Po zmagi falangistov so seveda Baskom popolnoma ukinili avtonomijo. Pri tem so se ravnali po preizkušeni fašistični metodah, kot pri nas na Primorskem. Sicer pa je falangizem zrasel iz istih korenin kot italijanski fašizem. Tako daleč so šli, da so celo brisali baskovske napise z nagrobnikov!

Preganjanje, ki je sledilo vojaškemu porazu republike, pa Baskov ni uničilo. V svoji štiridesletni zgodovini so bili priča še hujših reči. Samo potuhnili so se za nekaj časa, dokler falangizem kot španska oblika fašizma ni skrhval svojih osti in se začel dušiti v lastnem blatu.

Ze leta 1962 je bila ustanovljena organizacija ETA (začetne črke Euskadija ta askatusana, kar pomeni po baskovsko Baskonija in svoboda). V njej ima glavno besedo mladina, ki ni nezadovoljna samo z madridskim režimom, temveč tudi z omahljivostjo, prilagodljivostjo in mlačnostjo nekaterih nosilcev nacionalizma v lastnem narodu.

V nekaj letih je ETA zgradila obsežno organizacijo v vseh štirih španskih baskovskih pokrajinah, vrsto predstavništva po svetu in mrežo podpornikov med francoskimi Baski. Vsekakor je za zdaj ost boja uperjena predvsem proti madridskemu režimu, proti Francozom še ne nastopajo. ETA je predvsem nacionalna, toda ne nacionalistična organizacija, nekakšna baskovska osvobodilna fronta, v kateri pa je zaradi tega tudi več struj. Od državljanske vojne sem so se tudi v uradni cerkvi razmere korenito spremenile in zdaj ni tudi za duhovnika več smrtni greh, če sodeluje z odporniškimi gibanjem z močnimi so-



cialnimi motivi. Zato spet v vrstah ETA srečamo baskovske duhovnike kot voditelje, organizatorje in podpornike. Priložnosti za tako svojo dejavnost imajo vsekakor več kot zadosti, pa tudi cerkev je kaj primerna oblika za tajno dejavnost.

Če so bili baskovski duhovniki pionirji velikih sprememb, ki so dobile svojo potrditev na znanem koncilu, so zdaj spet pionirji revolucionarnega boja za socialne spremembe podobno kot mnogi južnoameriški.

Baskovsko gibanje nikakor ni samo nacionalno. Baski so narod delavcev in majhnih hribovskih kmetov, njihov boj za nacionalne pravice pomeni tudi boj za boljše življenje. Kot taka pa je ETA nujno mora zajadrti na levo. Tak pomen so ji nedavno pripisali tudi uradni španski krogi. Podpredsednik španske vlade admiral Luis Carero Blanco je ETA označil kot teroristično organizacijo v službi komunizma. Pripadniki ETA pa s svoje strani ne zanikajo svojih simpatij do prve španske republike in levčarjev, ki so bili tako hitro uredili baskovske zadeve.

Trenutno je ETA edina odporniška organizacija v Evropi, ki temelji na naprednih načelih. Zato je vredno, da se seznanimo z njenim ustrojem.

Razdeljena je na štiri zvrsti. Prva je politična. Ta uči ljudstvo baskovske zgodovine in širi socialistične ideje. S tem budi v Baskih ponos na njihovo samobitnostjo, zaupanje v lastne sile in trdno prepričanje v zmago, ki mora priti.

Druga zvrst se ukvarja z gospodarskimi vprašanji. Pobira prispevke, v skrajni sili si pomaga tudi z napadi na banke, kupuje orožje, opremo, pomaga žrtvam preganjanja. Torej ima nekako takšno vlogo, kot jo je imel med vojno pri nas tehnični aparat, intendant in rdeča, oziroma slovenska narodna pomoč.

Tretja se ukvarja s proučevanjem baskovskega jezika. Tiste, ki so ga zaradi zatiranja pozabili, znova uči materinščine. Razen tega podpira razne legalne in pollegalne organizacije, ki se ukvarjajo s folkloro, raznimi razstavami itd. Skratka, nekakšna kulturna fronta.

Četrta zvrst je vojaška. Ta prireja v nedostopnih pirenejskih hribih, starem zavetišču Baskov, tedenske in mesečne tečaje. Prišli so že tako daleč, da začasno osvobajajo večja območja, največkrat zaradi zavarovanja raznih zborovanj. Pomaga jim neverjetna sloga, ki je vsekakor plod tisočletnih izkušenj tega ljudstva.

Zadnji dogodki so povzročili, da se je slava ETA razširila po vsem svetu. Za to ima velike zasluge njihče drug kot frankistična vlada. Ta je nameravala prirediti proces proti šestnajstim mladim ljudem, obtoženim umora policijskega inšpektorja Melitona Manzanasa iz San Sebastiana. Toda dosegla je, da se je svetovna javnost začela zanimati ne samo za Basko, ampak sploh za razmere v Španiji. Končno pa je s svojim ravnanjem povzročila tudi to, da je po vsej Španiji izbruhnilo gibanje solidarnosti z Baski. To gibanje ima največje razmere po končani državljanski vojni v primerjavi z drugimi prejšnjimi opori. Tako daleč je šlo, da je frankistični režim organiziral v Madridu svoje protestno zborovanje, nekaj takega kot Rupnik v Ljubljani na Kongresnem trgu. Toda kdo bo verjel iskrenosti take oblike podpore režimu?

Tako je proces proti šestnajstim obtožencem v Burgosu postal proces proti Francu in falangi. Vmes je prišla še ugrabitev zahodnonemškega konzula, ki so ga pripadniki ene izmed skrajnih skupin Baskov vzeli za talca.

Kaj bo v Španiji v prihodnjih mesecih in letih, je težko prerokovati. Toda iz izkušenj vemo, da nobeno nasilje ne more zlomiti ljudstva, ki je trdno odločeno braniti svoje pravice.



Skupina baskovskih gverilcev med počitkom pod pečinami v pirenejskih gorah

PET NOVOLETNIH VOŠČIL

Letošnje novo leto bo že šestindvajseto, ki ga pričakujemo po vojni. Medtem smo se že precej postarali, se razvabili in pomehkužili. Ob klobasah, dobrem vinu, ob topli peči in glasbi pa se včasih le kdo izmed nas spomni, kako je pričakoval novo leto med vojno.

Našim bralcem bi radi pomagali, da bi se spomnili tistih dni, obenem pa, da bi se nasmejali. Zato smo zaprosili za pogovor našega »diplomiranega« humorista Igorja, znanega po podlistku »Pogovor z črnogledim humoristom«. Mimogrede povedano, Igor upa, da bo že letos izšla knjiga njegovih spominov, šaljivih in tudi bridkih.

Igor je začel pripovedovati:

Noč med 31. decembrom 1941 in 1. januarjem 1942

Morda se bralci še spominjajo mojega opisovanja »pasjega življenja« — v uti psa čuvaja tovarnice Ilirija v Mostah? Če ne, naj na kratko spet povem, da je bila takrat v Ljubljani huda stanovanjska kriza, zlasti za tisto zvrst ljudi, ki so se imenovali ilegalci. Mednje sem spadal tudi jaz. Toda že takrat so se tudi ilegalci delili na zelo važne, važne, manj važne in skoraj brezpomembne. Med te zadnje sem na žalost spadal tudi jaz, zato sem dobil tudi svoji funkciji ustrezno stanovanje — pasjo uto.

Pričakovanje novega leta v pasji uti najbrž ni prijetna zadeva, kar lahko ugotovi vsak, čeprav sam še ni imel



priloznosti za praznovanje v takšnih stanovanjskih prostorih. Po izkušnjah iz prejšnjih noči sem sklepal, da bi bila tudi novoletna noč pri psu nekako takšna:

Oba bi zeblo, stiskala bi se drug k drugemu in se tresla. Jaz bi vso noč ugotavljal, kako ljudje ne pravijo zaman, da če koga zebe, ga zebe kot psa. Obenem pa bi se veselil, da ima mraz vsaj to dobro stran, da zebe tudi bolhe in naju zato ne grizejo. Tisto leto je bila zima huda in zgodnja, zato je tudi pred novim letom pihal strupen veter, mraz pa je pritiskal kot smrad iz kake sodobne tovarne.

Tolajlo me je upanje, da bom lahko preživel novoletno noč pri Trškanojih. Mati me je imela rada kot sina, smilil sem se ji in res me je povabila, naj zvečer ostanem pri njih, ko sem jih dopoldne na starega leta dan obiskal. Sline so se mi cedile, ko sem opazoval kuharske priprave za praznovanje. Mati je zamesila koruzno pogačo z nekaj rozinami, obetala se nam je tudi črna kava.

Toda moje upanje je šlo po vodi. Poveljnik naše udarne skupine je bil Rastko, ki je stanoval nekje v bližini. Ne vem, ali me je videl, ko sem prišel k Trškanojim, ali pa je prišel tja slučajno. Skratka, nenadoma sem ga zagledal, kako koraka proti hiši. Moram povedati, da je bila Trškanoja hiša že v bivši Jugoslaviji zaradi očeta hudo razvpita kot komunistična, potem ko so prišli Italijani, pa še zaradi obeh sinov, ki sta bila prostovoljca v aprilski vojni. Za nameček sem bil še jaz našemljen v gamaše in debel pulover, prava slika partizana. Zato so nam vsem in še posebno meni večkrat strogo zabijevali, naj se Trškanojih izogibljem. Zdaj pa me bo Rastko našel pri njih...

Zato sem urno smuknil v drvarnico in tako za nekaj časa postal ilegalac na kvadrat. To se pravi, skrivač pred Italijani in pred našimi. Toda Rastko je najbrž že vedel, kje sem. Poklical me je, me pošteno oštel in mimogrede povedal, da bo nocoj čisto zagotovo policijska racija.

Koruzno pogačo so pojedli drugi, tako kot so popili kavo, jaz pa sem medtem prezebal pri svojem stanodajalcu, ki me je večkrat sočutno obližnil po obrazu. Lahko bi bil pri Lapajnetovem Janezu, ki je bil v tovarni »deklica« za vse in je tudi stanoval v tovarni. Toda zvečer k njemu nisem smel

zaradi možnih obiskov. Pač pa mi je obljubil, da pride pome, ko bo bolj pozno.

To upanje mi je branilo, da bi vsaj poskušal zaspati. Toda pozno ponoči, ko je prišel k meni, sem bil spet razočaran. Povedal mi je, da sedi pri njem karabinjer, ki ga ima že precej pod kapo in ki preklinja vojno in fašizem, zaradi česar ne morem iz skrivališča. Takšni protifašisti kot je bil tisti karabinjer so bili namreč nevredni zapupanja.

Pač pa me je Janez potolažil z besedami, češ le malo še potrpi, saj bo svoboda najkasneje v dveh mesecih, Italijo bo vzel hudič (to mu je bojda zaupal tisti karabinjer) in nič več se ti ne bo treba otepati bolh v pasji uti, preselil se boš v lepo stanovanje.

Tako so torej že takrat brezdomcem obljubljali lepa stanovanja. Nekateri še zdaj čakajo, da jim bodo obljubo izpolnili...

Noč med 31. decembrom 1942 in 1. januarjem 1943

Naša brigada je pozno popoldne odšla s Suhorja proti Hrvaški. Kakšen užitek je hoditi celo noč po snegu slabo oblečen, moker, lačen, zaspan, utrujen, povrh pa še otovorjen kot dalmatinski osel, si lahko predstavlja vsak, čeprav česa takega sam nikoli ni poskusil. Povrh pa me je še skrbelo, kaj bo če bodo nadrejeni odkrili, da sem v neki vasi zraven Suhorja pred odhodom ukradel čevlje za svojega prijatelja.

Ure nisem imel, zato nisem vedel, kdaj je napočilo leto 1943. Najbolj mi je ostalo v spominu, kako sem prvič prekoračil mejo brez potnega lista. Prestopili smo namreč mejo med Italijo in Neodvisno državo Hrvaško, pa je nekdo v šali od vsakega zahteval potni list. To se je moralo zgoditi prav okoli polnoči.

Nočni pohod je tudi dolgočasna zadeva, posebno če je pokrajina enolična. Kraj, kjer smo hodili, so bili obupno enolični. Hribček, dolinica, hribček in tako naprej v nedogled. Včasih samotna zidanka, vinograd ali malo hoste...

Eden izmed nas pa je le stopil v novo leto, kot temu pravimo. Spodrsnilo mu je in je padel kakor dolg in širok v lužo.

Komisarji so nas bodrili: »Fantje, še malo, pa bo konec. Nemce in Italijane hudič jemlje, kmalu bomo doma, počivali bomo, jedli in pili...«

Zgodovinarji naj ugotovijo, ali so lagali ali ne. Mislim pa, da so sami mislili, da govorijo resnico, in se veselili z nami. Ne bi rad partizanskih komisarjev primerjal s sodobniki, ki tudi velikokrat obljubljajo marsikaj, dvomim pa lahko, če vsi vedno verjamejo v lastne obljube.



Noč med 31. decembrom 1943 in 1. januarjem 1944

Med ljudi je peljala samo zametena gaz, snega je bilo toliko, da smo se kar utapljali v njem. Gledali smo lahko samo v zrak, v taki gošči smo tičali. Moram povedati, da sem bil takrat že sam komisar in da sem poleg drugih dolžnosti moral že sam prepričevati druge, da bo leta 1944 prav zanesljivo konec. Včasih sem moral razlagati tudi to, zakaj ni bilo konca leta 1943.

Moje življenje je bilo takrat že kar znosno. Stanovali smo v preprostih kočah, drv je bilo več kot dovolj in smo zato kurili kot pekleniški pod kotlom, kjer se kuhajo grešni duhovniki.

Naša enota je imela nalogo varovati barake, kjer so stanovali naši zavezniki s konvertibilno valuto. V tistih časih nas dolarji in funti niso prav nič zanimali, vsekakor pa nič bolj kot rublji, marke ali lire. Drugače pa je bilo s konservami in drugimi dobrotami. Skrb za mogočne zaveznike smo izkoristili tudi zase, za nekakšno organizirano in do podrobnosti izpeljano pri-sklednitvo.

Možaki v prekrasnih volnenih dresih so bili drugače sila dobrodušni in prijazni strici. Nič kaj natančni niso bili pri ugotavljanju količin hrane, ki je šla iz skladišča v kuhinjo. Naša kuharica pa je po svoje ugotavljala značilnosti anglosaške prehrane. Predvsem je morala znati odpreti konservo in pogreti vsebino.

Na starega leta dan smo iz doline privlekli sod vina, seveda uradno za zaveznike. Toda vsak izmed njih bi ga



bil moral izpiti vsaj dvajset litrov, toliko ga je bilo.

Vso noč smo pili in jedli, zunaj pa so tuili volkovi. Stražarja ni bilo nikjer nobenega. Komendant nas je ves čas opozarjal, naj pazimo, da se ga kdo preveč ne naleze. Pri tem pa je pozabil, da se sam s največjimi naporji še drži na stolu. Naš Janez, umetnik za krpanje čevljev, pa je že ob devetih zvečer dokončno omagal in padel.

Poslušal sem zaveznike, kako godrnjajo in se pridružajo nad tem, da so jih stlačili v take kolibe sredi zasneženih hoste, kjer ni žensk. Jaz pa sem bil srečen, da sem na toplem in da sem sit.

Takšni smo ljudje. Eden je zadovoljen s suhim kruhom in krompirjem, drugi pa se zmrdujejo nad kaviarjem, šampanjcem in drugimi poslasticami z aristokratskih miz.

Noč med 31. decembrom 1944 in 1. januarjem 1945

Takrat sem pravkar prišel s partijskega tečaja in sem se zaradi tega štel za sila pametnega. Štab bataljona, katerega komisar sem bil, je bil v Ručetni vasi pri Crnomlju. Seveda v hiši z zakurjeno pečjo. Drugače pa so naši intendantje vneto skrbeli, da se kdo izmed nas ne bi zredil. Z vso silo so skušali zatreti vsakršno partizansko samo-iniciativo pri iskanju hrane. Seveda pa je vsak, ki je imel pravico ukazovati, menil, da velja varčevanje in stiskanje za vse, samo zanj ne. Podobno kot mnogo let kasneje v celi vrsti dejavnosti in ne nazadnje tudi v gospodarstvu...

Takega mišljenja o varčevanju sem bil tudi sam. Dovolil sem intendantu nekaj dni dopusta. Vrnil se je tik pred novim letom in prinesel tudi nekaj za štab, tako da nam niso ravno pajki predli mreže po želodcu.

V pričakovanju bližnjega resničnega konca vojne je vladalo vsepovsod prešerno veselje. Vseopovsod so peli, godle so harmonike in marsikje je tudi kdo ustrelil v zrak.

Jaz pa sem že popoldne vneto sestavljal »slovar tujk«. Ta plevel dobrega in poštenega slovenskega jezika se je že v tistem času spremenil v pošastno povodenj, ki je grozila ohraniti samo še kak veznik in medmet. Vse



drugo pa naj bi postalo nekakšen aktivistični esperanto.

Nenadoma je planil v sobo naš brigadni komisar, na smrt užaljen, ker je ugotovil podobnost med seboj in nekako karikaturu na stenskem časopisu. Res sem si marsikaj dovolil in nihče ni bil varen pred mojimi zbadljivkami, toda »slovar tujk« je bil višek. Zato je komisar nemudoma zaplenil vse liste, ki jih je utegnil opaziti. Samo preletel je nekaj vrstic in mi dejal, da sem zrel za takojšnjo aretacijo, ne pa za komisarja bataljona, ki je povrh še pravkar prišel s partijskega tečaja.

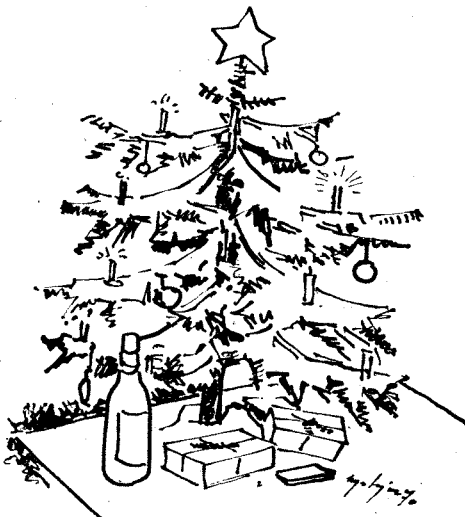
Vsak si lahko misli, kaj je bila vsebina »slovarja tujk«. Ob vsaki sem se namreč norčeval iz napak, ki so bile ostro nasprotje vsega tistega, kar smo se med drugim učili na tečaju.

Tako sem spet enkrat spoznal, da resnica v oči bode in da se mnogo boljše godi tistemu, ki predvsem hvali, piše samo o lepih rečeh, o kočljivih pa modro molči in se sploh dela, da ničesar ne vidi.

Noč med 31. decembrom ... in 1. januarjem ...

Ne bom rekel, da je bilo to lani ali letos. Prav tako morda sploh ne opisujem novoletne noči iz svojega zornega kota.

Megla me duši, ko stopim k oknu. Zunaj smrdi po izpušnih plinih in premoči. Kar nekam preveč je toplo in vse kaže, da bo deževalo. Oh, kakšne ostre zime so bile včasih, kako bel je



bil sneg in kako prijetno me je peklo od mraza v obraz!

V sobi imam novoletno jelko (božično drevesce). Da je volk sit in koza cela, smo jo naredili že pred 25. decembrom. Smrečico sem skrivaj odrezal v hosti, o kateri ne vem, ali je last kakega kmeta ali gozdnega gospodarstva. Majhna je in nekaj bonbončkov visi na njej. Samo toliko, da je nekaj v hiši. Poslušal bom radio in ga morda spil kak kozarec. Več ne smem, jetra mi nagajajo in z želodcem tudi ni vse v redu. Kmalu po polnoči pa v posteljo. Kje so že tisti časi, ko smo noreli do jutra, jedli in pili in se ukvarjali s pripravi za seksualno revolucijo! Navadno je vedno tako, da eni revolucijo pripravijo, drugi izpeljejo, tretji pa imajo od nje korist...

Jaz vsekakor nisem med tistimi, ki so revolucijo izpeljali, še manj pa med tistimi, ki imajo od nje korist. Gorje, če bi se zdaj šel seksualno revolucijo! Zanj bi bil prav tako slabo oborožen, kot smo bili leta 1941. V primerjavi z mladimi bi bil kot tisti, ki je šel s fračo proti tanku...

PAST ZA ZLOČINCE

Pripoveduje slavni partizanski diverzant Ivan Hariš-Gromovnik. Kraj dogajanja: Gorski Kotar (na južnem obrobju Like). Čas dogajanja: zgodnja jesen leta 1941, tj. prvo leto vstaje jugoslovanskih narodov.

Okrog enajstih je prišel nekdo s pozivom, naj se vrnem v taborišče. Vedel sem, da se je nekaj zgodilo. Večbaje tovarišev sem prepustil Žiži in jo mahnil nazaj.

Pred barako je sedel Josip med gručo tovarišev. Pred njim je bilo dekletce kakšnih desetih let. Njene velike oči so bile objokane. Natepala je kos koruznega kruha in brskala s šibo po tleh.

»To je rejenka stare Maričevke, tam iz vasi,« se je nagnil k meni Josip, govoreč šepetaje, da dekletce ne bi slišalo. »Očeta in mater so ji ustašili ubili že v maju, nato jo je posvojila stara Maričevka. Njo pa so Italijani danes dobili. Punčko je pripeljal sem eden izmed naših, ki jo je bil našel v gozdu, samo in vso trdo od stranu. Kaže, da je vse videla... To je že peti zločin teh požigalcev v zadnjih treh dneh.«

Pobožal sem dekletce po glavi. Ubogi otrok se je še zmeraj tresel po vsem životku in z nemirnimi, strahu polnimi očesci tipal po naših obrazih. Nekaj mi je hotela reči, pa so se besede spremenile v krčevit, glasen jok, ki mu je sledilo pretrgano hlipanje.

Sicer pa mi ni bilo potrebno nobeno pojasnilo. Nedvomno bi bil lahko zvedel razne podrobnosti, toda poglaviti razlog, zaradi katerega so Italijani počenjali taka grozodejstva tudi nad revnimi stankami, nam je bil že znan. Starka se je gotovo uprla, da ji ne bi odnesli borne zaloge živili, ki jih je bila

mukoma pridelala na majhni, s kame-njem ograjeni njivi pred hišo.

Z očmi sem iskal Toma. V meni je bil že dozorel sklep, ki sem ga hotel brezpogojno uresničiti. Josip je razumel moj pogled.

»Tomo je odšel z dvema tovarišema va vas,« mi je dejal. »Prosil me je samo, da te pokličem.«

Novica, ki jo je prinesel Tomo, je vse navdala z ogorčenjem. Šlo je za skupino Italijanov, ki so se vsak dan peljali s kamionom po cesti proti Fužinam in se še istega dne popoldne vračali z živili proti položaju italijanskega bataljona. Spotoma so se po navadi ustavljali v hišah, strahovali ljudi in odnašali, kar jim je bilo všeč. Lahko si mislite, kaj je čakalo tistega, ki se jim je upiral.

Tega dne je imela starka Maričevka smolo, da se je kamion z dvema italijanskima oficirjema in vojakom ustavil nedaleč od njene hiše. V hiši so bile starka, njena sosedka in dekletce. Italijani so najprej zavili v majhno kaščo, ki je bila prizidana k hiši, in odnesli iz nje dve vreči komaj omlačenega žita. Starka je stala na pragu in jih nemo gledala, ne da bi se zganila. Vedela je, da bi bile njene prošnje bob ob steno.

Medtem ko so vojaki nesli vreče z žitom na kamion, sta šla tista dva oficirja v hišo. Skozi vežo za ognjiščem sta zavila v majhno sobo, in že je kazalo, da bo ostalo pri tistih dveh vrečah žita, ko je eden od njih zagledal na nečkah cel, še topel hlebec, zavrt v čist, bel, nekoliko vlažen kos lanenega blaga. Nič ni pomagalo, ko ju je starka rotala, naj ji ga pustijo, niti se nista zmenila za milo prošnjo, naj odrežeta kos za otroka.

Še večja nesreča pa je bila ta, da je starka privlekla na dan svoj pipec — tod mu pravijo škljoca — in se lotila hlebca. To je bil tak pipec, kakršne so pred vojno poceni prodajali po vaških sejmihi: tanka železna klina, zaostrena samo na eni strani, vsajena na topem koncu v rdeče pobarvane lesene oplati, ki je bil vanje neki domiselnež vžgal z razbeljeno iglo srp in kladivo.

Italijan ji je iztrgal hlebec iz rok, tedaj pa je — oj, nesreča! — vzbudil njegovo pozornost pipec oziroma tiste rdeče oplati s srpom in kladivom. »Ti si komunistka, vohunka! Pomagaš tistim banditom v gozdu!« je slišala starkina sosedka, kako je kričal oficir. Zamahnil je in udaril — starka se je zrušila na kamnite plošče, s katerimi so bila pokrita tla v veži. Žena je vedela povedati, da je razburjena starka naglo vstala in zakričala: »Vi ste banditi, ki nam jemljete še zadnji kos kruha!«

Zgodilo se je najstrašnejše. Oba sta kot na povelje zgrabila za pištole. Starka se ni ganila. Oči so ji mrzlično sijale. Preden so odjeknili strelji, sta se razlegla dva krika. Kričnila je sosedka, ki je brž zbežala v sobo, skččila skozi okno in se skrila med skalovje nad hišo; drugi krik, dolg in pretresljiv, je bil krik dekletca, ki je kot okamenelo stalo pri vratih in gledalo strašni prizor. Starka se je zgrudila zraven ognjišča, preplašeno otroče pa je skočilo iz hiše in zbežalo, kolikor so ga nesle nožice, proti gozdu, ki se je razprostiral onstran ceste, nekaj sto metrov na levo in desno. Kmalu potem je kamion nadaljeval pot proti Fužinam, starkino hišo pa so objeli plameni.

Tomo je končal zgodbo. Nežno je objel ihtečega otroka, si ga posadil na koleno, izbrskal od nekdaj prašno kocko sladkorja in mu jo dal.

»Tako je bilo, punčka, kajneda?« je nežno prižel otrokovo glavo na prsi.

Prikimala je. Zdaj se ni več bala in med ihtenjem ji je privrelo iz prsi:

»Oba sta streljala. Babica je padla, pa sta še zmeraj streljala vanjo.«

Uganil sem želje vseh, ki so mračnih obrazov stali okrog nas in poslušali zgodbo, najnovejšo iz vrste zgodb, ki smo jih bili zadnjih nekaj dni od vsepovsod slišali. Izbral sem osem tovarišev, vzal puškomitraljez in krenil s Tomom proti cesti, katere belino je bilo videti samo na enem mestu, globoko v dolini. Bila je zanesljiv kašpot vsakomur, ki ni dobro poznal tega kraja.

Tomo je bil zvedel, da se po navadi vrača kamion okrog šestih, vsekakor pa pred sončnim zahodom, pred mrakom. Ni se nam mudilo, pa vendar sem pričel vsega tistega, kar mi je bil Tomo poslikal s svojim pripovedovanjem, želel, da bi bili čimprej na kar se da prikladnem mestu, kjer bomo počakali Italijane.

Ko je minila ura, smo že našli tako mesto. Bili smo v gozdu tik nad cesto,

ki je bila speljana v ovinek. Zasedo smo pripravili prav na tem ovinku. Pred ovinek, tja, od koder smo pričakovali kamion, smo poslali stražarja. Letaj bi nas, ko bi se bližal kamion, pravočasno obvestil, potem pa bi začeli akcijo. Umaknili smo se v gozd in v prijetni senci pojedli vsak kos koruznega kruha in sira.

Takole okrog petih, ko je polovica tovarišev zadovoljno dremala, nam je stražar javil, da je zagledal kamion v daljavi. Pognali smo se na cesto. Medtem ko so tovariši, kot je bilo dogovorjeno, zasedli položaje, sva Tomo in jaz začela izvajati glavni načrt. Šlo je za varianto uspešne akcije, ki sem jo bil pred nekaj leti izvedel v Španiji. Natančno tam, kjer se je ovinek končal in kjer se je cesta zravnala kot napeta vrv, smo podrli jelko, in sicer takoj, da je padla povprek na cesto. Za to smo bili izbrali tako mesto, da sofer ne bi mogel videti podrtje jelke, dokler ne bi privozil izza ovinka tik pred njo. Polovica dela je bila gotova, zdaj pa smo stekli na sprednji del ovinka, tja, od koder naj bi pribrel kamion. Tudi tu smo izbrali staro drevo tik nad cesto. Pri tleh smo ga spodekali do take mere, da bi ga bilo treba samo močno pahniti, pa bi zgrmelo na cesto.

Kamion se je kmalu prikazal na ovinku pred nami. Zraven soferja sta sedela dva oficirja, zadaj pa je bilo enajst vojakov in nekaj vreč, zloženih na sprednjem delu vozila.

Takoj ko so prednja kolesa krenila na ostri ovinek, je začela za kamionom pokati jelka in se s hrščem in trušcem zrušila na tla. Sofer je pognal na vso moč, a je čez nekaj deset metrov naglo zavrl, ker je zagledal pred sabo na najnevarnejšem mestu veliko pregrado.

Menda so se ti ljudje bolj prestrašili nenadnega treska drevesa kakor nas, ki smo naenkrat z vseh strani planili z naperjenimi puškami in puškomitraljezom, pripravljeni, da jih zasujemo s smrtonosnim ognjem.

»Odvrzite orožje! Vsi dol!« je zakričal Tomo v italijanščini.

Pokorno so odvrgli orožje in zlezli s kamiona z dvignjenimi oziroma za vratom sklenjenimi rokami.

Pobrali smo njihove karabinke in streliivo ter odnesli vreče s kamiona. Od soferja sem zahteval kanglo, polil vozilo z bencinom in ga zažgal. Plamen je buhnil visoko proti nebu. Ker smo vedeli, da bo kmalu zagrmela eksplozija, smo vsakemu Italijanu naložili na hrbet vrečo in se odpravili.

Nekaj časa smo šli po cesti, nato pa smo zavili proti gozdu.

Za nami je jeknila eksplozija.

Kasneje sem zvedel, da je bila tristo metrov od ovinka, kjer smo čakali kamion, skrita italijanska karavla. Prav gotovo so vse slišali, pa vendar ni nihče prišel svojim na pomoč. Vzrok je bil na dlani: v karavli so bili mnogo bolj varni, kakor bi bili v primeru, da so ustreli svoji radovednosti in po tresku spodekane jelke odšli gledat, kaj se dogaja na cesti. Samo nekaj mi ni bilo jasno: kakšni so ti ljudje, ki tako prizadevno pobijajo ljudi in čuvajo lastno kožo — kakšni so v primeru z njihovimi sonarodnjaki, ki so se tako hrabro borili v španski državljanski vojni, ki so bili tako zelo tovariški in človeški! Te primerjave, ki mi je tudi kasneje večkrat prišla na misel in me zmedla, pravzaprav ni bilo težko razumeti. Sem so privreli fanatični mladeniči, zaslepljeni po političnem sistemu, ki jim je obetal zlate gradove po srečno končani vojni, moji španski tovariši pa so se zavestno borili proti taistemu sistemu, ki je grozil z uničenjem španskega ljudstva. Poznali so torej nevarnost, ki je pretila človeštvu, vedeli so, da je boj proti fašizmu pravičen — to je bilo tisto, kar je, med drugim, večkrat iz navadnega človeka naredilo heroja.

Nad Selci smo se ustavili. Italijanski vojakom smo vzeli obleko in obutev, potem pa smo jih v samih spodnjih hlačah in srajcah poslali dol v vas. Oficirjema smo spet naložili po vrečo.

Sestavili smo naglo sodišče in o mraku je salva iz pušk naznanila, da je na Viševici izvršena prva smrtna obsodba nad ljudmi, ki so jo že zdavnaj zaslužili. Obsojenca, ki sta se v vasi tako nasilno obnašala proti nezaščitenim ženskam in otrokom, sta jokala in prosila za milost, dokler ni siknil iz pušk smrtonosni ogenj, ki mu je sledil vzklik odobravanja zbranih tovarišev.

(Iz knjige »Diverzanti«, prev. F. Š.)

Dobro je, če veste

VELIKANSKO OGNJENISKO ZEKNO V SIBIRIJI, ki ga je izdobil meteorit (izpodnebnik, del meteorja, ki pade na Zemljo). To zekno so odkrili sovjetski geologi na skrajnem sibirskem severu, kakih 250 km daleč od morske obale. Geologi so našli sledi kataklizme (nenadne, silovite spremembe življenjskih razmer na Zemlji), ki jo je bilo povzročilo trčenje našega planeta z asteroidom (majhno zvezdo premičnico). Strahotni nalet asteroida je bil enak eksploziji desetih močnih nuklearnih bomb. Ta katastrofa je prizadela Zemljo pred nekaj deset milijonletji. Tečajni geolog Viktor Masajtis iz Leningrada, ki vodi skupino raziskovalcev, je sporočil, da je na kraju katastrofe odkril in preiskal velikansko jamo ljakaste oblike, ki meri v premeru sto kilometrov. Ta okrogla kotlina je 40 m globoka ter je napolnjena z lomljenjem. Kamnene klade, velike kakor hiša, so razmetane na deset in deset kilometrov daleč naokrog. Posebnosti ustroja omenjenega zekna, tamkaj najdene rudnine, značaj magnetizma in gravitacije na tem področju narekujejo učenjakom zanesljiv sklep, da so tu soočeni s posledicami velikanske eksplozije. Asteroid, ki se je zaletel v Zemljo, je moral meriti v premeru najmanj kilometer in pol ter se je moral zaleteti v Zemljo s hitrostjo 40 km v sekundi. Po mnenju Viktorja Masajtisa se je asteroid prebil v gornjo plast skal in eksplodiral v globini nekaj več kot enega kilometra. Po njegovih računih je znašal pritisk v epicentru (žarišču) 600.000 atmosfer (enot za merjenje tlaka). Znanstveniki domnevajo, da je bila zemeljska skorja razdrobljena do 18-kilometerske globine. O silovitosti naleta oziroma trčenja je moč sklepati tudi po globokih ugrezninah, jamah in breznicah, s katerimi je vse to območje nenavadno bogato.

PRVI PISANI PODATKI O BOMBAJU SO V SANSKRITU, jeziku klasične indijske literature, ki je izumrl že v 5. stoletju pr. n. št. Prav v tem stoletju se je bombaž pojavil kot kulturna rastlina v Egiptu in Sudanu, v dolini reke Nila. Evropa ga je spoznala v času Aleksandra Velikega, 333. l. pr. n. št. V Evropi so začeli gojiti bombaž najprej v Španiji in na Siciliji, kamor so ga bili prinesli Arabci. Danes gojijo bombaž na vseh celinah. Pomembnost bombaža kot tekstilne surovine se je naglo povečala po iznajdbi predilnega stroja 1767. l. in tkalnega stroja 1786. l. Stroj za luščenje vlakna z bombaževga semena so iznašli 1793. leta.

AVSTRALSKI ZNANSTVENIKI SO IZNASLI ZDRAVILNO ZOPER MIGRENO (enostranski glavobol). Ugotovili so, da povzroča migreno nepričakovano, naglo zmanjšanje serotoninov v krvi, niso pa ugotovili, kaj povzroča to zmanjšanje. Serotonin uravnava širjenje in zoževanje krvnih žil. Če v krvi ni dovolj serotoninov, se možganske arterije razširijo. Ko so to ugotovili, so lahko našli zdravilo. Injekcije serotoninov hitro ublažijo migreno. Tri četrteine bolnikov, ki jih muči migrena, so ženske. Ta bolezen je prav posebno izrazita pri osebah v starostni dobi od 10. do 50. leta. Avstralski raziskovalci svetujejo ljudem, ki jih pogosto muči migrena, naj ne jedo čokolade in pomaranč in naj ne pijejo črnega vina.

NA OBALI REKE DNJESTER, V MOLDAVIJI UREJAJO ZDAJ NAJVEČJI SADOVNAK NA SVETU, sadovnjak, ki bo obsegal 5.000-hektarsko površino. Največji dosedajni sadovnjak je imel sovjhoz »Zlato polje« na Krimu. Njegova površina obsega 3.620 ha. Pri urejanju novega sadovnjaka sodeluje 21 kolhozov. To bo prvo agro-industrijsko podjetje v ZSSR, ki ga bodo financirali kolhozi. To podjetje bo sčasoma pridelovalo 160 do 180 tisoč ton sadja na leto in sicer jabolk, hrušk, breskev in marelic.

V NEKEM MILANSKEM CIRKUSU JE NEDAVNO PITON UGRIZNIL DRESERJA V ROKO in pri priči poginil. Veterinar, ki je raztelesil pitona, je izjavil, da je kačo zadela srčna kap. Dreser Silvio Ma-terra je bil samo laže ranjen, saj ugriz ni strupen. Dreser je povedal, da pitoni radi ugriznejo, ko se ne počutijo dobro.

ČUDNA VELIKODUŠNOST

Zadnja dva tedna italijansko časopisje precej obdeluje Jugoslavijo. Poleg komentarjev, ki temelje na realnosti in obžalujejo, da je prišlo med deželama do poslabšanja odnosov, je tudi nekaj takih, ki nas neprijetno presenečajo. Ta na primer je v zadnji številki revije Epoca objavljen daljši članek, ki govori nekako tako, ko da ima Italija kaj očiti-tati Jugoslaviji, ne pa narobe. Jugoslovanska konkurenca s pristanščem Koper in Reka da je nerealna, Jugoslavija da preveč zahteva itd.

Se bolj zanimivo pa je modrovanje o preteklosti oziroma o časih med drugo svetovno vojno. Med drugim je receno: »Lahko pozabimo preteklost, vojno, naše pretirane posege v Hrvatski in kruto maščevanje Titovih partizanov.« Torej so oni tisti, ki lahko velikodušno pozabijo. V stavku je huje poudarjeno početje Titovih partizanov kot pa italijanska okupacija. Po logiki tega stavka jugoslovanski patrioti ne bi smeli biti kruti proti tuji vojski, ki jih je prišla zaslužnjiti skupaj s Hitlerjevimi divizijami, temveč bi jo morali mirno gledati in zaupati v božjo pravičnost...

Jugoslovanski partizani pa niso gledali zavojevalcev mirno in križem rok, temveč so se proti njim borili z vsemi silami in sredstvi ter bili seveda tudi kruti maščevalci za zločine. To je bil boj jugoslovanskega ljudstva za obstanek — tako kot proti italijanskim, se je in bi se naše ljudstvo borilo proti vsakemu zavojevalcu!

Komentator v Epoci je slab poznavalec zgodovine ali pa je pozabljen. V članku omenja samo okupacijo Hrvatske. Kaj pa so počeli italijanski okupatorji v Sloveniji, Črni gori in drugih krajih? Mar so ondod mahali z oljčno vejico?

Nihče od nas ne zahteva, naj oni kaj pozabijo, ker nimajo česa pozabiti — saj nismo bili mi okupatorji v Italiji, ampak oni (tj. kraljeva in fašistična vojska) v Jugoslaviji. Če pa smo se borili proti okupatorjem, je bila to naša sveta pravica in dolžnost!

F. Š.

ŠTIRI METRE PRED VRHOM

Boj na tujih tleh

Kdor je v 45. številki letnika 1970 »TV 15« bral poročilo o udeležbi naše delegacije na svečanosti ob odkritju spomenika padlim partizanom v Borgosesii pri Novari (Italija), je gotovo zasledil ime Marjana Rupnika, ki so ga kot nekdanjega partizana v teh krajih italijanski tovariši vsepovsod navdušeno sprejemali in vabili v goste. Med potjo po Panonski nižini nam je prek mikrofona v avtobusu povedal svojo nenavadno zgodbo, ki utegne zanimati tudi naše bralce.

Doma je iz Logatca. Njegova mladost je bila burna, nevesela. Ko se je začela vojna, mu je bilo sedemnajst let. Takrat se je v Ljubljani učil pri Peliconu za slaščičarja.

Kakor nešteto drugih mladih ljudi je po sovražni okupaciji tudi njega privreda pot v vrste OF. Sodeloval je pri raznih akcijah. Izmed tovarišev, s katerimi je bil povezan, se najbolj spominja Vilija Kopeckega (ki se je kasneje proslavil z izobešenjem naše zastave na zvoniku frančiškanske cerkve). Ob neki akciji so ga na Kongresnem trgu prijeli in ga nato v Kazini strahovito pretepli. Potem ko je posredoval njegov delodajalec, so ga izpustili. Dne 9. maja 1942 so ga spet aretirali in ga odpeljali v šentpetersko kasarno. Tu se je začela njegova trnova pot, ki je trajala več kot tri leta. Kot »confinato politico« je moral najprej v Castelfranco v Emilii. Od tam je bil premeščen v Leggio v provinci Novara. Konfinacija, kot vemo, je bila blažja oblika internacije. Marjanu ni bilo treba životariti za žico, vendar je bil pod stalnim policijskim nadzorstvom, delati je moral tisto, kar so mu ukazali, zaslužil pa je toliko, da se je lahko borno preživel. Najdlje je bil zaposlen v nekem podjetju, kjer je brusil nekakšne bronaste izdelke.

Njegova največja želja je bila, da bi se lahko čimprej vrnil v domovino in se pridružil borcev za svobodo, partizanom. Ta želja bi se mu bila morda izpolnila ob kapitulaciji Italije (po 9. septembru 1943), kot se je mnogim drugim Slovencem, ki so bili razsejani po zaporih, internacijah in konfinacijah širom po Italiji. Toda prav takrat se ni mogel ganiti, ker je ležal v bolnišnici v Novari. Bil je namreč zbolel za davico. Zaradi zapoznele zdravniške pomoči je prišlo do komplikacij, tako da so ga morali operirati. Bil je tako slab, da je za las ušel smrti. Bolezen ga je priklenila na posteljo za tri mesece.

Ko je naposled zapustil bolnišnico, je začel iskati stare »zveze« z namenom, da bi šel k italijanskim partizanom. Ni se mu takoj posrečilo. Zaradi nemških represalij se je namreč vse »razhajkalo«. Kogar niso zaprli, je zbežal, eni so odšli v partizane, drugi čez mejo v Švico. Tudi Marjan se je skrival zdaj tu zdaj tam. Zamislite si mladeniča na tujih tleh, ki hrepeni po domovini, pa se ne more vrniti. Kam naj se obrne? Iskal je pot in jo naposled našel: v zgodnji jeseni 1944 se je vključil v eno izmed enot garibaldinske brigade »Brigata d'assalto volante azzura«, ki je bila v sestavi 1. divizije in se je bojevala na prostoru od Bielle, Vercellija in Novare do Lago Maggiore in švicarske meje (Monte Rosa). Njeno zaledje pa je bila zlasti Valsesia, to je območje ob reki Sesia, ki ga na severni strani zapirajo venci belih gora.

Kako je živel kot partizan? Podobno, kot so živeli partizani v naših krajih: danes tukaj, jutri tam, odvisno od tega, kje je bilo treba napraviti akcijo in od kod je pritiskal sovražnik. Spali so zunaj vasi, po pristavah in hlevih, ali pa so se zarili v slamnate kope, ki jih je vse polno po italijanskih poljih. Hrano so dobivali — kakor naši partizani — od ljudi po vaseh, tu in tam so jo zaplenili sovražniku. Nekaj je bilo tudi zavezniške pomoči, ki pa je bila namenjena predvsem tako imenovanim »patriotom«, pripadnikom meščanskih strank, ki so se sicer umaknili pred Nemci in fašisti, boriti pa se niso marali, in kadar je bilo preveč »gostov«, so jo mnogi izmed njih pobrisali v Švico.

Visoko v gorah novica iz domovine

V drugi polovici oktobra je bila enota, v kateri se je bojeval Marjan, visoko v gorah. Prenočevali so v nekem požganem gostišču, kakšnih 2.000 metrov visoko. Neki tovariš, ki je brskal po stari šari v kleti, je našel detektorski aparat. Marjan je bil radoveden, kaj je po svetu novega, pa je brž naravnal aparat na London. Kmalu nato so mu

oči zažarele in poskočil je od veselja: radio je povedal, da sta jugoslovanska narodnoosvobodilna vojska in rdeča armada osvobodili Beograd. »Za božič bom že doma!« je zaklical tovarišem. Toda prav za božič se mu je pripetilo nekaj, česar se je najbolj bal: bil je ranjen in je padel sovražniku v roke. In potem še nekaj, kar je bilo še hujše...

Zgodilo se je takole: Pred božičem 1944 je dobila enota nalog, naj priskrbi nekaj hrane za partizanske bolnišnice. Naredila je dolg marš z območja Vercellija v bližino Lago Maggiore. Tam je počakala v zasedi nemške kamione, ki so vozili priboljšek za novo leto — biskvit, pivo in druge dobrote. Udarila je po njih in vse je kazalo, da se bo vrnila z obilnim plenom. Tedaj pa je zagrmelo... Akcija je morala biti izdana, bili so obkoljeni. Napadla jih je elitna fašistična enota »Amazzarini Folgore«. Edina možnost umika je bila skozi vinograde. Kdor pozna italijanske vinograde, ve, da to ni lahko, ker so vsi prepleteni z žicami, ločijo jih škarpe itd. Marjan je bežal z zabojem mitralješke municije. Okrog ušes mu je žvižgalo, zemlja se je prasila. Njegov cilj je bila bližnja vzpetina — tekkel je proti njej, sopihal in omagoval pod težo bremena. Samo še štiri metre, pa bo tam čez! Napel je poslednje moči — tedaj pa ga je zapeklo v nogi in padel je kakor pokosen klas... Bil je pri polni zavesti, toda bežati ni mogel več. Spomnil se je na municijo in zakričal: »Tito, porta via la munizione!« Tito je bilo namreč ime njegovega komandanta.

In že so navalili nanj. Na rokah je imel trak z barvami jugoslovanske zastave. Med tistimi, ki so ga zajeli, pa je tudi nekaj vojakov, ki so govo-



Marjan Rupnik kot partizan v Italiji

rili po hrvaško — bili so »esuli« iz Dalmacije, ki so se bili kot izdajalci priključili italijanskim fašistom. Ti so ga hoteli takoj ubiti. Rešil ga je neki kapetan, Italijan, ki je imel toliko vojaške časti, da ujetnika ni pustil ustreliti. Potem so ga naložili na gnojni voz in ga odpeljali v Borgomanero. Tam je ostal v bolnišnici, seveda zastražen. Noga ga je grozno bolela, vse je v njem gorelo. Ko ga je zdravnik pregledal in videl grozno rano — zadela ga je bila dumdumka — je rekel, da ga ni moč rešiti drugače kot z amputacijo...

Čudež v Novari

Bolnišnico v Borgomaneru pa so ogrožali partizani. Razen tega so zahtevali Nemci od Italijanov, da jetnika izroče njim. Zato so Marjana prepeljali v Novaro. Tu je bila zanj prva postaja na policiji, od tod so ga spreveli na kirurški oddelek novarske bolnišnice. Nogo je imel privezano in se ni mogel premikati, toda zastražili so ga vseeno. Zanj se je zavzel šef oddelka dr. Ferrero, strokovnjak svetovnega slovesa.

Sicer mu ni pomagal iz simpatije, temveč zato, ker je hotel narediti na njem poskus z nekim novim zdravilom. Osem dni zapovrstjo je moral Marjan zaužiti po sto tablet tega zdravila na dan. In ko ga je zdravnik spet pregledal, je vzkliknil: »Ho fatto un miracolo!« (»Napravil sem čudež!«)

Poskus je torej uspel, noga se je zdravila. Ko pa je bilo že popolnoma očitno, da bo ozdravel, so ga prepeljali v zapore, v bolniški oddelek. Tu so ga začeli zasliševati na dolgo in široko. Zagovarjal se je, kot je vedel in znal, predvsem jih je skušal prepričati, da kot tujec ne pozna ne krajev ne ljudi. V marcu 1945 ga je posebno vojaško sodišče v Torinu obsodilo na smrt. (Zanimivo je tudi to, da je bil predsednik tega sodišča fašist Emilio Grazioli, bivši visoki komisar »Ljubljanske pokrajine«.) Dne 26. marca so ga odpeljali v Vercelli, kjer naj bi nad njim izvršili smrtno obsodbo.

Toda partizani, zvesti tovariši, niso pozabili nanj. Preden bomo videli, kako so mu pomagali, pa moram poseči nekoliko nazaj in opisati tisto najhujše...

Nad vsem si gospodar...

Kogar je zadela dumdumka, ve, kako boli taka rana. Nemogoče je, da bi bil tak ranjenec miren. Zato so italijanski zdravniki in bolniške sestre mirili Marjana z morijem. In ker so bili prepričani, da zdaj ni rešitve — saj mu je bila namenjena krogla, če bi ozdravel — so bili z morijem celo radodarni. Tako se je navadil na mamilo...

»Ko ga dobiš in začne delovati, se počutiš nebeško,« je pripovedoval Marjan. »Nad vsem si gospodar, vse okrog tebe je prekrasno. Toda ko je mamilnega učinka konec, se počutiš kot stopen pes, vse v tebi kriči po novi dozi...« Marjanu je bilo takrat dvaindvajset let. Pod vplivom morfija je pričakoval smrt povsem mirno...

Partizani so ga hoteli rešiti tako, da so ponujali zanj deset nemških ujetnikov, toda nemška komanda ni privolila. Potem je stopil na prizorišče neki pater Russo in po dolgem posredovanju pri obeh straneh izposloval zamenjavo na mednarodni ravni: za Marjana naj bi partizani izročili Nemcem nekega francoskega kolaboracionista, polkovnika.

Tako so Marjana nekega dne odpeljali, ne da bi vedel, kam. Najprej je mislil, da ga peljejo na morišče, toda čudno se mu je zdelo, da se pomika jo nekam proti gorovju, kjer so bili partizani. Ustavili so se pri samostanu v Gatinari. Šele tu se mu je posvetilo, za kaj gre. Tisti, ki so ga pripeljali, so mu veleli, naj gre naprej — tam pa so stali partizani, ki so poslali na to stran francoskega polkovnika. Partizani so zaklicali: »Ciao Mario!« Ko se je znašel med njimi in so mu začeli stiskati roko, se mu je nenadoma zvrtele pred očmi, omedlel je. To je bilo 27. marca 1945.

»Tako, Mario, življenje smo ti rešili,« so rekli partizani. »S tem smo se vsaj malo oddolžili za gorje, ki so ga povzročili naši sonarodnjaki pod fašistično oblastjo v vaših krajih. Vendar vemo, da nisi še rešen, ker tičiš še v hujših krempljih zla. Od tebe je odvisno, ali se boš odvadil mamila.«

»Častna partizanska beseda, niko več!« je obljubil Marjan.

Reči je bilo lahko, toda držati obljubo... Spet se je znašel v bolnišnici. Kaj vse je počel! Pravi, da je tulil kot zverina in vse je hotel zdrobiti, tako da so ga morali zvezati. Pa tudi zvezan ni miroval, vse rjuhe je zgrizel. Utešiti se je skušal z likerjem, ki ga je popil tudi do osem litrov na dan. Najhujše je trajalo tri ali štiri dni. Potem mu je nekdo svetoval, naj začne kaditi. Ubogal je, in to — pravi — mu je najbolj pomagalo. Tako se je počasi začel trgati iz krempljev zla in naposled izbojeval z njim bitko.

Dne 25. aprila je izbruhnila po Gornji Italiji splošna vstaja proti nemškim zavojevalcem in Mussolinijevim fašistom. Še med boji so prepeljali Marjana v novarsko bolnišnico, kjer je dobobra okrevale. Po končanih sovražnostih ga je seveda še bolj vleklo domov. To pa ni šlo zlahka, zakaj domovina je bila ob takratnih prometnih razmerah zelo daleč, obstajale pa so tudi druge ovire, ki so jih povzročali zlasti anglo-ameriški zavezniki. V tej zagati mu je pomagal takratni no-



Marjan Rupnik 26 let po opisanem doživetju

varski prefekt prof. Fornara (prvi prefekt v svobodi). Izposloval mu je vozno do Trsta in mu dal za popotno škaflo cigaret in vrečko riža...

Kje je sol, Marjan?

Kar je doživel Marjan, sem seveda povedal zelo na kratko, o tem bi bilo moč napisati knjigo. Njegova zgodba je res nenavadna. Žigosanih dokumentov o njej nisem videl, toda bolj kot bi me o njeni resničnosti prepričali dokumenti, so me prepričali prizori ob njegovem srečanju s tovariši in znanci pri odkritju spomenika v Borgosesii (oktobra letos). Mnogi bivši partizani so se z njim pozdravili tako prisrčno, kot se pač pozdravljajo vsi bojni tovariši po dolgih letih. Med gosti na svečanosti mu je pomahal v pozdrav tudi visok, suhoten starec, prstene polti. To je bil profesor Fornara, nekdanji novarski prefekt. »Ciao Slavo!« mu je zaklical. Marjana so namreč klicali tudi Slavo, ker je njegov priimek z Italijane težko izgovorljiv.

Med pogovori je stekla tudi beseda o partizanskih pohodih, kako so čakali sovražnika v zasedi in kako so se umikali v gore, kadar je bilo prevroče v dolini.

Oktobra 1944 je sovražnik navalil z velikimi silami na partizanske položaje v predgorju. Tam je bilo namreč svobodno ozemlje, tako imenovana »Repubblica d'Ossola«, ki je obstajala štirideset dni. Ker je bil pritisk premočan, so morali partizani to »republiko« zapustiti in se zateči visoko v planine. Preden so se umaknili, so vse zakopali, s seboj so vzeli le najnujnejše. In med najnujnejšim je bila na prvem mestu sol, ki je bila prava dragocenost. Marjanu so jo potisnili sedem kg v nahrbtnik, v splošni zmedi in napetosti pa je na to pozabil.

Takrat je Marjanu in njegovim tovarišem trda predla. Bili so lačni. Ujeli so podivjano kozo — streljati niso smeli — in vsak je dobil kos mesa, pest riža in šop slame. S slamo so si tisto meso in riž skuhal ali vsaj osmodili. Tedaj pa so jeli spravevati, kje je sol. Nihče se ni spomnil, da so jo bili dali Marjanu, le-ta pa je prav tako pozabil nanjo. Nastalo je splošno razburjenje. »Kje je sol?« so vpili. »Nekdo jo je skril ali celo prodal. Če ga dobimo, naj se pripravi na najhujše!« In Marjan je bil med tistimi, ki so se najbolj jezili...

Naslednjega dne pa je Marjan nekaj iskal po nahrbtniku in — o groza! — na dnu je otipal vrečko soli. Zdaj šele se je spomnil, da so mu jo izročili v varstvo. Toda kaj bo, če zvedo, da je on tisti, ki jo je nosil?

Zadevo je uredil tako, kot bi jo vsak drug v takem položaju: skrivaj je položil sol na tako mesto, da so jo potem kmalu našli...

Skrivnost o soli je prišla na dan šele po 26 letih, ob odkritju spomenika v Borgosesii. Ko so se bivši partizani o tem pogovarjali ter ugibali, kdo neki jim jo je takrat zagodel, se je oglašil Marjan: »Jaz sem bil tisti«. Potem jim je povedal, kako je bilo, in vsi so se od srca nasmejali.

In ko smo sedeli pri slavnostnem kosilu ter veselo peli in pili, je kdaj pa kdaj stopil k Marjanu ta ali oni tovariš in ga hudomušno vprašal: »Dove è il sale, Mario?«

ZAPISAL F. Š.

UČITELJICA ŠTEFKA

NADALJEVANJE S 6. STRANI

ga referenta, v imenu staršev spregovoril Feliks Kraševac. Naposled se v imenu osnovne šole poslovil od svojih učencev Štefka Prešeren. Sledile so deklaracije, iz mladih grl je zadonela pesem o svobodi in na koncu pozdravi vrhovnemu komandantu NOV in POJ tovarišu Titu, predsedstvu SNOS, glavnemu štabu NOV in POS.

Štirinajstega novembra so na gimnaziji proslavili osvoboditev Beograda in 18. XI. stoletnico rojstva goriškega slavčka Simona Gregorčiča. In v nedeljo, 20. novembra, je bil velik miting v Domu ljudske prosvete v Starem trgu.

Na gozdni poti med Sv. Ano in Sv. Štefanom ...

Krvava zarja 24. novembra 1944. Gorje ti učiteljica Štefka, gorje. Glej, natanko čez mesec dni bi praznovala 38. rojstni dan, a ga ne boš nikoli dočakala. Krdelo domobrancev je vdrla v dolino. V obeh šolah je bil že reden pouk. Zadnjikrat si govorila učencem. Potlej pa so okrog devete ure prihrumeli v šolo in te izpred preplašenih učencev odvedli iz učilnice. S teboj pa še učiteljico Marijo Benčinovo. Opuščali so učilnice, uničili pisarno, razdejali knjižnico in ponesnažili prostore. Pri vходу v gimnazijo aretirajo profesorja Bufona Učiteljici Zori Janežič in šolniku Viktorju Mivšku (slednji je pozneje padel v bojih za osvoboditev Trsta) pa se je posrečilo, da sta si pred domobranci poiskala zatočišče v zapuščenem sosedovem svinjaku.

Tudi gimnazijske prostore so demolirali in opustošili.

In tebe, nesrečna učiteljica Štefka, so zgrabili morilci. Nekje na gozdni poti med Sv. Ano in Sv. Štefanom so te ubili kakor zver ...

Tvoja smrt je boleče odjeknila daleč naokrog. Ta okrutni zločin so obsojali tudi sodelavci domobrancev v dolini. Tvoja mučeniška smrt, draga Štefka, je odprla oči tudi številnim zaslepljencem.

Tam v šoli, ki ti je bila od začetka 1941 drugi dom, so te položili na mrtvaški oder. Pretresljiv je bil pogled na blede obličje plemenite vzgojiteljice. Mnogi niso mogli zadržati solz. Tam na pokopališču v Podcerkvi pa sta dva delavca trudoma kopala grob ...

Vse staro in mlado iz doline je priljubljeno Štefko spremljalo na njeni zadnji poti. Vsi njeni učenci in vsi, ki so jo poznali in cenili, so bridko žalovali za njo. In na kraju nehanja je za Štefko ostala sveža gomila. Pa ne za dolgo. Kmalu je prišla osvoboditev. In po vojni so te, draga učiteljica, zmotili v smrtnem spanju. Glej, odprli so gomilo in iz zemlje vzeli vse, kar ji še ni uspelo vsrkati vase. V majhno krsto z vtisnjenim državnim grbom so položili tvoje posmrtno ostanke.

Vem, da ti je bila vroča želja videti naše glavno mesto v zelenju in cvetju in v morju plapolajočih zastav v tistih nepozabnih majskih dnevih pred četrto stoletja. Nisi uzrla svobode. Toda v Ljubljano si vseeno prišla. Tisto malo krsto, ki bi jo bil lahko nesel otrok, so prepeljali v naše herojsko mesto ...

JOZE JANEŽ

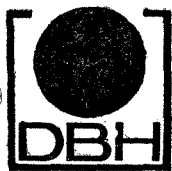
»VARSTROJ« industrijsko podjetje Lendava

čestita delovnim ljudem in poslovnim prijateljem za novo 1971. leto in želi nadaljnega plodnega sodelovanja

ZAVOD SR SLOVENIJE ZA PRODUKTIVNOST DELA

LJUBLJANA, Parmova 33/1, telefon: 316-525

čestita delovnim ljudem, kolektivom in poslovnim prijateljem ob vstopu v novo 1971. leto z najboljšimi željami



VASA BANKA — DOLENJSKA BANKA
IN HRANILNICA NOVO MESTO

s podružnico v KRŠKEM
in ekspoziturama v METLIKI in TREBNJEM

nudi najugodnejšo obrestno mero na hranilne vloge od 6 do 7,50 odstotkov, vodi devizne žiro račune in jih obrestuje od 6—7,50 odstotka, opravlja devizno-valutne posle, odkup in prodajo valut za službena in privatna potovanja, vodi žiro račune občanov, daje kredite za stanovanjsko izgradnjo, pospeševanje kmetijstva, obrti in turizma na podlagi namenskega varčevanja, odobrava kratkoročne in dolgoročne kredite uporabnikom družbenega premoženja, sprejema v hrambo vrednostne papirje in dragocenosti, opravlja tudi vse druge bančne posle. Poslužujte se naših uslug! Denarne posle opravimo hitro, natančno in zaupno pod najugodnejšimi pogoji. Poslužujte se hranilne službe, ki jo za vas opravljajo tudi vse pošte na področju banke in kmetijska zadruga: Metlika, Trebnje, Žužemberk, Novo mesto in Agrokombinat Krško. Vsak vlagatelj, ki ima na svoji vlogi najmanj 500.— din je nezgodno zavarovan. Ne pozabite:

VEZANE VLOGE — VIŠJE OBRESTI.

pravi naslov
za denarna
vprašanja



KREDITNA
BANKA
IN
HRANILNICA
LJUBLJANA

od 1. oktobra dalje

ljubljska banka

Vsem poslovnim partnerjem
čestita

PRIMORJE EXPORT
podjetje za promet blaga in storitev
s tujino NOVA GORICA

»ALMA«
obratno proizvodno podjetje
MARIBOR, STROSSMAYERJEVA 26

čestita delovnim ljudem in poslovnim prijateljem ob vstopu v novo poslovno leto 1971

GABER



Stari trg

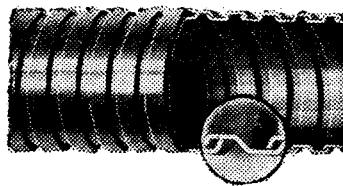
KUHINJA
VEGA 55

INDUSTRIJA METALNIH IZDELKOV

»KLE MOS«

Lenart v Slovenskih goricah

giblјive
cevi fe—ms



Železne cevi se uporabljajo za električno instalacijo

projektira in izdeluje kovinske konstrukcije, AL-u konstrukcije s fasadnimi elementi, izdelava paviljonov, proizvodnja gibljivih cevi in cevi za prednapeti beton, galvanska obdelava kovin, proizvodnja bowdenov s priključnimi elementi.

[illegible]

NAGRADNI RAZPIS KRIŽANKE „KLI“

Vsi tisti, ki bi se radi na »TV-15« naročili, ali želijo posamezne izvode, naj nam sporoče svoj naslov na: »TV-15«, uprava Ljubljana, Beethovnova 10.

LOEWE CPTA

ZAHODNI BERLIN - KRONACH -
ZAHODNA NEMČIJA

Generalni zastopnik za Jugoslavijo

» J A D R A N «

EXPORT IMPORT,
SEŽANA

Televizijski sprejemniki
v barvni in črno beli tehniki
Stereo-Akustične naprave
Transistorniki
Magnetofoni
Dobava iz konsignacijskega skladišča:
Predstavništvo:
Ljubljana, Gregorčičeva 13 a
telefon 23-420

SERVIS LOEWE OPTA IZDELKOV:
v Jugoslaviji zagotovljen!

Delovnim ljudem, kolektivom in poslovnim prijateljem želi kolektiv našega podjetja mnogo delovnih uspehov in osebnega zadovoljstva v novem 1971. letu.

Tovarna lesovine in lepenke

CERŠAK

POŠTA ŠENTILJ
V SLOVENSKIH GORICAH

želi plodno in uspešno novo
poslovno 1971. leto svojim
poslovnim prijateljem in vsem
državljanom Jugoslavije

Cestno podjetje

NOVA GORICA

gradi in vzdržuje ceste
I., II. in III. reda.

Delovnim ljudem, kolektivom,
predvsem pa poslovnim prijateljem
želimo v novem 1971. letu
kar največ uspehov in plodnega
medsebojnega sodelovanja.



ZDRUŽENO PODJETJE ZA PTT PROMET SLOVENIJE

LJUBLJANA, CIGALETOVA 15

čestita vsem delovnim ljudem, kolektivom in
poslovnim prijateljem in želi srečno, uspešno in
zadovoljno novo nastopajoče leto 1971

GARANT

pohištvena industrija

POLZELA

izdeluje kvalitetno pohištvo

Ob vstopu v novo leto 1971
čestitamo z najboljšimi željami
vsem delovnim ljudem in poslovnim
prijateljem in se za cenjeno
naklonjenost toplo priporočamo
tudi v prihodnje.

TRGOVSKO PODJETJE



s svojimi poslovalnicami:

v Stritarjevi številka 6, TMDB — 10, Rim-
ska 9, Miklošičevi 30 in 36, in na Mestnem
trgu 21

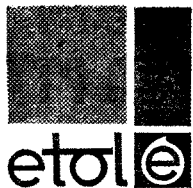
se priporoča cenjenim potrošnikom za
obisk v svojih trgovinah.

TRGOVSKO PODJETJE

BONBONIERA

LJUBLJANA, MESTNI TRG 25

čestita delovnim ljudem in poslovnim prijateljem
in se toplo priporoča za naklonjenost v prihod-
njem letu, zlasti še v teh dneh, ko se poslavljamo
od starega in nazdravljamo novemu letu.



**TOVARNA AROM
IN ETERIČNIH OLJ**

CELJE, Ipavčeva 18

proizvaja arome in alkoholne pijače,
arome za bonbone in kekse, arome
za gospodinjstvo, začimbe in eterič-
na olja.

Delovnim ljudem in poslovnim
prijateljem želimo srečno
in uspešno 1971. leto



ISKRA —

Tovarna avtoelektričnih izdelkov

NOVA GORICA —

v Združenem podjetju ISKRA KRANJ

priporoča svoje proizvode avtomobilski industriji,
servisnim delavnicam in ostalim potrošnikom:

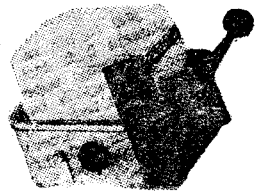
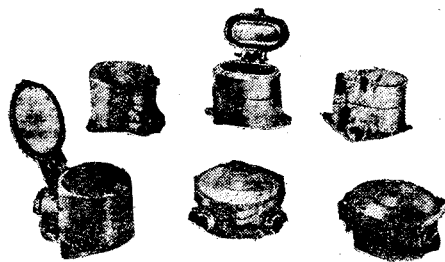
DINAME
ZAGANJALNIKE
VŽIGALNE TULJAVE
MAGNETNE VŽIGALNIKE
NAPETOSTNE REGULATORJE

Z najboljšimi željami v NOVO LETO 1971

Obrtno podjetje

OBRTNIK

Borovnica



izdeluje vtičnice in motorna stikala

PROIZVODNJA

KREMENČEVEGA PESKA

PUCONCI

proizvaja:

— kremenčev pesek za livarsko
industrijo in druge potrošnike

Na pragu novega leta 1971
želimo vsem delovnim ljudem,
kolektivom, predvsem pa poslovnim
prijateljem, obilo delovnih uspehov
in poslovnih rezultatov —
vedrine in osebnega zadovoljstva
ter dobrega počutja.

TV-15 ZA MLADINO

BODITE SREČNI!

Bliža se novo leto 1971 in čas je, da naredimo obračun storjenega. Mnogo lepega sem doživela, a vendar so mi ostala v najlepšem spominu srečanja z nekdanjimi borci. Kako lepo je bilo kramljati z njimi in poslušati spomine iz dni narodnoosvobodilnega boja! Želim si, da bi lahko vsem še enkrat stisnila roko in jim rekla: hvala! Vem, da to ni mogoče, zato jim čestitam v svojem srcu in prek tega pisemca.

Naj vam bo jesen življenja polna zdravja in sreče!

ILONKA ČELHAR

TABORNIKI MED BORCI

Dne 18. decembra je delegacija taborniškega odreda »Bičkova skala« pristavila slovesnosti v čast dneva armade, ki so jo pripravili nekdanji borci in aktivisti podjetja Iskra Commerce.

Za gostitelje smo pripravili krajši kulturni program in jih obdarili z izdelki, ki jih delamo v prostem času ali v okviru taborniške vzgoje. Vsi so bili naših daril zelo veseli, posebno še direktor podjetja, ki je prejel ročno izdelan tomahavk. Aktiv ZB Iskra Commerce je podaril članom naše delegacije koledar z gramofonsko ploščo, knjigo Franceta Križnarja »Ne vdaj se fant« in lepe rute z znakom podjetja. To niso bila prva darila, ki smo jih prejeli od borcev tega podjetja. Četrtega julija letos so nam prinesli ročni predajnik »Voki-toki«, ki ga s pridom uporabljamo pri izvidniških vajah.

Govorili smo tudi o tem, da bi borčevska organizacija Iskra Commerce, ki šteje stoetdeset članov, prevzela pokroviteljstvo nad našo četo. Dalje so nam obljubili, da bodo pri upravi podjetja izposlovali dovoljenje za uporabo njihovega počitniškega doma v Trenti za zimске smučarske tečaje. Mi pa smo jim obljubili, da bomo še vnaprej gojili tradicije narodnoosvobodilnega boja — kar imamo zapisano tudi v našem taborniškem statutu.

MATIJA SEVER

NISTE SAMI!

Prišel je čas, tiho in neopazno, ko si stiskamo roke in si zaželimo vse najlepše. Spominjamo se tudi vas, ki ste se borili za svobodo. Vemo, kako velik je naš dolg. Zato obljubljam, da bomo ohranili to, za kar ste se žrtvovali. Mnogi izmed nas boste morda na ta dan sami. Drage vam je vzela vojna vihra in nikogar ne bo, ki bi vam stisnil drhtečo dlan. Preženite žalost iz src, saj niste sami, mi smo z vami!

Naj vam novo leto 1971 prinese mnogo lepega!

ALENKA TRONTELJ

PRED NOVIM LETOM

NAGRAJENI PRISPEVEK

Na večer Martinove nedelje sta prišla po poti, ki drži iz Pleterij dva visokorasla moška. Potrkala sta na duri hiše, ki je samotna ždela sredi gozda. Drobna ženica jim je odprla in ju pozdravila. Vstopila sta brez besed. V soju svetilk je gospodinja takoj ugotovila, kdo sta. Njuna uniforma, baretki in dolgi francoski puški so ji dali vedeti, da sta belogardista. Tudi spoznala ju je, saj nista bila prvič pri nji. Bila sta velika in čokata. Podobna sta si bila kot brata! Samo da je imel Toco črne, Joco pa rdeče lase. Črnuh je z gromkim glasom dejal: »Kako kaj, mati, bo letos dosti vina?« Ne da bi počakal na odgovor, je dodal: »No, ste povprašali partizane, če naju vzamejo medse?« »Sem in da pridejo ob novem letu po vaju, so rekli. Pa bosta prišla, tička, vama ni kaj dosti verjeti?« je odgovorila. »Kakor veste, zdaj pa morava na pot, da bi naju ne pogrešali!« sta se poslovila. Tiho, kakor sta prišla, sta tudi odšla. Niti šuma ni bilo slišati, samo vrata na zarjavelih tečajih so zacvilila... Ženica niti slutila ni, da je bila to navadna potegavščina in past za nič hudega sluteče partizane.

mi je bil tudi moj starejši brat Vid, ki so ga bili beli nasilno mobilizirali. Odložili so orožje in si meli od mraza premrle prste. »Zeleezje je mrzlo, oče, imate kaj drugega za pogreti?« je dejal Vid. Oče je prinesel na mizo dobrega domačega vina, mati pa je narezala belega kruha. Kmalu se jim je razvezal jezik. Povedali so, da že nekaj ur hodijo tod okoli in da bi raje sedeli v topli izbi. »Vojna je, kaj moremo!« je dejal eden izmed njih. Še in še so govorili, niso pa povedali, kaj jih je bilo pravzaprav prineslo na tak večer.

Medtem je od Vrhpolja prihajala partizanska patrulja. Da jih Joco in Toco čakata tam pri gozdu, so jima dejali. Pot jih je vodila tudi mimo naše hiše. Ko so zaslišali moške glasove, so obstali. To jih je rešilo! Pogledali so skozi okno in zagledali belogardiste. Brez razmišljanja so z naperjenimi puškami planili v hišo. Vnel se je boj! Belogardist »Ljubljancan«, tako so ga klicali, je padel prvi, Avguštinu iz Krške doline je uspelo priti le do mostu, tretjega je zadelo tam na koncu hleva... Rešila sta se dva in med njima brat Vid.



Približevalo se je novo leto 1943 in v vseh domačijah je bilo kljub vojni praznično razpoloženje. Zunaj je brila burja in hud mraz je pritiskal...

Tudi pri nas doma smo vsi čuli, saj smo si hoteli ob polnoči stisniti roko v želji, da bi bilo kmalu konec tega strašnega gorja. Kar nas je bilo deklet, smo okrasile hišo s papirnatim cvetjem in zelenjem — to je bilo vse, kar smo imele takrat na voljo. Ko je bilo vse nared, smo se stisnile k peči, ki je bila tako prijetno topla. Nenadoma je potrkalo! Le kdo neki je prišel od tej pozni uri! smo se strahoma vpraševale. Oče je stopil v vežo in odklenil vrata. Videli smo, kako so si prišleki začeli z metlo otepati sneg s škornjev. »Beli iz Pleterjev so prišli, da bi se malo pogreli!« je pojasnil oče. Nepoklicani gostje so stopili v sobo. Med nji-

Komandirja belogardistične postojanke v Pleterjih so vznemirili streli in s skupino mož se je takoj odpravil proti kraju, od koder so prihajali. Partizani so se medtem srečno umaknili in niti na misel jim ni več prišlo, da bi odšli na dogovorjeno mesto po belogardista. Komandir ali »oče petih dlak«, kakor so ga imenovali, je prihrmel najprej k nam. Povedali so mu, da se je boj odigral v naši hiši, in tudi sledovi krogel so bili še dobro vidni. »Hišo vam bomo zažgali in vse skupaj poslali v taborišče!« je kričal v prepričanju, da smo mi pripeljali partizane. »Saj bi jih, če bi vedeli!« smo mu v mislih odgovarjali.

Še dolgo mi bo ostal v spominu ta predvečer novega leta 1943, izbrisala ga niso leta med vojno in ne po njej!

FRANC BRDIK

Pripoveduje OLEG KRIŽANOVSKI-IGOR

ZIMSKE SANJE

Bližal se je konec leta 1942 in mislil smo že na praznovanje Silvestra... To bo veselo! smo govorili in se zadovoljno smehljali ob misli, kaj vse si bomo za praznike lahko privoščili. Bili smo namreč prepričani, da bo takrat že konec vojne. Komisarji so nam kar naprej pripovedovali, da je le še vprašanje časa, kdaj bomo okupatorja dokončno potolkli. Poleg tega smo imeli pred kratkim nekaj ostrih borb, v katerih je sicer padel le eden italijanski vojak, a so zato drugi bežali, da jih je bilo veselje gledati. Jasnno je bilo torej, da bo za novo leto mir! Na tuja bojišča nismo dosti mislili. Kaj nam je bilo mar, če so Nemci prodirali naprej, ko pa so nam bili komisarji povedali, da je to le ruska taktika! »Nemce hočejo zvabiti čim globlje na svoje ozemlje, da bi jih potem — kot Kutuzov Napoleona — laže uničili!« so nam dopovedovali. Mi pa smo bili pač partizani in ukaz je bil za nas sveta stvar.

Nada je bila takrat edina borka v naši četi. Ne vem natanko, s čim me je tako pritegnila, Morda so bile to

njene velike modre oči z vedno prijaznim in razumevačim pogledom. — Morda je bila to gladka koža njenega obraza. Ne vem! Vem le, da sem jo rad videl in da je tudi ona rada govorila z menoj. Tiščala sva venomer vkup in zato ni nič čudnega, da so na najino prijateljstvo postali pozorni tudi vodilni. Opozorili so naju, da najino početje ni ravno vzpodbudno »za moralo«. No, pa sva bila potem bolj previdna.

Kakor sem že dejal, smo se v teh dneh veliko pogovarjali o praznovanju novega leta. Ko smo se tako neki večer ob tabornem ognju prerekali, kakšno novoletno darilo si pravzaprav želimo, je prišla Nada. Skupina šestih ljudi je bila dovolj velik vzrok, da je brez strahu prisedla in tako smo skupaj izbirali poslastico, ki bi se nam najbolj prilegla. Bili smo si edini, da so omlete in potica prav gotovo najboljše stvari na svetu. Ko pa je nekdo omenil še cigarete, naj bi bil to vrhunec sreče in zadovoljstva. Naše kramljanje je nasilno prekinil kuhar. Kaže, da je prisluškoval in da smo ga z naši-

KRAMLJANJE

Draga tovarišica urednica!

Približuje se leto 1971. Kaj nam bo prineslo? se vprašujem. Morda bodo ljudje dokončno spoznali, kako uničujoče je sovraštvo. Vem, prevelika je moja želja. Zato naj nam prinese vsaj droben obet, da zmaguje plemenito.

Tudi vam želim vse najlepše!

ANICA DOBRAVC,
Gačnik 81,
p. Pesnica

Draga Anica!

Če bi dobra misel vedno rodila dobro misel, bi iz leta v leto nič več ne prenašali bremena neizpolnjenih želja. Samo to in nič drugega bi nam ne bilo treba storiti.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Cenjena tovarišica Milena!

Iskreno se vam zahvaljujem za knjige, ki ste mi jih poslali. Bolj kot darila pa sem bila vesela objavljene prispevka. Mladinska stran »TV 15« mi zelo ugaja! Veste, moj očka je bil vaš naročnik od prvih dni izhajanja. Sedaj, ko ga ni več, ga prebiram jaz. Moj očka mi je velikokrat pripovedoval o narodnoosvobodilnem boju — posebno v zimskih večerih, ko ni bilo toliko dela. Med vojno so ljudje toliko žrtvovali! je vsakokrat pristavil. Če bi mi perolaze teklo, bi te spomine zapisala. Nekaj jih bom prav gotovo, to vam obljubim.

Se nekaj bom povedala, saj vam je tako lahko zaupati. V naši vasi se borci večkrat zbero in tudi jaz rada prisluhnem njihovim besedam. Pogovarjajo se o tem, kako težavno je danes življenje v Vremški dolini. Osem vasic leži v njej, zaslužka pa ni nobenega. Tovarne ni, mladina je šla s trebuhom za kruhom, na kmetijah so ostali samo starejši ljudje in otroci. Pred nekaj leti smo imeli rudnik premoga, v katerem je delal moj očka. Danes pa še tega ni in je res težko priti do dinarja. Kako lepo bi bilo, če bi tudi pri nas imeli tovarno! pravijo borci. Mladina bi se zaposlila, pomagala staršem na kmetijah, in bi ne hodila v tujino. Prosim, če bi se moja in vremskih ljudi želja izpolnila.

Prejmite iskrene pozdrave!

SONJA SKOK,
Skoflje 41,
p. Vremški Britof

Draga Sonja!

Več kot mesec dni sem hranila tvoje pisemce z mislijo, da ga objavim v novoletni številki. Pravijo, da je to čas za izrekanje želja! Ko bi imela čudežno paličico, dobra deklica, bi v Vremški dolini že rasla velika tovarna. Življenje pa ni pravljica! In tako nama ne preostane nič drugega, kot še enkrat zaželeti, da bi bil jutrišnji dan v vaših domovih lepši in bogatejši.

Lepo pozdravljena!

MILENA

mi ugotovitvam pošteno razjezili. »Moja hrana torej ni dovolj dobra, razvajenci!« je kričal kot brez uma. Pomirili smo ga, češ da so to le sanje, in si obljubili, da bomo zadnji dan starega leta praznovali skupaj.

Nenadoma je v nebo sikhnila raketa!

Komisar je pritekel k ognju in nam naročil, da gremo v patrolo. Pograbili smo orožje in vsi — razen kuharja — krenili na ogled. Nič posebnega nismo opazili in po stari partizanski navadi smo se odpravili na »žicanje«. Tokrat se nam ni obneslo in bolje bi bili storiili, če bi se takoj vrnili. V vasi, ki smo jo obiskali, so bili namreč belogardisti. Skriti po hišah so čakali, da smo prišli na sredo vasi — potem je pa zaropotalo. V tem boju smo izgubili dva tovariša. Kako smo se mi rešili, še da s ne vem...

Od našega sanjarjenja o potici in praznovanju je minilo precej časa. Počivali smo na nekem klancu, ne spominjam se kdaj in kje. Bili smo lačni, utrujeni in premočena obleka se nam je lepila na kožo. K meni je stopila Nada. Uprla je vame svoje tople oči in mi dejala: »Se spominjaš, kaj smo si takrat želeli? Danes vem, da bi bil mir najlepše novoletno darilo...« Sneg je naletaval in tišino utrujenosti je presekala rezek klic: »Kolona, naprej!«

ANTON KLEPEC

OBLEGANJE PARIZA

(1)

Nekaj nenavadnega se je dogajalo 7. oktobra 1870 zjutraj na trgu Saint-Pierre v Parizu. Parižani so že nekaj tednov poslušali grmenje pruskih topov, ki so se lotevali zunanjih mestnih utrdb. Sovražniku so odgovarjali francoski topovi, ki so jih pripeljali z mornariških arzenalov. Sredi trga Saint-Pierre je bila velika množica radovednežev, zbranih oboli balona. Tako prevozno sredstvo si je namreč izbral človek, ki je hotel priti mimo sovražnikovih položajev ter organizirati obrambo Francije. Šlo je za Léona Gambetto, francoskega notranjega ministra, ki je bil namenjen na organizacijski posvet v Tours.

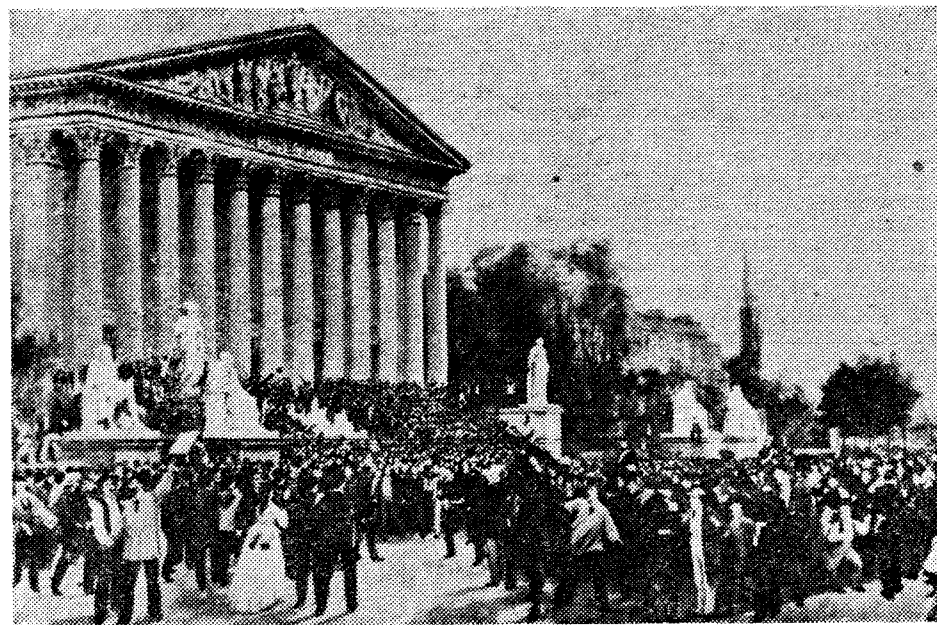
Okoli enajstih se je megla razpršila in Gambetta je segel v roke navzočim, med katerimi so bili Louis Blanc, minister za javna dela Dorian in general direktor pošte Rampon. Potem se je poslovil še od svojega prijatelja in sodelavca Eugena Spullerja ter stopil v kočaro, ki je bila pritrjena na balon.

Nato se se je balon »Armand Barres« počasi dvignil. Gambetta je imel s seboj nekaj vreč s pošto, pa tudi kletko poštinih golobov, ki so bili zadnja zveza obleganih Parižanov s svetom. Eden izmed golobov se je vrnil čez tri dni in tako so Parižani zvedeli, da je »Armand Barres« pristal na robu gozda v Epineuxu (okrožje Somme), in sicer zelo blizu pruskih položajev. Gambetta je srečno prišel v Tours.

Francosko-pruska vojna v letih 1870-1871 je izbruhnila zaradi hotenj Bismarcka in Napoleona III., ki je nato po vrsti spodrsiljave padel v past nemškega državnika. Španska kraljica Izabela je zletela s prestola, ki so ga na Bismarkovo prigovarjanje ponudili sorodniku pruskega vladarja Leopoldu von Hohenzollern-Sigmaringenu. Francoski politiki so se zaradi tega silno razburili. »Spet nas bodo obkolili. Vračamo se v čase Karla V.!« Utrujenega in naveličanega cesarja Napoleona III. so silili z vseh strani, naj vendar že kaj ukrene. Evropska diplomacija si je prizadevala, da bi se izognili najhujšemu, in dosegla je, da je Bismarck naposled umaknil kandidaturu nemškega princa. Bismarck, ki se je že dolgo pripravljaval na

vojno, je bil jezen, toda lahkotno in brezskrbno vedenje Napoleona III. je delalo v njegovo korist.

Zunanji minister Gramont, ki je hotel diplomatski uspeh, si je mislil, da umik kandidature ni prišel na pobudo pruskega kralja, marveč le Leopoldovega očeta. Zato je naročil francoskemu veleposlaniku Benedettiju, naj Viljem I., ki se je tedaj zdravil v Emsu, slovesno obljubi, da česa takšnega ne bo storil nikdar več.



Parižani pred poslansko zbornico 4. septembra 1870

Stari vladar je odgovoril zelo vljudno, da je bila kandidatura umaknjena in da je zanj incident odpravljen. Benediti je prošil za nov sprejem, da bi še naprej silil v Viljema I., ta pa je naročil pribočniku, da je španska zadeva urejena in da naj bi morebitna poznejša pogajanja vodili po diplomatskih poteh.

Odgovor ni bil niti najmanj žaljiv, toda Bismarck je menil, da je imenitna priložnost. Hladno in porogljivo je po-

pravil brzojavko, ki mu jo je poslal Viljem, da bi ga seznanil z zadevo, tako da je prirojena brzojavka »delovala na galskega bika kot rdeča cunj« (tako se je »železni kancler« sam porogal).

Ko je besedilo tako spremenjene Viljemove brzojavke prišlo v tisk, so se Francozi razburili. »Na Berlin!« so rjaveli Parižani.

Prusija je bila dobro pripravljena na vojno. Načrti za mobilizacijo so bili

hiše. Vsi, ki so doživeli tisti dan, so zatrjevali, da je bil pravzaprav še najbolj podoben velikanskemu ljudskemu rajanju. Ljudje so hiteli okoli s solzami v obeh ter prepevali marseljezo.

Nova vlada se je imenovala vlada nacionalne obrambe, namestila pa se je v mestni hiši. Sestavljali so jo predstavniki Pariza, med katerimi sta bila tudi Jules Favre (podpredsednik in zunanji minister) in Leon Gambetta (notranji minister). Predsedstvo je prevzel general Trochu in dobil je vsa pooblastila za nacionalno obrambo.

Kot že dostikrat v francoski zgodovini je Pariz tudi tokrat sprejel sklep za vso Francijo, ne da bi upošteval mnenje ljudstva, ki po pravici povedano ni bilo republikansko nastrojeno. Čeprav se je vlada nacionalne obrambe zavedala svoje slabosti, se je prepustila splošnemu ozračju svojega ozemlja in da se bo bojevala z vsemi silami.

Toda vsi niso bili takšni kot Gambetta in najbolj vneti republikanci, ki so mislili, da bo mogoče obnoviti uspeh in čudeže ljudske vojske iz leta 1792. Thiers, ki so ga tedaj imeli za najbolj izkušenega francoskega politika (in ki ni hotel sodelovati v vladah, ker se je imel za »jutrišnjega človeka«), je dobro vedel, da je provinca utrujena in jezna na muhasti Pariz. Po njegovem mnenju bi bilo vojno sicer mogoče nadaljevati, vendar bi lahko dosegli le to, da bi po neizogibnem porazu francoske vojske nekoliko zmanjšali zahteve sovražnika.

Zaradi njegovega prigovarjanja so člani nove vlade sklenili, da uberejo dvojno politiko: Thiersa so poslali na tuje dvore prositi pomoč, delegacija pod Favrovim vodstvom pa se je v gradu bankirja Rothschilda v Ferrieresu sestala z Bismarckom.

Nadaljevanje prihodnjic

PRISPEVKI ZA ŠOLO - SPOMENIK NOB

Dolenjski list, Novo mesto 500; »Vodovod«, Jesenice 200; Osnovna šola, Ponikva 417; Kosmač Vlado, Bukovica 100; Sabotič Jože, Cerkno 30; Pagon Peter, Labinje 100; Družine: Bučik, Brdajc, Kavčič, Stupek. Ljubljane namesto venca na grob pok. Miha Kenda iz Cerknega 220; ZB NOV, »Tone Grčar« Pod gradom - Celje 453; Skupščina občine Laško 5.000; Društvo upokojencev Ljubljana - podružnica Šiška 100; ZB NOV Ljubljana - Vič - Rudnik (skupno vplačano 5.044,30) 939,60; Osnovna šola, Bakovci 81; Zveza rezervnih vojaških starešin Postojna (namesto venca generalu Merlaku) 200; SGP »Grosuplje« - Grosuplje 1.000; II. osnovna šola, Celje 225,35; Osnovna šola Kristan vrh, p. Podplat 105; Skupščina občine Delnice 2.000; ETA Cerkno (skupno vplačano 56.041,80) 7.291; RS Ljubljana (Republ. štab za SLO) (skupno vplačano) 1000 namesto novoletnih čestitk 500; Zveza združenih borcev občine Ljubljana - Center 2.000; ZB NOV Sebelje 290; Učenci osnovne šole Kred p. Kobariid (namesto cvetja na grob F. Bevka) 50; Ziva in Julij Beltram, Ljubljana (namesto novoletnih čestitk 200 din); Jereb Pavel, Ljubljana, (prispevek od loterije) 200 din; Lesni kombinat Novolost, Novo mesto 500 din; Trgovsko podjetje Brežice, 500 din; ZB NOV Sentrupert (popravek) 70 din; Zveza prijateljev mladine Slovenije, Ljubljana 600 dinarjev; Podjetje Instalacija 3000 din; Osnovna šola Ljubljana - Vič (v spomin F. Bevka) 1.000; Udeleženci IV. Partizanskega tečaja 1943 na Vojskem - v Gačniku 2.890; Delavci socialnega zavoda »Dr. Franceta Bergelja« Jesenice 229,10; »Krojaštvo«, Medvode 300; Gorkič Emil - Vrtojba 50; Osnovna šola, Smarje pri Kopru 200; Mestna organizacija SZDL Idrija (namesto venca na grob F. Bevka 1000; Gozdno gošpodarstvo, Novo mesto 500; Tomšič Vida - Ljubljana (odstopljen zadenek od loterije) 100; Jereb Pavle - Ljubljana, od (dobitka loterije) 200; Haas Marija, Graz, Avstrija (namesto venca za pok. Mihaela Kenda iz Cerkna) 100; Osnovna organizacija RK Kamnik 200; Verčič Jerica, Novaki 50; I. osnovna šola, Celje 300; Benko Vlado, Ljubljana 200.

Stanje 23. 12. 1970: 1.070.099,65 din.

Odbor za gradnjo osnovne šole - spomenika NOB v Cerknem iskreno čestita novo leto darovalcem, ki so dali prispevke za šolo in želi vsem mnogo delovnih uspehov v letu 1971.

tankovestno sestavljeni, vojska je bila močna, pripravljena in disciplinirana, tako da je bila močno orožje v von Moltkejevih rokah.

Zato pa je francoska vojska pred kratkim oslabila svojo moč: število enot se je zmanjšalo, poveljevali so jim pogumni generali, ki pa niso ničesar vedeli o moderni tehniki vojskovanja, francosko topništvo je bilo veliko slabše od nemškega, glede oskrbe pa je vladal kaos. Tako so na primer vojaka, ki so ga poklicali pod orožje v Strasbourg, najprej poslali v Marseille, potem v vojašnico v Alžiriji, šele nato pa v Alzacijo...

Že v prvih dneh je nemška vojska dosegla dve zmagi, se polastila nekaj obmejnih pokrajin, kar je Francoze hudo potrla. Napoleon III. je pod pritiskom političnih krogov (ki so ves čas vojskovanja rušilno delovali na razvoj dogodkov) popustil in zaupal poveljevanje nesposobnemu maršalu Bazainu, čigar najmočnejšo cesarsko armado so Nemci kmalu blokirali pri Metz.

Mac-Mahon, ki je poveljeval drugemu delu vojske, je tedaj sklenil umakniti se, da bi varoval prestolnico, toda iz Pariza je dobil ukaz, da mora pomagati Bazainu. Ubogal je in sovražnik ga je obkolil pri Sédanu, kjer se je moral predati z vso vojsko. Med vojaki je bila tudi bleda in trepetajoča senca Napoleona III.

Dotlej se je Pariz tolažil z novicami, ki so zmanjševale obseg porazov francoske vojske. Ko so Parižani nenadoma zvedeli, da vojske ni več, da je cesar kapituliral in da Nemci korakajo proti prestolnici, ne da bi jih francoske čete zadrževale, so planili na ulice. Velikanska množica se je zgrnila pred poslansko zbornico, zmerjala cesarstvo in terjala republiko ter ljudsko vojno. Redki republikanski poslanci (vsi so bili izvoljeni v Parizu) so se prestrašili, da bi se gibanje izrodilo, zato so odpeljali množico pred mestno hišo, kjer so navdušeno proglasili republiko.

Cesarica je pobegnila nekaj prej v varstvu italijanskega veleposlanika Constantina Nigra. Navzlic splošnemu razburjenju pa tistega 4. septembra ni bilo v Parizu storjeno niti eno nasilno dejanje, ljudstvo ni napadlo ne človeka ne

Skrivnost
lepega tena je
vsakodnevno
uživanje
RADENSKE



Radenska®

prinaša
zdravje
in vitalnost

CENIK MALIH OGLASOV

Poizvedbe, vabila, objave, obvestila, zahvale in podobno — do 10 vrstic — 10 dinarjev. Če znaša besedilo več ko 10 vrstic, stane vsaka nadaljnja vrstica 1,50 din.

Objave s komercialno vsebino: do 10 vrstic 30 dinarjev, vsaka nadaljnja vrstica 5 dinarjev.

Pravni nasveti so za naročnike brezplačni, drugim zaračunavamo dejanske stroške, a največ do 15 dinarjev.

Osmrtnice (kratke nekrologe) objavljamo brezplačno, njihovih tekstov in pripadajočih fotografij ne honoriramo in ne vračamo.